

CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE UYGULANAN ZEYTİNYAĞI POLİTİKALARI

TUĞBA ARPAZLI

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. O. MURAT KOÇTÜRK

MANİSA
2008

CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE UYGULANAN ZEYTİNYAĞI POLİTİKALARI

TUĞBA ARPAZLI

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. O. MURAT KOÇTÜRK

MANİSA
2008

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu kodu:

Üniversite Kodu:

* Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının;

Soyadı: **ARPAZLI**

Adı: **TUĞBA**

Tezin Türkçe Adı: **Türkiye’de Uygulanan Zeytinyağı Politikaları**

Tezin Yabancı Dildeki adı: **The Olive Oil Policies Being Applied in Turkey**

Tezin yapıldığı;

Üniversite: **Celal Bayar Üniversitesi** Enstitü: **Sosyal Bilimler**

Yılı: **2008**

Diğer kuruluşlar:

Tezin Türü: 1- Yüksek Lisans **X**
2- Doktora
3- Tıpta Uzmanlık
4- Sanatta Yeterlilik

Dili: **Türkçe**
Sayfa Sayısı: **98**
Referans Sayısı: **67**

Tez Danışmanlarının;

Ünvanı: **Yrd.Doç.Dr.**

Adı: **Osman Murat**

Soyadı: **KOÇTÜRK**

Türkçe anahtar kelimeler:

İngilizce anahtar kelimeler:

1- AB Zeytinyağı Piyasa Düzeni
2- Zeytinyağı Sektörü
3- Destekleme Politikaları
4- Zeytinyağı Dış Ticareti

1- EU Olive Oil Market Organization
2- Olive Oil Sector
3- Support Policies
4- Olive Oil Foreign Trade

Tarih:

İmza:

TÜRKİYE’DE UYGULANAN ZEYTİNYAĞI POLİTİKALARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
Ocak 2008

ÖZET

Türkiye, zeytin ve zeytinyağı sektöründe dünya sıralamasında ilk beşin içinde yer almaktadır. Bu nedenle zeytinyağı sektörü, Türkiye için büyük bir önem taşımaktadır. Buna karşın ülkemiz bu sektöre ilişkin dengeli ve sürdürülebilir bir politika geliştirememenin sıkıntısını yaşamaktadır.

Yapılan çalışmada öncelikle dünyada ve Avrupa Birliği (AB)’nde zeytinyağı sektörü genel çerçevede değerlendirilmiş, özellikle AB’de konuya ilişkin uygulamalar ile Zeytinyağı Piyasa Düzeni ve yapılan reformlar üzerinde durulmuştur. Daha sonra çalışmanın ana amacı doğrultusunda Türkiye’de zeytincilik genel hatlarıyla anlatılmış, zeytinyağı sektöründe var olan yasal düzenleme ve politikalar incelenmiştir. Böylece, Türkiye’nin bu alandaki mevcut durumunun ortaya konulması ve özellikle üretici gözüyle durumun değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmasının temel amacına uygun olarak Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın ve Muğla illerinde üreticilerle anket çalışması yapılmıştır. Çalışma sonucunda; zeytin üreticilerinin büyük çoğunluğunun eğitimlerinin ilköğretim düzeyinde olduğu ve en az 20 yıllık üretici oldukları görülmüştür. Üreticilerin %70’inden fazlasının temel geçim kaynağının zeytincilik olduğu, buna rağmen büyük bir çoğunluğunun düşük oranda da olsa hayvancılık ya da diğer tarımsal faaliyetlerle uğraştığı tespit edilmiştir. Ancak, arazi mevcutlarına bakıldığında üreticilerin yarısından fazlasının 90 dönümden daha az araziye sahip olduğu, ağaç varlıklarının ise çoğunluğunun meyve veren ağaçlardan oluştuğu sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada varılan bir diğer sonuç ise Ege Bölgesi’nde yağlık zeytin üretimi oranının %80’nin üzerinde olduğudur. Buna karşın var yılı ile yok yılı arasındaki miktar farkının çok yüksek olduğu ve öz tüketime ayrılan miktarın genellikle 300 kg.’ın üzerinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Zeytinyağı pazarlama kanallarına bakıldığında ise

Üreticilerin son yıllarda tüccar kanalıyla pazarlamayı tercih ettikleri açıkça görülmektedir. Üreticiler bunun nedeninin Tarih'in ödeme sisteminden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Ayrıca üreticiler arasında örgütlenmenin de düşük oranda gerçekleştiği çalışmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Yapılan çalışmada varılan bir başka sonuç da; üreticilerinin gelir ve giderleri ile ilgili bir kayıt oluşturmadıkları, bu nedenle de sağlıklı verilere ulaşmanın güçlüğü olarak arşımıza çıkmıştır. Çalışmanın kapsadığı alandaki üreticilerin kredi kullanım oranına bakıldığında; yarısından fazlasının kredi kullanmadığı, kredi kullanan üreticilerin genellikle bankaları tercih ettiği ancak tarımsal amaçla aldıkları kredileri bu amacın dışında kullandıkları belirlenmiştir. Almış olduğu krediyi yalnızca zeytincilik faaliyeti için kullanan üretici oranı %15 ile sınırlı kalmıştır. Son olarak üreticilerin, Türkiye'de zeytincilik ve zeytinyağı sektörüne ilişkin mevcut yasal düzenleme ve politikaları, beklentilerini karşılaması açısından, yeterli bulmadıkları da belirlenmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda, sonuç ve öneriler başlığı altında durumun genel değerlendirilmesi yapılmış ve zeytinyağı sektörüne ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

Turkey is in the top five of the World Arrangement in Olive and Oliveoil Industry. For that reason, this industry is very important for the Turkey. Besides, our country has difficulties with the development of a stable and continuous policy related to the industry.

In this study firstly the oliveoil industry in the world and European Union was evaluated generally, Oliveoil Market Arrangement with the related applications especially in European Union and the reforms were emphasized. Then according to the main aim of the study, the olive industry in Turkey was explained in a common sense, and the legal arrangements and policies were analyzed. So, it is aimed to put forth the current situation of Turkey in this field and to evaluate this situation by the side of a producer.

Due to the aim of the study, a questionnaire research was done with the producers in the cities Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın and Muğla. According to the results exposed by analyzing the questionnaires with the appropriate method; it is seen that the education levels of most olive producers are primary and that most of them are producers for at least 20 years. At the same time, it is determined that the main subsistence sources of more than %70 of the producers are olive production and that beside the olive production most of the producers deal with ranching or other agricultural activities at a low ratio. But, when looking at the land existences it is concluded that more than half of the producers have less than 90 decare land and most of their tree assets consist of fructiferous trees.

Another result of this research is that the ratio of olive production for oil in Aegean Region is more than %80. However, it is determined that the quantity difference between existence year and absent year is very high and that the quantity separated for personal usage is generally more than 300 kg. When looking at the oliveoil marketing channels it is seen clearly that producers recently prefer marketing by the means of

merchants. Producers stated that its reason is due to the payment system of Tarış. One of the research's results is that the organization of the producers is at a low level.

Another result of the study is that the producers don't have any recording system related to their revenues and expenses, so it is difficult to reach to the right data. When looking at the producers' ratio of using credits in this field, it is determined that more than half of the producers don't use any credit and that the producers using credit prefer usually banks for the agricultural purposes but they don't use these credits for these purposes. The producers' ratio using the credits for the purpose of olive activities is limited with %15. Finally it is identified that the producers don't find the legal arrangements and policies related to olive and oliveoil industry in Turkey sufficient at meeting their expectations.

As a result, by taking the aim of the study into consideration, a general evaluation of the situation and some suggestions related to oliveoil industry have been proposed under the title of conclusion and suggestions.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Uygulanan Zeytinyağı Politikaları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08.01.2008

Tuğba ARPAZLI

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 05/09/2007 tarih ve 16/Ek.6 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü Öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Yüksek Lisans programı öğrencisi Tuğba ARPAZLI'nın "Türkiye'de Uygulanan Zeytinyağ Politikaları" Konulu tezi incelenmiş ve aday 08/01/2008 tarihinde saat 13.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine

ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Yrd.Doç.Dr.Murat KOÇTÜRK
(Danışman)

ÜYE

Prof.Dr.Hüseyin KARAKAYALI

ÜYE

Doç.Dr.M.Metin ARTUKOĞLU

Evet

Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
TABLolar LİSTESİ.....	XIII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konunun Önemi.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	1
1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Ana Hatları.....	2
1.4. Materyal ve Yöntem.....	3
1.4.1. Materyal.....	3
1.4.2. Yöntem.....	4
1.4.2.1. Veri Toplama Yöntemi.....	4
1.4.2.2. Veri Analiz Yöntemi	5
2. GENEL OLARAK ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	6
3. DÜNYADA ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU.....	8
4. AB'DE ZEYTİNCİLİK SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU.....	13
5. AB'DE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU.....	15
5.1. AB'de Ortak Tarım Politikası ve Zeytinyağı Piyasa Düzeni.....	15
5.2. AB Zeytinyağı Piyasa Düzeninde Yapılan Reform ve Nedenleri.....	19
5.3. AB'de Zeytinyağı Üretimi ve Tüketimi.....	22
5.4. AB'de Üretim Yardımı.....	24
5.5. AB'de Tüketim Yardımı.....	27
6. AB'DE ZEYTİNYAĞI İHRACATI VE İTHALATI.....	28
6.1. AB'de Zeytinyağı İhracatı.....	29
6.2. AB'de Zeytinyağı İthalatı.....	32

7. TÜRKİYE’DE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ VE UYGULANAN ZEYTİNYAĞI POLİTİKALARI.....	33
7.1. Türkiye Zeytinciliği’nin Tarihçesi.....	33
7.2. Türkiye’de Zeytin Üretim Bölgeleri ve Zeytinciliğin Genel Durumu.....	36
7.3. Türkiye’de Zeytinyağı Üretimi.....	43
7.4. Türkiye’de Zeytinyağı Tüketimi.....	45
7.5. Türkiye Zeytinyağı Sektöründe Var Olan Yasal Düzenlemeler ve Politikalar.....	47
7.5.1. Zeytinyağı Üretimine Yönelik Fiyat ve Destekleme Politikaları.....	48
7.5.2. Zeytinyağına İlişkin Dış Ticaret Politikaları.....	54
7.5.2.1. Zeytinyağında İthalata Yönelik Uygulamalar.....	54
7.5.2.2. Zeytinyağında İhracata Yönelik Uygulamalar.....	55
7.5.2.2.1. Zeytinyağı İhracatına Yönelik Yasal Düzenlemeler.....	56
7.5.2.2.2. Türkiye’nin Yıllar İtibarıyla Zeytinyağı İhracatı.....	58
7.5.2.3. Türkiye’de Zeytinyağının Uluslararası Kalite Standartlarına Uygunluğu Yönündeki Çalışmalar.....	59
8. AB’YE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE ZEYTİNYAĞI PİYASASININ AB ZEYTİNYAĞI ORTAK PİYASA DÜZENİ İLE GENEL OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI.....	61
9. TÜRKİYE’DEKİ YAĞLIK ZEYTİN ÜRETİCİLERİNİN MEVCUT DURUMLARININ VE UYGULANAN POLİTİKALARA BAKIŞ AÇILARININ ORTAYA KONULMASINA İLİŞKİN UYGULAMA.....	63
9.1. Zeytin Üreticileri Hakkında Genel Bilgiler.....	63
9.2. Zeytin Üreticilerinin Arazi-Ağaç Varlığı ve Zeytinlik Mülkiyet Durumu..	65
9.3. Üretim Miktarı.....	68
9.4. Pazarlama Şekli ve Sorunları.....	69
9.5. Zeytin Üreticilerinin Giderleri.....	72
9.6. Üreticilerin Kredi Kullanma Oranları.....	74
9.7. Zeytinyağına Prim Alma Oranı ve Primin Zeytinciliğe Katkısı.....	75

9.8. Üreticilerin Mevcut Zeytinyağı Politikalarına Bakışı.....	76
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	78
KAYNAKLAR.....	83
EK: ZEYTİN ÜRETİCİSİ ANKET FORMU.....	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No	Şeklin Adı	Sayfa No
Şekil 1:	Dünya Zeytinyağı Üretiminin Üretici Ülkeler Arasında Oransal Dağılımı.....	10
Şekil 2:	Türkiye Zeytin Üretiminin Değerlendirilmesi (1997-2004).....	40

TABLolar LİSTESİ

Tablo No	Tablonun Adı	Sayfa No
Tablo 1:	Belirlenen İllerde Zeytinyağı Priminden Faydalanan Çiftçi Sayıları.....	4
Tablo 2:	Belirlenen İllere Göre Örnek Hacmi.....	5
Tablo 3:	Dünya Zeytin Üretimi ve Zeytinlik Dikili Alan Dağılımı (2005).....	7
Tablo 4:	2006/07 Dünya Zeytinyağı Üretimi.....	9
Tablo 5:	Ülkelere Göre Zeytinyağı Tüketimi (1000 Ton).....	11
Tablo 6:	Dünya Zeytinyağı İhracatı (1000 ton).....	12
Tablo 7:	Dünya Zeytinyağı İthalatı (1000 ton).....	13
Tablo 8:	AB’de zeytinlik alan dağılımı (1000 ha).....	14
Tablo 9:	Zeytinyağı Üretim yardımı Sisteminde Kurumsal Fiyatlar (EUR/100 kg.).....	21
Tablo 10:	Zeytinyağı üretiminde garanti edilmiş ulusal kotalar.....	25
Tablo 11:	Yıllara Göre AB Zeytinyağı İhracat Miktarları (1000 ton).....	31
Tablo 12:	Yıllara Göre AB Zeytinyağı İthalat Miktarları (1000 ton).....	33
Tablo 13:	Zeytin Alanlarının Bölgelere Göre Dağılımı.....	37
Tablo 14:	Türkiye’nin Zeytin ağaç sayısı, alan ve üretim miktarı (1934/1997).....	38
Tablo 15:	VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Verileri.....	39
Tablo 16:	Yıllara Göre Türkiye zeytinyağı üretim miktarları.....	44
Tablo 17:	Belirlenen Merkezlerde Zeytinyağı Verimlilik Oranları.....	45
Tablo 18:	AB ve Türkiye’de Kişi Başına Zeytinyağı Tüketimi (kg/kişi).....	46
Tablo 19:	Türkiye Zeytinyağı Üretimi ve İthalatı (1000 ton, ortalama değerler).....	55
Tablo 20:	Yıllar İtibarıyla Türkiye Zeytinyağı İhracatı (1000 ton).....	58
Tablo 21:	Türkiye ve AB’de Zeytinyağı Üretim-Tüketim Durumu (2006/2007).....	62
Tablo 22:	Üreticilerin Eğitim Durumları.....	64
Tablo 23:	Üreticilerin Sahip Oldukları Zeytinlik Alanlarının Dağılımı.....	65
Tablo 24:	Zeytinlik Mülkiyeti.....	66
Tablo 25:	Meyve Veren Zeytin Ağacı Sayısı.....	66
Tablo 26:	Meyve Vermeyen Zeytin Ağacı Sayısı.....	67
Tablo 27:	Ağaç Başına Birim Değer.....	67
Tablo 28:	İşletmelerde Zeytin Üretim Biçimi.....	68

Tablo No	Tablonun Adı	Sayfa No
Tablo 29:	Var Yılı Zeytinyağı Üretim Miktarı.....	68
Tablo 30:	Yok Yılı Zeytinyağı Üretim Miktarı.....	69
Tablo 31:	Var Yılında Öztüketim.....	69
Tablo 32:	Var Yılı Satış Miktarı.....	70
Tablo 33:	Yok Yılı Öztüketim Miktarı.....	70
Tablo 34:	Yok Yılı Satış Miktarı.....	71
Tablo 35:	Üreticinin Zeytinyağı Pazarlama Kanalları.....	71
Tablo 36:	Zeytincilik Dışı Gelir Kaynağı.....	74
Tablo 37:	Üreticinin Kredi Kullanımı.....	74
Tablo 38:	Kredi Kullanma Amacı.....	75
Tablo 39:	Zeytinyağına İlişkin Uygulamaların Üretici Beklentilerini Karşılama	
Oranları.....		76

1. GİRİŞ

1.1.Konunun Önemi

Zeytinyağı sektörü dünyada pek çok ülkede ekonomik anlamda önem taşıyan bir sektördür. Özellikle Avrupa Birliği (AB)'nde ortak piyasa organizasyonu ile düzenlenerek özel bir önem verilmiş olan zeytinyağı sektörü, mevcut yapı ve uygulanan politikalar açısından sağlam bir yapıya sahiptir. Bu sektörde Türkiye'nin net ihracatçı ve üretici ülkeler arasında yer alması Türkiye'nin konumunu önemli hale getirmektedir. Ancak Türkiye, zeytinyağı sektöründe son yıllarda önemli gelişmeler kaydediyor olsa da, özellikle üretimde yaşanan sorunlar henüz tam anlamıyla aşılabilmiş değildir.

Zeytinyağı, gün geçtikçe sağlık açısından da tüm dünyada önem kazanan bir ürün olarak dikkat çekmeye devam etmektedir. Bu nedenle dünyanın pek çok ülkesi pazarını bu ürüne açmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de zeytinyağı üretiminin ve uygulanan politikaların kararlı bir yapıya ulaşması için yapılacak çalışmalar, iç piyasada dünya ve AB standartlarını yakalamanın yanında, dünya piyasalarında da varlık kazanmamız açısından önem taşımaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Dünya zeytinciliğinin merkezi olan Akdeniz Havzası'nın doğusunda yer alan Türkiye'de zeytin Ege, Marmara sahilleri başta olmak üzere tüm sahil şeridinde ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yetiştirilmektedir. Çanakkale'den Muğla'ya kadar uzanan Ege Tarımsal Bölgesi, Türkiye zeytinciliğinin merkezi konumundadır.

Bu çalışmada; Türkiye için son derece önemli olan zeytinyağı sektöründe mevcut politikaların ortaya konularak sorunların belirlenmesi, özellikle üreticiler açısından konunun değerlendirilmesiyle sektöre dair öneriler getirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın bu amacı doğrultusunda, Türkiye zeytin üretiminin yoğun olduğu iller dikkate alınarak, Ege Bölgesi'nde yapılan saha çalışmasında zeytinyağı

sektöründeki uygulamaların, sektördeki yansımaları en etkili biçimde görülen üretici kesiminin mevcut durumlarının ortaya konulması, bu sektöre ilişkin politikalarla beklentilerinin ne düzeyde karşılandığının ve politikalara bakış açılarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın diğer amaçları da; Türkiye’de zeytinyağı politikalarının durumunun daha iyi kavranması ve bu konudaki eksikliğin daha iyi farkına varılmasına yönelik olarak, öncelikle dünya zeytinyağı sektörünün genel hatlarıyla incelenmesi ve bu ülkelerin dünya zeytinyağı üretimindeki paylarının verilmesi, özellikle Avrupa Birliği’nde uygulanan zeytinyağı politikaları hakkında bilgi verilerek; Zeytinyağı Piyasa Düzeni (ZPD)’nin oluşumundan itibaren geçirdiği tüm evreler, yapılan reformlar ve yeni düzenlemelerin genel olarak açıklanması ve AB’nin üretim, tüketim, ithalat ve ihracat bilgilerinin, özellikle son yıllar dikkate alınarak, tablo ve açıklamalar halinde ortaya konulması olarak özetlenebilir. Bu yolla; AB ve Türkiye’deki destekleme politikalarının incelenerek benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması da çalışmanın amaçları arasındadır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Ana Hatları

Yapılan çalışmada ilk olarak genel hatlarıyla zeytin yetiştiriciliği anlatıldıktan sonra, dünya ve AB’de zeytinyağı piyasası hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra AB’de zeytinyağı sektörüne ilişkin politika ve düzenlemeler genel hatlarıyla incelenmiştir.

Türkiye’nin zeytinyağı sektörü ise ayrıca ele alınmış, bu sektörle ilgili mevcut politika ve yasal uygulamalar, tarihsel gelişimi içerisinde, bugünkü durumuyla birlikte ortaya konulmuştur. Öncelikle Türkiye’nin Cumhuriyet döneminden itibaren zeytinciliğinin gelişimi konusunda bilgi verilmiştir. Daha sonra Türkiye’nin zeytin üretim bölgeleri ile zeytinciliğinin bugünkü durumu açıklanmıştır. Bu açıklamaların ardından Türkiye’nin zeytinyağı üretimi rakamlarla birlikte açıklamalı olarak anlatılmıştır. Üretime karşın tüketim konusunda çok gerilerde olan Türkiye’nin, bu konuda bir politikasının olması gerekliliği ortaya konmuştur. Üretim ve tüketim

hakkında verilen detaylı bilgilerden sonra ülkemizde mevcut diğer yasal uygulamalar detaylarıyla anlatılmıştır. Bu yasal uygulamalara bakıldığında, Türkiye'nin netleşmiş bir politika oluşturamadığı, bunun yerine gününbirlik sayılabilecek, sürekli değişen bir takım kararlar doğrultusunda belirsiz bir ortamda hareket etmeye çalıştığına kısaca değinilmiştir. Bölüm sonunda tüm bu açıklamalara ek olarak AB Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni ile Türkiye'deki uygulamalar arasındaki farklara genel olarak değinilmiştir. Bu farkların vurgulanmasında çok detaylı bir karşılaştırma yapılmamasının nedeni, Türkiye'nin böyle detaylı bir karşılaştırmaya konu olabilecek politikalar oluşturamamış olmasıdır.

Bu çerçevede Ege Bölgesi'nde zeytin üretiminin yoğun olduğu beş il (Manisa, Aydın, Balıkesir, İzmir ve Muğla) ele alınarak bu illerde yapılan anket çalışmasından elde edilen veriler kullanılmıştır.

Çalışmada gerçekleştirilen uygulamalı analiz ise, amaca uygun olarak, üreticilerle sınırlı tutulup yağhaneler, aracı şirketler ve dış ticaretle ilgili kesim bu analizin dışında tutulmuştur. Son olarak, yapılan bu uygulama çalışmasıyla ilgili saptamalarda bulunularak, zeytinyağı sektöründe politika oluşturmaya ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

1.4. Materyal ve Yöntem

1.4.1. Materyal

Bu çalışmada, Türkiye'de zeytinyağına ilişkin uygulanan politika ve yasal düzenlemelerin ortaya konulabilmesi amacıyla konuyla ilgili kaynak kitaplar, tez çalışmaları, makaleler, tebliğler, sempozyum bildirileri, ilgili raporlar ve resmi internet kaynaklarından (TÜİK, UZK, FAO) yararlanılmıştır.

Çalışmanın amacına uygunluğu ve bu amaca yön gösterici olması açısından, ana materyal olarak, üreticilerle yapılan anket çalışmasından elde edilen veriler kullanılmıştır.

1.4.2. Yöntem

1.4.2.1. Veri Toplama Yöntemi

Yapılan araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket formları kullanılmıştır. Çalışmanın amacına uygun yapılacak anket çalışması için, kapsam kısmında da belirtilen Manisa, Balıkesir, Muğla, Aydın ve İzmir illerinin Tarım İl Müdürlükleri'nden 2005-2006 ürün döneminde zeytinyağına ödenen primden yararlanan üretici sayıları elde edilmiş ve bu sayıların toplamı anakitle olarak kabul edilmiştir. Üretici sayıları Tablo 1'de gösterildiği gibidir.

Tablo 1: Belirlenen İllerde Zeytinyağı Priminden Faydalanan Çiftçi Sayıları (2005-2006)

İller	Çiftçi Sayısı
Manisa	22.243
Aydın	14.896
Balıkesir	3.457
İzmir	1.701
Muğla	1.078
TOPLAM	43.375

Belirlenen anakitle doğrultusunda, araştırmada görüşülecek çiftçi sayısı ise aşağıdaki oransal örnek hacmi formülüyle hesaplanmıştır (Newbold, 1995, s.356).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{\hat{p}_x}^2 + p(1-p)}$$

Örnek hacmini belirlemek için kullandığımız bu formülde;

n : Örnek Hacmi

N : Seçilen illerde zeytinyağına verilen primden yararlanan çiftçi sayısı

$\sigma_{\hat{p}x}^2$: Varyans

olarak tanımlanmıştır.

Araştırmada maksimum örnek hacmine ulaşmak istenmiştir. Bu amaçla da; $p:0.50$ ve $(1-p): 0.50$ olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak, kullandığımız bu örnek hacmi formülü doğrultusunda belirlenen illerdeki örnek hacmi sayıları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Belirlenen İllere Göre Örnek Hacmi

İller	Örnek Hacmi
Manisa	85
Aydın	57
Balıkesir	13
İzmir	7
Muğla	4
TOPLAM	166

Yapılan bu çalışma, 166 adet geçerli ankete ulaşılacak şekilde, üreticilerle yüzyüze görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir.

1.4.2.2. Veri Analiz Yöntemi

Çalışmada uygulanan anket formlarında, tesadüfî örnekleme yöntemi ile seçilen üreticilere betimleyici sorular sorulmuş, ayrıca 25. soruda zeytinyağına ilişkin mevcut uygulamaların üreticilerin beklentilerini ne derece karşıladığını ölçmeye yönelik 5’li Likert Ölçeği kullanılmıştır. Likert Ölçeği, bir tür derecelendirme sistemine dayanmakta olup, uygulamamızda kullanılan ölçekte tüm değişkenler için en olumlu şık olan 5, uygulamaların üretici beklentilerini tamamen karşıladığını ifade etmektedir. 4 kodlaması üretici beklentilerinin yüksek oranda karşılandığını; 3, kısmen karşılandığını; 2, çok az karşıladığını; en olumsuz şık olan 1 ise üretici beklentilerinin hiç

karşılanmadığını ifade eden kodlamalardır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS programında, genel durumun ortaya konması amacıyla uygun olarak Betimleyici Analiz Yöntemi seçilerek analiz edilmiştir.

2. GENEL OLARAK ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ

Zeytin yetiştiriciliğinin ortaya çıkışı konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu konuda yapılan araştırmalarda, zeytinin en alt türüne Güneydoğu Anadolu'da rastlandığı açıklanmış ve bu nedenle zeytin yetiştiriciliğinin Anadolu'dan, genel olarak da Akdeniz Havzası'ndan yayılmış olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Ayrıca kutsal kitaplarda da zeytinden bahsetmektedir.

Zaman içerisinde Güneydoğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya yayılan zeytin önce Ege Adaları'na oradan da Yunanistan, İtalya ve İspanya'ya kadar yayılmıştır. Zeytin yetiştiriciliğinin yayıldığı ikinci bir kol Suriye ve Mısır üzerinden geçmiş daha sonra bu iki kol birleşmiştir. 16. yy.'da İspanyollar tarafından Kuzey ve Güney Amerika'ya götürülen zeytin böylece dünyadaki yayılımını tamamlamıştır (Kayahan, 1984, s.45).

Yüzyıllar boyunca önemi bazen artan bazen de çeşitli nedenlerle geri planda kalan zeytin yetiştiriciliği, kendisini diğer pek çok tarımsal faaliyetten ayıran bazı özelliklere sahiptir. Bu özellikleri şöyle özetleyebiliriz (Dönmez, 2004, s.39):

- Zeytin işletmelerinin en belirgin özelliği, işletmenin kurulması ile verim alınması arasındaki önemli zaman farkıdır. Örneğin bir ağacın dikilmesi ya da aşılmasından sonra ekonomik anlamda verim alabilmek için on yıl beklemek gerekmektedir. Aynı şekilde bir ağacın sökülmesi de geri dönüşümü mümkün olmayan bir faaliyettir.
- Zeytin yetiştiriciliğinin önemli bir getiri kaynağı olan zeytinyağı hem zaman hem de alan açısından farklılık gösterebilmektedir. Aynı işletmede ürün, bir yıldan diğer yıla hava koşulları ve zeytin ağacının çeşidinden dolayı keskin farklılıklar gösterebilmektedir (periyodisite). Bunun yanı sıra; yan yana parsellerde verim aynı yıl

içerisinde mahsulün işlenişine ve özellikle de sulamanın varlığına göre çok farklı olabilmektedir.

- Marjinal alanlar için zeytin yetiştiriciliği mümkün olan tek tarımsal faaliyet olmaktadır. Yine aynı şekilde boş alanların ve kurak alanların tarıma kazandırılmasını mümkün kılan tarımsal faaliyettir.
- Zeytin yetiştiriciliğinin bir başka özelliği de işletmelerin genellikle parçalı olmasıdır. Pek çok küçük işletmede zeytin tarımı yan bir faaliyet olarak yapılmaktadır. Aynı durum AB’de zeytin tarımında da belirgin bir şekilde gözlenmektedir.

Günümüzde zeytin yetiştiriciliğini özetlersek; 2005 yılı verilerine göre yaklaşık 7,5 milyon hektar alanda ve 13 milyon 283 bin tona yaklaşan miktarda zeytin üretimi yapılmaktadır. Akdeniz üretimin yoğunlaştığı bir bölgedir. Dünya toplam zeytin üretiminin büyük bir çoğunluğu bu bölgede gerçekleştirilmektedir. Yine 2005 yılı verileri dikkate alındığında; dünya üretiminde %29.51’lik pay ile İspanya ilk sırada gelirken, %28.42’lik pay ile İtalya ikinci, %20.03’lük pay ile Yunanistan üçüncü, %6.40’lık pay ile Türkiye dördüncü ve %4.67’lik pay ile de Suriye beşinci sırada gelmektedir.

Tablo 3: Dünya Zeytin Üretimi ve Zeytinlik Dikili Alan Dağılımı (2005)

Ülkeler	Üretim (1000 ton)	%	Alan (ha)	%
İspanya	3919.80	29.51	1199.09	16.20
İtalya	3774.81	28.42	1141.27	15.41
Yunanistan	2660.73	20.03	797.03	10.76
Portekiz	270.00	2.03	360.00	4.86
Fransa	17.97	0.13	18.34	0.24
AB(22)	19.11	0.14	14.52	0.20
Türkiye	850.00	6.40	649.35	8.80
Suriye	620.00	4.67	500.00	6.75
Tunus	600.00	4.52	1500.00	20.25
Diğer	550.57	4.15	1224.51	16.53
Dünya top.	13282.99	100	7404.11	100

Kaynak: www.fao.org

3. DÜNYADA ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU

Zeytinyağı sektörü genel olarak; zeytin ağacının meyvesinin normal iriliğini aldığı ve yağ teşekkülünün en yüksek seviyeye ulaştığı dönemde hasat edilerek çeşitli fiziksel metotlarla yağın çıkarılmasını sağlayan sektör olarak tanımlanır (Tan, 2006, s.50).

Zeytinyağı konusunda piyasanın belli özellikleri; üretici ve tüketici ülkelerin sınırlı olması, üretimin düzensizliği en önemlisi yaşanan fiyat istikrarsızlıkları nedeniyle sektör, düzenleyici, modernize edici ve özendirici faaliyetlere ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç nedeniyle yapılan faaliyetlerin ilki 1955 yılındaki Uluslararası Zeytinyağı Konferansı olmuştur. Sonucu ise 1956'da ilk uluslararası sözleşmenin kabul edilmesidir. 1958'de bir protokol bunu takip etmiş ve 1963 yılında ikinci anlaşma düzenlemeler ile birlikte yenilenmiştir. Bu anlaşma dört kez yenilenip genişletilerek "1979 Anlaşması" olarak bilinen üçüncü anlaşma ile değiştirilmiştir. Ancak bu tarihten sonra 1986'da dördüncü bir anlaşma ile bir kez daha yenilemeye gidilmiştir. Son olarak da bu anlaşma bir kez daha genişletilip değiştirilerek 25 Mart 1994'te Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmayı imzalayan taraflar; üye devletler adına Avrupa Topluluğu, Cezayir, Fas, İsrail, Kıbrıs, Lübnan, Türkiye ve Yugoslavya'dır. Ancak daha sonra Türkiye kendi isteği ile bu oluşumdan ayrılmıştır. Çok sayıda ülke ise Konsey oturumlarına ve Komite toplantılarına katılabilmek için gözlemci statüsü ile hareket etmiştir. Bu ülkeler arasında; ABD, Arjantin, Avustralya, Çin, Bulgaristan, Hindistan, İran, Irak, Japonya, Kana, Kolombiya, Küba, Libya, Ürdün sayılabilir (Dönmez, 2004, s. 43).

Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması'nın önemi; dünya mal piyasaları örgütlenmesinin bir parçası olarak sonuçlanmış az sayıdaki esnek anlaşmalardan biri olmasıdır. Uluslararası Zeytinyağı Konseyi de bu anlaşmanın uygulanabilmesi ve uygulamaların takibi amacıyla oluşturulmuştur.

Dünyada zeytin ağaç varlığının %98'i Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerde yer almaktadır. Dünya zeytinciliğindeki büyük üretici ülkeler AB çatısı altında yer almaktadır. AB ülkelerinden sonra diğer zeytinci Akdeniz ülkeleri arasında Türkiye,

Suriye, Tunus, Fas, Cezayir, Libya, Mısır, Ürdün; Amerika Kıtası'nda ise ABD ve Arjantin'de zeytin ağacı mevcuttur (Tunalıoğlu, 2002, s.2).

Dünya zeytinyağı üretimi, 2001/02-2004/05 sezonlarının ortalamasına göre 2.834,900 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu üretimin %80'inin AB ülkelerine aittir. Dolayısıyla zeytinyağı arzına AB ülkelerinin hakim olduğu söylenebilir. Söz konusu dönemde dünya zeytinyağının %41.6'sını İspanya, %24.0'ını İtalya, %13.3'ünü Yunanistan, %4.8'ini Suriye, %4.4'ünü Tunus ve %4.1'ini Türkiye karşılamıştır (Tan vd., 2006, s.51).

2006/07 sezonuna bakıldığında, dünya zeytinyağı üretimi 2.820.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Ancak ilk üç sıralaması yine İspanya, İtalya ve Yunanistan olarak görülmektedir. Türkiye ise bu dönem itibariyle 5. sırada yer alarak Tunus'un önüne geçmiştir (Tablo 4.)

Tablo 4: 2006/07 Dünya Zeytinyağı Üretimi

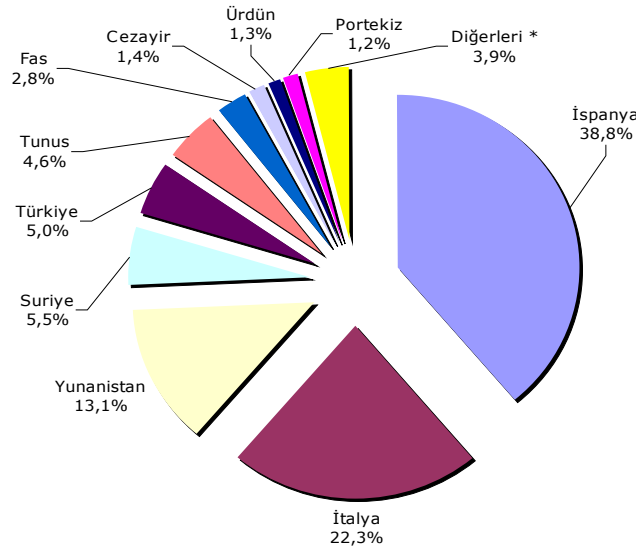
Ülkeler	Üretim (1000 ton)
İspanya	1095
İtalya	630
Yunanistan	370
Suriye	154
Türkiye	140
Tunus	130
Fas	80
Cezayir	40
Ürdün	36
Portekiz	35
Diğerleri*	110

***Diğer Ülkeler:** Libya, Mısır, İsrail, Lübnan, Hırvatistan, Fransa, A.B.D., Meksika, Arjantin, Şili, Brezilya, Peru, Güney Afrika, Çin, Yeni Zellanda, Avustralya

Kaynak: www.internationaloliveoil.org

Dünyadaki zeytinyağı üreticisi ülkelerin 2006/07 sezonuna göre üretimdeki payları ise Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Dünya Zeytinyağı Üretiminin Üretici Ülkeler Arasında Dağılımı

Kaynak: www.internationaloliveoil.org

Dünya zeytinyağı ekonomisinde AB’nin büyük oranda pay sahibi olmasının en önemli nedeni; bu ülkelerin AB’nin koruma politikalarından yararlanarak zeytinyağı sektörlerini güçlendirmiş olmalarıdır. Bunun yanı sıra, 2001/02-2004/05 sezon ortalamaları ile 2007 verileri karşılaştırıldığında, dünya zeytinyağı üretimi paylarında İspanya’nın %2.8, İtalya’nın %1.7, Yunanistan’ın %0.2 oranında azalma gösterdiği, buna karşın Türkiye’nin %0.9, Suriye’nin %0.7, Tunus’un ise %0.2 oranında artış gösterdiği sonucuna varılmaktadır. Türkiye’nin dünya sıralamasında Tunus’un önüne geçmesi bu artış oranı ile açıklanabilir.

Son yıllarda dünya zeytinyağı talebinin de olumlu yönde değişmesiyle, tüketimde de artış görülmüştür. Buna rağmen zeytinyağının dünya bitkisel yağ tüketimindeki payı %3’tür. Bunun en önemli nedenlerinden biri, zeytin yetiştiriciliğinin coğrafi açıdan sınırlı olması ve yüksek maliyet ile elde edilmesidir. Dünya zeytinyağı tüketiminde,

üretimde sahip olduğu ağırlık nedeniyle, ilk sırayı yine AB almaktadır. Ancak 1980’li yıllara kadar sadece üretim yapılan bölgelerde tüketilen zeytinyağı, özellikle son yıllarda gerçekleştirilen yoğun tanıtım kampanyaları ve sağlıklı yaşam bilincinin artması ile üretim yapılmayan farklı ülkelerde de tüketilmeye başlanmıştır. Bu da genel olarak dünyada tüketim artışının görülmesine neden olmuştur. Dünyada zeytinyağının tüketim gelişimine bakıldığında 1996-1997 döneminde 2.241,5 bin ton olan tüketim miktarı, 2006-2007 döneminde 2.929,0 bin ton olarak gerçekleşmiştir (www.fao.org). Ancak bu artış, 1990-1991 döneminden itibaren bakıldığında düzenli bir artış olarak değerlendirilebilir. 2004-2005 döneminden itibaren geçerli verilere bakıldığında da görülmektedir ki dünyada zeytinyağı tüketiminde ilk sırada AB yer almaktadır (Tablo 5).

Tablo 5: Ülkelere Göre Zeytinyağı Tüketimi (1000 Ton)

Ülkeler	YILLAR				
	1990/1991	2000/2001	2004/2005	2005/2006	2006/2007
Avrupa Birliği (25)*	1.215	1.835	2.079	1.885	2.110
A.B.D.	88	195	216	215	226
Suriye	62	110	135	94	100
Türkiye	55	73	60	50	60
Fas	37	45	38	55	45
Cezayir	7	26	38	42	38
Tunus	55	58	44	38	38
Avustralya	14	31	33	35	35
Japonya	4	30	32	30	33
Kanada	9	24	30	31	30
Brezilya	14	25	27	26	28
Ürdün	10	17	25	19	19
İsrail	6	14	16	17	16
Diğer ülkeler	92	109	150	135	151
Toplam Dünya	1.667	2.591	2.924	2.666	2.929

Kaynak: www.internationaloliveoil.org

*AB ülkeleri için 2005 yılından itibaren 25 ülke değeri kullanılmıştır.

Zeytin üretiminin neredeyse tamamının Akdeniz havzasında yer alan ülkelerde üretiliyor olması nedeniyle ticaretinde de sınırlı sayıda ülke söz sahibi olmaktadır. AB, dünya zeytinyağı ihracatının yaklaşık %62'sini, ithalatının ise yaklaşık %23'ini oluşturmaktadır. 2007 yılı verilerine göre zeytinyağı ihracatında; Tunus %16,7'lik bir payla İtalya ve İspanya'dan sonra üçüncü, Türkiye ise %10,7'lik payla dördüncü sırada yer almaktadır (Tablo 6).

Tablo 6: Dünya Zeytinyağı İhracatı (1000 ton)

Ülkeler	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
İtalya	181.5	191.5	215.0	220.0
İspanya	114.2	110.9	97.0	115.0
Portekiz	15.9	16.6	17.0	19.0
Yunanistan	10.0	10.0	10.0	15.0
AB Toplam	324.4	330.5	341.6	371.6
Tunus	209.9	98.0	120.0	120.0
Türkiye	46.0	93.5	73.0	75.0
Suriye	28.0	36.0	20.0	40.0
Dünya Toplamı	657.5	633.5	618.0	681.0

Kaynak: www.internationaloliveoil.org

Dünya zeytinyağı İthalatında ise ilk sırayı, yine 2007 yılı verilerine göre, ABD almakta ve 240.5 bin ton ithalat gerçekleştirmektedir. Ancak dünya zeytinyağı ithalatında dikkati çeken nokta, İtalya'nın yaklaşık 110 bin ton ithalat yaparak bu yağı yeniden ihraç ediyor (reexport) olmasıdır. Türkiye'nin zeytinyağı ithalatı yokken, diğer ithalatçı ülkeler İspanya, Japonya, Avustralya ve Kanada olarak sıralanabilir (Tablo 7).

Tablo 7: Dünya Zeytinyağı İthalatı (1000 ton)

Ülkeler	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007
İtalya	180.2	144.0	134.0	110.0
İspanya	49.4	39.2	44.0	45.0
AB(25) Toplamı	231.5	186.0	183.5	160.5
ABD	226.0	221.0	224.0	240.5
Japonya	32.0	32.0	30.0	33.0
Kanada	30.0	26.0	32.0	26.0
Avustralya	31.0	28.5	29.0	27.0
DünyaToplamı	663.0	634.0	615.5	623.5

Kaynak: www.internationaloliveoil.org

4. AB'DE ZEYTİNCİLİK SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU

AB'de zeytincilik sektörü yetiştiriciler, kooperatifler, yağhaneler ve pazarlama aşamasında çeşitli alanlarda yer alan firmalardan meydana gelmektedir. Zeytin yetiştiriciliği AB'de üretim temel olarak; eski zeytinliklerde uygulanan geleneksel üretim modeli, yarı entansif üretim modeli ve mekanizasyon, sulama gibi üretim teknolojilerinin kullanıldığı yeni kurulan zeytinliklerde görülen entansif üretim modeli olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır.

AB'de 1998/99 yıllarında yapılan çalışmalar sonucunda toplam 737 milyon olan ağaç sayısının %39.1'nin İspanya, %31.1'inin İtalya, %20.6'sının Yunanistan, %8.6'sının Portekiz, %0.6'sının da Fransa'da olduğu görülmüştür. Toplam zeytin tarımının yapıldığı alan ise 5,4 milyon hektar olarak hesaplanmıştır. AB tarım alanlarının yaklaşık %4'üne karşılık gelen zeytin tarım alanlarının dağılımı da aynı ülke sıralamasını takip etmektedir (Dönmez, 2004, s.45). Bununla birlikte 1998 yılında uygulanmasına karar verilen Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) ile bu kayıtlar yenilenmeye devam etmektedir. Birlik zeytin üretiminin artması, zeytin alanlarının artmasının yanı sıra birim alandan elde edilen verimin de artmasından kaynaklanmıştır. 2004 ve 2005

yılı verilerine göre AB’de zeytin üretimi yapan ülkelerin zeytinlik alan dağılımları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 8: AB’de Zeytinlik Alan Dağılımı (1000 ha)

Ülkeler	2004	2005
İspanya	2,464.77	1,99.09
İtalya	1,135.00	1,141.27
Yunanistan	794.16	797.03
Portekiz	374.47	360.00
Fransa	17.81	18.34
Kıbrıs	12.4	13.74
Slovenya	0.78	0.78
İspanya	2,464.77	1,99.09
Toplam	4,799.39	2,530.25

Kaynak: www.faostat.fao.org

AB’de zeytin işletmeleri genellikle küçük işletmelerden oluşmaktadır. İtalya ve Yunanistan’da ortalama işletme büyüklüğü 2 hektarı geçmemektedir. Portekiz’de bu 5,6 hektara, İspanya’da da 6,1 hektara ulaşabilmektedir. İhtisaslaşmış zeytin işletmeleri daha büyüktürler, Yunanistan’da 3,2 hektardan, İspanya’da 13,5 hektara kadar işletmeler görülebilmektedir. Ancak yine de her ülkede ortalama tarım işletmesi büyüklüğünden daha küçüktürler. AB’de ağaç varlığı bakımından küçük işletme sayısı İtalya ve Fransa’da oldukça fazladır. Ürün beyanlarına göre İtalya’da işletmelerin %36.9’u Fransa’da %45.2’si 50’nin altında ağaç varlığına sahip işletmelerden oluşmaktadır. İspanya, Yunanistan ve Portekiz’de bu oran yaklaşık %17’ye kadar düşmektedir (Dönmez, 2004., s.47).

Eldeki verilere göre; AB’de pek çok üretici zeytinciliği ek gelir elde etme amacıyla yapmaktadır. İhtisaslaşmış* zeytin işletmeleri AB’de sadece birkaç bölgede bulunmaktadır.

* Tarımsal gelirinin %75’inin veya daha fazlasının yalnızca bir ürüne ait olduğu işletmeler ihtisaslaşmış işletmeler olarak tanımlanmaktadır.

5. AB'DE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU

AB'de üretim aşamasında çok sayıda küçük işletmenin varlığı, genel olarak zeytinyağında da çok küçük miktarlarda ancak çok sayıda üretimin olmasına yol açmaktadır. Bu durum aynı zamanda zeytinyağına yapılan desteklemelerden faydalanan üretici sayısının da fazla olmasına neden olmaktadır. Öyle ki; İtalya ve İspanya'da her beş üreticiden birinin 100 kilogramdan daha az üretim yaptığı bilinmektedir. Daha da küçük ölçekli çok sayıda işletmenin desteklemeler için talepte bulunmaması nedeniyle kayıtlarda görülemeyen üreticilerin sayısı da oldukça yüksektir.

5.1. AB'de Ortak Tarım Politikası ve Zeytinyağı Piyasa Düzeni

AB'de ekonomik ve sosyal gelişmeler, birliğe üye ülkelerin farklı yapıları dolayısıyla çeşitli ortak politikalarla sağlanmaya çalışılmaktadır. Tarım sektöründe ortak bir politikanın sağlanması ise Roma Antlaşması'nda öngörülerek bu antlaşmanın 38-47. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre 38. maddede tarım ürünlerinin tanımı ile Ortak Tarım Politikası'nın oluşumu ele alınmıştır. 39. madde Ortak Tarım Politikası'nın amaçlarını ortaya koyar. Söz konusu amaçlar şu şekilde belirlenmiştir (Yiğit, 1996, s:36):

- a) Teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi ve üretim faktörlerinin özellikle işgücünün optimal kullanımının gerçekleştirilmesi ile tarımda verimliliği artırmak.
- b) Böylelikle özellikle tarımda çalışanların kişisel gelirlerinin yükseltilmesiyle tarımsal nüfusa dengeli bir yaşam düzeyi sağlamak.
- c) Pazarları stabilize etmek.
- d) Besin güvenliğini sağlamak.
- e) Tüketicilere yapılan satışlara elverişli fiyatları sağlamak.

Bu amaçların yanı sıra belirtilen diğer bir amaç, dünya ticaretinin uyum içinde gelişmesini sağlayarak, uluslararası ticarete engel olabilecek unsurların zaman içerisinde kaldırılması şeklinde belirtilmiştir. Roma Antlaşması'nın, OTP ile ilgili diğer

maddeleri özetlersek; 40. maddede OTP'nin kademeli bir şekilde gerçekleştirilmesi, politikanın daha önce belirtilen amaçlara erişebilmesi için ortak bir piyasa organizasyonunun oluşturulması ve bu organizasyona yönelik bir fon kurulması gerekliliği belirtilmiştir. 41. madde mesleki eğitim ve araştırmaları geliştirmeye ilişkin konuları kapsamaktadır. 42. madde rekabetle ilgili kuralların tarım alanına uygulanabilmesi için gerekli ilkeleri düzenlemektedir. 43. madde OTP'nin ana hatlarını belirlemek amacıyla bir konferans yapılmasını öngörmektedir. 44. madde geçiş döneminde fiyat belirlemede uyulması gereken kriterleri belirlemektedir. 45. madde, 40. madde 2. paragrafta öngörülen ortak organizasyonun şekillerine geçilmesi süresine kadar bazı üye devletlerin yapacağı ticaret anlaşmalarında uyacağı esasları tespit etmektir. 46. madde Fark Giderici Verginin hangi hallerde uygulanacağı hususu ile Komisyonun, verginin miktarını tespit konusundaki yetkisini açıklamaktadır. 47. madde Ekonomik ve Sosyal Komite tarafından yerine getirilecek görevler ve bu görevlerin yerine getirilmesinde görev alacak organları göstermektedir (Günoğur,1998, s.33-39).

Bununla birlikte Ortak Tarım Politikası (OTP)'nin yürütülmesinde esas alınan tarım politikası prensipleri şöyledir (Tan vd., 2003, s.4):

- Ortak bir pazarın kurulması (piyasa bütünlüğünün sağlanması): Bu prensibin amacı; AB'de tarımsal alanda bir ortak pazarın tesisi ve tarımsal ürünlerin üye ülkeler arasında serbestçe dolaşabilmesinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla bu prensip, birlik içi ticarete, gümrük vergilerinin ticaretteki diğer engellerin ve rekabeti bozabilecek sübvansiyonların kaldırılmasını ifade eder.
- Topluluk Tercihleri (topluluk ürünlerine öncelik verilmesi): Bu prensiple birlik ürünlerinin satışına öncelik verilmesi hedeflenmiştir. Birlik fiyatlarının dünya fiyatlarının üstünde olması nedeniyle, iç piyasanın ucuz ithalattan ve dünya piyasalarındaki aşırı dalgalanmalardan korunması OTP amaçları arasındadır.
- Ortak mali sorumluluk (Mali dayanım ve müşterek finans sorumluluğu): AB içinde özellikle ortak fiyat politikasının uygulanması, tarım sektörünün ortaklaşa finansmanını gerektirir. Böylece ortak mali sorumluluk üye devletler arasında paylaşılmış olacaktır.

AB’de 1960’lı yılların başında bitkisel yağ üretimi, birlik ihtiyacının ancak %10’unu karşılayabiliyordu. Mevcut açığın kapatılması için, birlik dışındaki ülkelerden gelen yağlı tohumlar sıfır gümrük resmi ile ithal edilmeye başlandı. Ancak bu durum, birkaç yıl sonra pazarda bolluğa, fiyatların düşüşüne, diğer yağlara oranla daha yüksek fiyata sahip olan zeytinyağının tüketiminin azalmasına neden oldu. Özellikle İtalya’nın baskısı ile birlik bu konuda bir çözüm bulmaya yönelmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Ortak Tarım Politikası (OTP) çerçevesinde Zeytinyağı Piyasa Düzeni (ZPD), Konsey’in 136/66/EEC numaralı kararına göre 22 Eylül 1966’da katı ve sıvı yağlar Ortak Piyasa Organizasyonu’nu belirleyen yönetmelikle oluşturuldu. ZPD altı üyeli Toplulukta ama üretici ülkenin İtalya olduğu dönemde kurulmuş oldu. 1966’da yürürlüğe diren ZPD, yedi ana unsurdan oluşmaktaydı (Dönmez, 2004, s.90-91):

a) Üreticiler için hedef fiyat (target price), müdahale fiyatı (intervention price) ve temsili pazar fiyatından (representative market price) oluşan üçlü fiyat sistemi. Bu sistemde hedef fiyat, üreticiler için adil bir gelir temin etmek ve topluluk üretim miktarının sürdürülmesini sağlamak için uygulamaya konulmuştur. Müdahale fiyatı ise ZPD Konseyi tarafından belirlenen standart kalitedeki zeytinyağının pazarlama yılının son dört ayı itibariyle, müdahale kuruluşları tarafından alınmasının zorunlu olduğu olduğu fiyat olup, geçiş dönemi ile uygulamadan kaldırılmış ve yerine özel depolama sistemi getirilmiştir. Üçüncü bir fiyat sistemi olan temsili pazar fiyatı, pazardaki diğer bitkisel yağların fiyatlarındaki gelişmeler dikkate alınarak zeytinyağının elden çıkarılabileceği fiyat olarak kabul edilmiştir.

b) İhracat geri ödemeleri (export refunds), ihracatta uygulanan vergi iadesini ifade etmektedir.

c) Üretim yardımı (production aid), birlikteki üreticilere adil bir gelir düzeyi sağlayabilmek için önceleri büyük ve küçük üretici ayrımı yapılarak verilmiştir. Daha sonra bu ayrıma son verilerek geçiş dönemi boyunca kilogram başına sabit bir miktar ödeme yapılmıştır. Ancak Mayıs 1998’den sonra yapılan dikimlerden elde edilen yağlar bu yardım dışındadır.

d) Tüketim yardımı (consumption aid), geçiş dönemi ile uygulamadan kaldırılan bir diğer yardımdır. Bu yardımda amaç; zeytinyağı tüketimini artırma yolunda alınacak önlemlerin finansmanını sağlamak ve diğer bitkisel yağların karşısında zeytinyağının rekabet gücünü artırmak olmuştur.

e) Özel depolama şeklinde müdahale (intervention in the form of private storage) ise; belirli dönemler itibariyle yapılmış olan kontratlar çerçevesindeki özel depolama yardımını içermektedir.

f) Konserve endüstrisi için yardım (refunds for the canning industry), zeytinyağının bu sektördeki kullanımını ve satışını artırmak amacıyla uygulamaya konulmuştur.

g) Sofralık zeytin tüketiminin artırılması için verilen yardım (specific measures to promote the consumption of table olives), depolamanın finanse edilmesi yoluyla, arzın düzenlenmesini sağlamayı amaçlamıştır.

Bu temel unsurlarla kurulan ZPD, 1981’de Yunanistan ve 1986’da İspanya ve Portekiz’in Topluluğa girmesiyle tamamen değişmiştir. Topluluk, bu zeytinci ülkelerin katılımıyla kendine yeterlilik oranını aşmıştır. ZPD buna bağlı olarak sonradan yapılan pek çok değişikliğe rağmen, yeterli bir destekleme sistemi oluşturma konusunda başarısız olmuştur. Bunun yanında, Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) baskıları sonucunda, Topluluk, koruma desteklerinin azaltılması konusunda bazı adımlar atma gereği duymuştur. Tüm bu koşullar ZPD’ye yönelik reformun koşullarını oluşturmuştur. Yıllar içinde çok sayıda değişikliğe uğrayan ZPD’de reform niteliği taşıyan değişiklik 1998 yılında yapılan değişikliktir. 1986 yılında İspanya ve Portekiz’in Topluluğa girmesi ile net ihracatçı konumuna gelen AB’nin ZPD’ye yönelik yardım sisteminde önemli değişikliklerin yapılması gerekli hale gelmiştir. 1998 reformu, koruyucu, kaliteyi artırıcı, yetiştiricilere dengede tutulabilen bir geliri garanti edici bir yapıyı amaçlarken, dinamik bir pazar ve organizasyon ile sektörü kontrol etmeyi de hedeflemektedir. Aynı zamanda bu reform ile finansal kaynakların üretici yardımına yoğunlaştığı, bütçenin ulusal garanti edilmiş miktarlar şeklinde üye ülkelere dengeli bir biçimde dağıldığı bir yapı arzulanmaktadır (Tan vd., 2003, s.7; .Dönmez, 2004, s. 92).

Komisyon ZPD'nin kontrol ve idare sistemini geliştirmek amacıyla sektördeki istatistiksel verileri değerlendirmek ve dñzenlemek, yeni dikimler için kayıt zorunluluğu getirmek, denetleme prosedñrñnñ ve bunları ihlal durumunda cezai yaptırımları güçlendirmek ve verim tahmini için yeni bir yöntemin oluşturulması gibi bir dizi önlemleri içeren yeni bir dñzenleme getirmiştir.

1998 yılında başlanılan ve 2001 yılı itibarıyla ZPD'yi baştan sona ele almayı ve getirilen yeni dñzenlemelerin bir uygulamasının görñlmesinin istendiği geçiş dönemi Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS)'nin tamamlanamamasından dolayı 2004 yılına dek uzatılmıştır.

Zeytin yetiştiriciliği konusunda oluşturulmaya çalışılan CBS'nin tamamlanması ile birlikte Konsey, 1 Kasım 2003'ten itibaren CBS'ye göre kayıt olmamış zeytin ağaçlarından elde edilen üretim için yardım yapılmamasına karar vermiştir.

5.2. AB Zeytinyağı Piyasa Dñzeninde Yapılan Reform ve Nedenleri

ZPD'inde 30 yılı aşkın bir tecrñbe dönemine rağmen yeterli verimlilik ve güvenilirlik oluşturulamamıştır. Denetleme kurulu 1985, 1991 ve 1995 yıllarında ZPD'nin işleyiş mekanizmasına yönelik gözlemlerini belirtmiştir. Bu süreç içinde programda bazı değişiklikler yapılsa da, ZPD'ye yönelik geniş kapsamlı reform çalışması 1998 yılında yapılmış ve bu reformun uygulaması konusunda bir geçiş dönemi öngörñlmüřtür. Başlangıçta 1 Kasım 1998-31 Ekim 2001 tarihleri arası geçiş dönemi olarak belirlense de yapılacak reforma yönelik gerekli dñzenlemelerin tamamlanamamış olması nedeniyle 23 Temmuz tarih ve EC1531/2001 sayılı yönetmelik ile 31 Ekim 2004 tarihine kadar uzatılmıştır (Dönmez, 2004, s.112).

ZPD'deki uygulamalar, 1970'lerin sonundan itibaren sorunlara yol açmaya başlamıştır. 1981 yılında Yunanistan'ın birliğe girmesi ile birlikte, birlik zeytinyağında kendine yeterli hale gelmiştir. Dolayısıyla ZPD'de yeni dñzenlemeler yapılması gerekli hale gelmiştir. Öncelikle 1978-1987 yılları arasında yeni dikimler yasaklanmıştır. Ancak yeni dikim yapılan yerlerin belirlenmesi konusunda tam ve doğru veri elde

edilememesi ve bu dönemde elde edilen yağların da hangi döneme ait zeytinlerden elde edildiğinin belirlenememesi nedeniyle ürün yardımı kapsam dışına çıkmıştır. 1986 yılına gelindiğinde ise İspanya ve Portekiz'in AB'ye katılımı, birliği zeytinyağında net ihracatçı konumuna getirmiştir. Bu dönemden itibaren AB, dünya üretiminin %70'inden fazlasını gerçekleştirmeye başlamıştır. Böylelikle ZPD'de yeni düzenlemeler zorunlu hale gelmiştir. Düzenlemelerin yapılmaması durumunda AB bütçesi, kontrolsüz üretim artışı sebebiyle, çıkmaza girme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Söz konusu üretim artışının kontrol altında tutulabilmesi için 1987/88 üretim döneminde Garanti Edilmiş Azami Miktar (GEAM) uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama kapsamında bir üst sınır üretim miktarı belirlenmiştir. Bu karar sonucunda daha önce uygulamaya konulan yeni zeytinliklerin dikim yasağı da ortadan kalkmıştır. Yine de bu tür uygulamalar AB içinde tam bir dengenin sağlanmasında yeterli olamamıştır (Uysal, 2006, s.172; Dönmez, 2002, s.91, Atakan, 1998, s.30).

Son olarak Şubat 1997'de Avrupa Konsey'i ZPD'de reform yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu reformun nedenleri ise özetle şöyle sıralanmıştır:

- AB'de zeytinyağı sektörüne yönelik ihtiyaç duyulan güvenilir istatistiksel veri eksikliği; verilerin toplanmasında bazı ilerlemeler kaydedilmesine karşın, ağaç sayısı, dikili alan ve verim tahminine yönelik daha kesin veri teminine ihtiyaç duyulması,
- Üreticilere verilen yardım ödemelerinde karşılaşılan usulsüzlük olaylarının varlığı,
- 500 kg.'ın altında üretim yapan üreticilere uygulanan farklı üretim yardımının kontrolünün zordu. Her bir üreticinin gerçekleştirdiği üretim miktarını belirlemenin stok olarak ayrılan miktarın önemli bir kısmının öz tüketim olarak ayrılmasından dolayı oldukça zor oluşu.

Sonuç olarak reformun ilk safhası 1998'de uygulamaya konmuştur ve öncelikle bir geçiş dönemi öngörülmüştür. Bu reformun temelini diğer yardım kalemleri bırakılarak gerçekleşen üretim miktarının desteklenmesi oluşturmuştur. Buna ek olarak

bu reform ile 1998/99 üretim yılından itibaren AB’de 1998 yılından sonraki dikimler yardım kapsamı dışında bırakılmıştır.

Bu dönemde 2001 yılında bitirilmesi planlanan geçiş dönemi ise işletmelerin zeytinyağı üretimini gerçekleştirdiği zeytin alanları ve ağaç sayılarının belirlenmesine yönelik detaylı veri sisteminin (CBS) tamamlanamaması nedeniyle 2003/04 üretim yılına kadar uzatıldığından, bu dönemde komisyon gelecekle ilgili olası ihtiyaçların belirlenmesine ve kalite stratejisinin incelenmesine yönelik çalışmalara yoğunlaşmaya karar vermiştir. Bunun sonucunda kabul edilen (AT) 1513/1002 sayılı Tüzük (26.07.2001, L 201/4) ile zeytinyağı standartları değiştirilmiş ve (OTP terminolojisine yeni bir terim eklenerek) onaylanacak işletmeci örgütleri tarafından sektörde idari kapasite ve kalitenin geliştirilmesine yönelik olarak hazırlanacak çalışma programlarının Topluluk tarafından finanse edilmesi kararlaştırılmıştır (Dönmez, 2004, s.50; Göldoğan, 2006, s.132).

Son olarak Nisan 2004’te alınan reform kararlarında Konsey, zeytinyağına ilişkin yeni düzenlemelerin 1 Kasım 2005’ten itibaren uygulamaya konmasını uygun görmüştür. Reform amacıyla Konsey iki tüzük kabul etmiştir. Bunlardan birincisi; Akdeniz ürünlerinin tek ödeme sistemine entegre edilmesi ve 2004’teki genişlemeye uygun değişikliklerde bulunulmasıdır. Buna göre; yürürlükten kaldırılan üretim yardımı sisteminde yardım miktarı, zeytin üreticilerinin eline geçmesi hedeflenen tutar ile serbest piyasadaki fiyatları yansıtan temsili fiyat arasındaki fark olarak belirlenmekteyken, reform sonucunda bu miktar 1998/99 ila 2004/05 pazarlama yılları için dondurulmuş ve “Kurumsal Fiyatlar” adı altında açıklanmıştır. Söz konusu fiyatlar Tablo 9’da gösterildiği gibidir (Göldoğan, 2006, s.133):

Tablo 9: Zeytinyağı Üretim Yardımı Sisteminde Kurumsal Fiyatlar ve Yardımlar

Fiyat/Yardım	Tutar(EURO/100 kg.)
Üretim Hedef Fiyatı	383,77
Temsili Piyasa Fiyatı	251,52
Üretim Yardımı	132,25

Kaynak: Göldoğan, 2006, s.122

Ayrıca üretici konumundaki üye devletlere belirli miktarlarda üretim kotaları tahsis edilmesi yoluna gidilerek, her ülkenin alabileceği azami toplam yardım miktarı da belirlenmiştir. Eğer herhangi bir üye devlet kendisi için belirlenen kotayı aşacak olursa, zeytinyağı üretim yardımı tutarı oransal olarak azaltılmakta ve böylece Topluluğun zeytinciliği desteklemek için belirlediği bütçenin belli bir sınırı aşmaması sağlanmaktadır. Belirlenen bu bütçenin, zeytin ağacı veriminin bir yıldan diğer yıla farklılık göstermesi nedeniyle, değişikliğe uğramaması amacıyla 2000/02 yılları referans dönemi olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte üye devletlere, ekolojik üretim gibi çevreyi korumaya veya kaliteyi iyileştirmeye yönelik üretimler için ürün bütçesinin azami %10'u kadar yapılacak bir kesinti ile finanse edilecek olan ilave ödemeler yapılması seçeneği tanınmıştır. Bu amaçla zeytincilik bütçesinde Yunanistan %4, Portekiz %10'luk bir kesinti uygulamaktadır (Lobianco ve Esposti, 2006, s.9).

5.3. AB’de Zeytinyağı Üretimi ve Tüketimi

AB zeytinyağı üretiminde genel olarak öncü konumdadır. 1981’de Yunanistan’ın katılımına kadar birlik üretimi 425.000 ton ile dünya üretiminin 1/3’ünü oluştururken, bu tarihten sonra üretim 300.000 ton daha artış göstermiştir. Böylece AB zeytinyağı üretiminde dünya üretiminin yarısını gerçekleştirmeye başlamıştır. Yunanistan’ın ardından 1986 yılında Portekiz ve İspanya’nın katılımları ile AB zeytinyağı üretimi, dünya üretiminin %80’ini oluşturmuştur.

1990’lı yıllarda zeytin alanlarındaki ve verimdeki artışın sonucu olarak AB üretiminde hızlı bir artış yaşanmıştır. 1990’lar öncesi ile karşılaştırıldığında son üç pazarlama yılının üretim ortalamasında İspanya üretimini ikiye katlamış, İtalya %16 ve Yunanistan %18 artırmıştır. Portekiz’in üretimi daha çok kararlı bir yapı göstermektedir. Fransa’da ise artış eğilimi çok yavaştır. Tüm bunların sonucunda Topluluk üretimi %51 artış göstermiştir (Working Paper of the Directorate-General for Agriculture the Olive Oil and Table Olive Sectors, 2003, s.12) .

AB’nin 2004 yılı genişlemesinde katılan ülkelerin zeytinyağı üretimi ise çok düşük miktarlarda olduğundan, bu durum dünya üretimi içerisinde Birlik üretiminde

önemli bir değişikliğe yol açmayacaktır. Kıbrıs'ta 6000 ton, Slovenya'da 400 ton ve Malta'da 150 ton olarak belirlenen kotalar toplamda, AB'nin garanti edilmiş azami miktarının %0,4'ünü oluşturmaktadır. Söz konusu kota belirlemeleri ise her ülkenin üretimdeki paylarına göre yapılarak, bu üretim kotası üzerinden üretim yardımı almalarını ifade eder.

Genel olarak üretimde geçen sezona bakıldığında ise Birliğin en önemli üç üreticisi olan İtalya, İspanya ve Yunanistan'ın üretimleri AB üretiminin %97'sini ve dünya üretiminin %77'sini oluşturmaktadır (Zeytinoğlu, 2007, s.53). 2005 yılı verilerine göre dünyada 2004/05 sezonunda 2,7 milyon ton zeytinyağı üretilmiştir. Ancak dünyada zeytinyağına karşı talep oldukça fazladır ve bu miktar yetmemektedir. Göstergeler çerçevesinde Uluslararası Zeytinyağı Konseyi 2008 yılında zeytinyağı talebinin 3 milyon ton civarında olacağı belirtilmiştir (Yeniay, 2005, s.14).

AB'nin zeytinyağı tüketimi ise 2000/01 ve 2003/04 dönemleri arasında ortalama 1,8 milyon tonu aşmıştır. Bu miktar dünya tüketiminin %71,5'ine karşılık gelmektedir. AB tüketiminin %86'sı İspanya, İtalya ve Yunanistan'da meydana gelmektedir (Dönmez, 2004, s.66).

1990'lı yıllarda AB'nin zeytinyağı tüketiminde %3,3'lük hızlı bir artış görülmüştür (Working Paper of the Directorate-General for Agriculture the Olive Oil and Table Olive Sectors, 2003, s.12). Bu artış oranı, üç ana üretici olan Yunanistan, İspanya ve İtalya'da daha düşük bir oranda gerçekleşmiştir. Yunanistan'da %2,2, İspanya ve İtalya'da %2,6 olan tüketim artış oranının genel artış oranından daha düşük olmasının sebebi, bu ülkelerde zaten yüksek oranlarda tüketimin gerçekleşiyor olmasıdır. Örneğin Yunanistan'da kişi başına yıllık yağ tüketimi 25 kilogram civarında gerçekleşmektedir. Tüketim sıralamasında Yunanistan'ı izleyen ülkeler, kişi başına yıllık yaklaşık 12 kilogram tüketimle İtalya ve İspanya'dır. Aynı dönem içerisinde, başlangıçtaki tüketim miktarlarının çok düşük olması nedeniyle, en yüksek tüketim artış oranları Fransa'da %10,8 ve Portekiz'de %9,7 olarak gerçekleşmiştir.

AB’de üretim tiplerine göre zeytinyağı tüketim oranları ise pazar paylarına göre bakıldığında, ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. İspanya’da %80 oranında riviera ve %20 oranında natürel zeytinyağı tüketilirken, İtalya’da %78, Yunanistan’da ise %85 oranında natürel zeytinyağı tüketilmektedir. Yeni tüketici ülkelerden Fransa’da %96, Almanya’da %90 ve İngiltere’de %69’unu sızma zeytinyağı oluşturmaktadır(Working Paper of the Directorate-General for Agriculture the Olive Oil and Table Olive Sectors, 2003, s.9).

5.4. AB’de Üretim Yardımı

AB’de üretim yardımı, üreticinin eline geçeceği düşünülen üretici hedef fiyatı ile serbest piyasada gerçekleşen fiyat arasındaki farkı ifade etmektedir. Bu yardımın amacı; üreticilere adil bir gelir sağlamaktır. Ancak uygulamada bu hedef ölçülebilir bir değerle tanımlanamadığı için, gelir üzerindeki etkisi tam olarak belirlenememiştir. Diğer bir deyişle yardımın başarısı konusunda net bir değerlendirme yapılamamıştır. Üretici hedef fiyatı maliyetler ve gelir hedefine dayalı bir hesaplama metodu takip edilmeksizin Komisyon tarafından belirlenmiştir.

Konsey’in (EEC) No: 1097/84 sayılı kararı, temel olarak kendi tüketimleri için üretim yapan tüm üreticileri küçük üretici olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre üreticinin, maksimum 100 kg üretim yapıyor olması ve herhangi bir üretici organizasyonuna üye olmaması gerekmektedir. Ancak, küçük üretici tanımı kapsamında 100 kg olarak belirlenen üretim miktarı 1987/88 üretim yılında 200, 1988’de 300, 1989’da 400 ve 1990’da 500 kg’a çıkartılmıştır. Ayrıca küçük üretici uygulamasının haksız ödemeler ve usulsüzlüklere açık olduğu görülerek 1998/99 üretim döneminde bu uygulamaya son verilmiştir. Şu anda yardımlar sadece gerçekleşen üretim üzerinden ödenmektedir (Dönmez, 2004, s.100).

1987/88 pazarlama yılında (1 Kasım 1987’den geçerli olmak üzere) Topluluk politikasında bir gelişme olmuş ve üretim yardımı için bir tavan tespit edilmiştir (Akay, 1981, s.68). 1.350.000 ton olarak belirlenen bu azami miktar yeni plantasyonların artışına bağlı olarak 1998 yılından itibaren geçiş döneminde %31,6 artırılarak 1.777.261

tona çıkarılmış ve üretimdeki paylarına göre ülkelere paylaştırılarak garanti edilmiş ulusal miktarlar belirlenmiştir. Böylece kotanın ihlal edilmesi durumunda üye ülkelerdeki tüm üreticilerin üretim fazlalığındaki sorumluluklarına bakılmaksızın yardım miktarında azaltılmaya gidilmesi durumuna son verilmiş, ülkelerin ancak ulusal kotalarını aşmaları durumunda yardım kesintisi yapılması uygulamasına geçilmiştir. Diğer yandan üreticilerce alınan yardım miktarı %5 düşürülerek Garanti Edilmiş Azami Miktarın finansmanında kullanılmasına başlanmıştır (Dönmez, 2002, s.105). Üretici üye ülkeler için alabilecekleri maksimum topluluk desteği, geçiş dönemi boyunca sabitlenmiş olan üretim yardımı miktarı ve belirlenmiş ulusal kotalar Tablo 10'da gösterildiği gibidir.

Tablo 10: Zeytinyağı Üretiminde Garanti Edilmiş Ulusal Kotalar

Üye Ülkeler	Garanti Edilmiş Azami Miktar (ton)	Üretici Yardımı Tutarı (ECU/ton)	Toplam Azami Topluluk Yardımı Tutarı (ECU)
İspanya	760.027	1.322,5	1.005.135.708
Fransa	3.297	1.322,5	4.360.283
Yunanistan	419.529	1.322,5	554.827.103
İtalya	543.164	1.322,5	718.334.390
Portekiz	51.244	1.322,5	67.770.190
TOPLAM	1.777.261		2.350.427.673

Kaynak: Dönmez, 2004, s.56

Ancak; ödenecek yardım miktarı, yemeklik zeytinyağı için garanti edilmiş ulusal garanti miktarını aşarsa dengeleyici mekanizma yardım miktarında oransal bir azaltma yapmaktadır.

Üretim yardımındaki artış 1980'lerin sonlarından itibaren İspanya ve diğer üye ülkelerde modernizasyonu teşvik edici olmuştur. 1996/97 pazarlama yılından itibaren de modernizasyon etkisini göstererek, üretim kapasitesini pazara yansıtmıştır. Bunun sonucu olarak önceki üç pazarlama yılı 1.4 milyon civarında olan AB yardım kapsamındaki üretim miktarı 1,9 milyon tona sıçramış ve takip eden yılda da 2,3 milyon

tona ulaşmıştır. Azami üretim miktarı uygulaması kapsamında üreticiler 1996/97 pazarlama yılında üretimlerinin %69.94'üne ve 1997/98 pazarlama yılında da %56.38'ine üretim yardımı almışlardır. Diğer yandan arz miktarındaki bu artışlar fiyatların düşmesine neden olmuştur (Tan ve Dellal, 2003, s.59).

Tüm bu gelişmelerin yanında, böyle bir yardım sistemi bazı noktalarda sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin; AB'de zeytinyağı yardımını vermek, üreticileri gruplandırmak, yardım başvurularının doğrulamakla görevli üretici organizasyonları (ÜO) kurulmuş ancak; üretici sayısının çokluğu, zeytinyağı fabrikaları ile üreticiler arasında yaşanan çıkar çatışmaları, fabrikaların zeytinyağı stok kayıtlarını tutmamaları, beyan edilen üretim miktarlarının doğruluğunun belirsizliği gibi nedenlerle üreticilerin, ürettikleri ürün karşılığında aldıkları üretici yardımlarını kontrol etmede tam anlamıyla başarı sağlanamamıştır. Bununla birlikte öz tüketim ve üreticiden tüketiciye doğrudan satışlar da bu kontrolleri olumsuz yönde etkilemiştir. Üretici organizasyonlarının yanında, Konseyin EEC 2262/82 sayılı kararı ile 3.000 tonun üzerinde üretime sahip üye ülkeleri zeytinyağı yardım ödemelerinden sorumlu acenteleri kurmakla yükümlü tutması sonucu, denetleme acenteleri kurulmuştur. Böylece 31 Ekim 2005 tarihine kadar varlığını sürdürmüş olan denetleme acenteleri de bu sistemde yerini almıştır (Güldoğan ve Tan, 2002, s.78). 1998'de ve sonrasında bu acenteler, çalışmalarında yolsuzluk olayları riskinin en yüksek olduğu fabrikalar üzerinde yoğunlaşmışlardır. 1999 yılından itibaren de denetleme acentelerinin görevleri içinde bölgesel olarak verimin sabitlenmesi, yeni dikim alanlarının denetimi ve sofralık zeytin işleme prosedürünün denetlenmesi faaliyetleri yer almıştır. Yapılan denetlemeler sonucunda fabrikalarda tespit edilen yolsuzlukların başlıcaları, usulsüz defter tutma, denetleme acentelerine bazı bilgilerin iletilmesinde gecikmeler ve elde edilen yağ miktarının fazla gösterilmesi şeklinde sıralanmıştır. Üretici organizasyonlarına ilişkin yolsuzluklar ise genellikle üye üreticilerin yetersiz kontrolü ile ihmallerden oluşmuştur. Üretici düzeyindeki yolsuzluklar daha çok tarımsal faaliyet beyanlarının yanıltıcı biçimde sunulması ve üretilen zeytinyağının fazla gösterilmesi olarak tespit edilmiştir.

Denetleme acenteleri, faaliyet gösterdikleri süre boyunca, yaptıkları tespitler sonucunda bu tür yolsuzlukları rapor ederek, bunlara yönelik uygun cezaları ve idari yaptırımları önerme görevlerini yerine getirmişlerdir.

Denetleme acentelerinin maliyetleri genellikle denetledikleri sayının büyüklüğüne bağlı olup, söz konusu maliyetlerin yaklaşık %80 maaşlardan kaynaklanmıştır. Birliğin bütçesine oranlandığında bu maliyetlerin toplamı, 1995/96-2000/01 yılları arasında, %0,56 'sına denk düşmektedir (Göksu, 2003, s.48).

Genel olarak denetleme acenteleri, sistemin mümkün olduğunca adil uygulanması için yapmış olduğu çalışmalarla önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak 31 Ekim 2005'te zeytinyağı kontrol sisteminin diğer ürünlere uygulanan kontrol sistemi ile aynı olması sonucu bu acenteler ortadan kalkmıştır (Güldoğan, 2006, s.123).

AB'de zeytinyağı kalitesini artırmaya yönelik bölgesel tedbirlerin finansmanında kullanılmak üzere üretim yardımının küçük bir bölümü kesintiye uğramaktadır. Yapılacak olan kesinti miktarının belirlendiği bu oran geçiş dönemi boyunca %1,4, daha sonraki dönemler içine %0,8 olarak belirlenmiştir (Dönmez, 2004, s.112).

Genel olarak bakıldığında ise; uygulanan bu tür desteklemelerin, ülke üretimini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Birlik üyesi üreticiler, 2005/05 sezonunda zeytinyağı tonu başına 322 Euro almışlardır. Bu tutarın yaklaşık %90'ı üretim yardımlarında kullanılmıştır. AB'de birim fiyatları genelde bir yıl önceden açıklanmaktadır. İç piyasada bir yıl önceden açıklanan bu fiyatlar ile dünya fiyatları arasında oluşan fark ise üreticilere iade olarak verilmektedir. Aynı zamanda zeytinyağı kalitesinin ve üretim kapasitesinin artırılması için de yaklaşık 30 milyon Euro ayrılmaktadır (Zeytinoglu, 2007, s.54).

5.5. AB'de Tüketim Yardımı

AB'de tüketim yardımı 1979 yılında uygulamaya konulmuş ve 1998 yılında uygulamasına son verilmiştir. Bu yardımın amacı; zeytinyağının 5 litre ya da daha

düşük hacimlerde şişelenmesi veya ambalajlanmasına yardım ödemesi yapılarak tüketimin artırılması amaçlanmıştır. Ancak bu şekilde uygulanmaya çalışılan yardımın sonucunda önemli ölçüde yolsuzluklar ortaya çıkmıştır (Dönmez, 2004, s.109).

1983 ve 1998 yılları arasında tüketim yardımı AB'ye 6.000 milyon ECU'dan daha fazlaya mal olmuştur. Komisyonun yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre ise 1985-1998 yılları arasında 456 milyon ECU tutarında tüketim yardımı usulsüzlüğünün yapıldığı ortaya çıkmıştır ki bu miktar aynı dönemde yapılan yardım ödemelerinin %7,6'sını oluşturmaktadır. Bu usulsüz ödenen miktarı ancak %6'sı geri kazanılabilmiş, kalan 429 milyon ECU geri kazanılamamıştır. Tespit edilen usulsüzlük iki türde belirlenmiştir. Birincisi, gerçek olmayan miktar beyanları şeklinde ikincisi; zeytinyağına diğer yağların karıştırılması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu yardımda en çok usulsüzlüğün yapıldığı ülke İtalya olarak tespit edilmiştir (Dönmez, 2004, s.110).

Tüketim yardımının işleyişinin denetlenmesinde yaşanan zorluklar nedeniyle, yardımın verilen birim miktarı kademeli olarak azaltılmış, bunun karşılığı olarak üretim yardımında bir miktar artırıma gidilmesi yolu tercih edilmiştir. Bu duruma göre; 1987/88 pazarlama yılında 77/100 kg olan tüketim yardımı, 1995/96 pazarlama yılından itibaren 12/100 kg ECU'ya sabitlenmiştir. Buna rağmen tüketimde artışın devam etmesi, bu yardımın beklenen düzeyde anlamlı olmadığının bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Buradan çıkarılan sonuç doğrultusunda promosyon politikası yeniden ele alınmıştır. Ancak sonuç olarak ZPD'de yapılan 1998 ve 2001 reformlarından sonra zeytinyağı sektöründe tüketime yönelik yardımlar, kontrolünün mümkün olamaması nedeniyle tamamen kaldırılmıştır.

6. AB'DE ZEYTİNYAĞI İHRACATI VE İTHALATI

Zeytinyağı, dünya genelinde, daha çok üretildiği bölgelerde tüketiminin yüksek olduğu bir ürün olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle AB'de de birlik dışı zeytinyağı ticareti, dünya üretiminin %20'sinden daha düşük bir orana denk gelmektedir. Bununla birlikte AB'de zeytinyağına ilişkin dış ticaret düzenlemelerinde ithalat-ihracat kuralları ve üçüncü ülkelerle ilgili özel hükümler açıkça belirtilmiştir.

6.1. AB’de Zeytinyağı İhracatı

AB, OTP çerçevesinde tarımsal üretimi büyük ölçüde desteklemektedir. Ancak üretimin desteklenmesi arz fazlası sorununa neden olabilmektedir. Zeytinyağında, yaşanacak bu tip bir soruna karşı AB’de geliştirilen çözümler özel stoklama sözleşmeleri ve ihracat iadeleridir.

AB, üretim ve tüketim yardımları ile hem üreticisine hem de tüketicisine destek olurken, tüm bunlar sonucunda, dünya fiyatlarının üstünde oluşan iç piyasa fiyatlarından ihracat yapamayan ihracatçısını da ihracat iadeleri (geri ödemeleri) ile sübvans etmiştir. Bu yardımın amacı; Birliğin ihracat yaptığı zeytinyağı fiyatını dünya piyasalarına çekmektir. Birliğin yıllar içerisinde genişlemesi nedeniyle Birlik zeytinyağı fiyatı uluslararası bir referans halini almıştır.

İhracat iadeleri ile ilgili tüzükte topluluk dışına satılabilecek olan toplam ürün miktarının ihracatçılar arasında dağıtımı için bir yöntem tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu yöntem:

- Ürünün doğasına ve piyasadaki duruma uygun olmalı,
- Büyük ve küçük işletmeler arasında ayırım yapılmamalı,
- İşletmeler için yönetsel açıdan en elverişli olan olmalı ve
- Var olan kaynakların en verimli kullanımını sağlayan olmalıdır.

Verilen ihracat iadeleri tüm toplulukta ayı olmalıdır. Ancak gerekli olan durumlarda ürünün varış yeri ile zeytinyağının kalitesi ve sunumuna göre farklı seviyelerde belirlenebilir. Bununla birlikte, ihracat iadesi için belirlenen şart ise zeytinyağının içerdiği serbest yağ asidinin 100 gramda 3 gram oleik asitten fazla olmaması olarak belirlenmiştir. İadelerin verilmesi, başvuru yapılması ve ilgili ihracat lisansının sunulmasına tabidir (Güldoğan ve Tan, 2002, s.37).

Zeytinyağı için iadeler belirlenirken, Topluluk piyasasındaki zeytinyağı fiyatları ve stokları ile dünya piyasasındaki zeytinyağı fiyatları göz önünde bulundurulmakta ve

iki piyasa arasındaki fark esas alınmaktadır. Uygun bulunan durumlarda ise ihracat ile ilgili masraflar da göz önüne alınmaktadır. Ayrıca ödemeler, tüketim yardımı olduğu gibi, sadece 5 litre ve daha az kapasitedeki şişe ya da kutular için yapılmaktadır. DTÖ'nün de baskıları sonucunda ihracat iadeleri azaltılmış olsa da uygulama hala devam etmektedir.

AB'nin zeytinyağı ihracatını sürdürmeyi mümkün kılan dahilde işleme sistemi, özellikle üretimin düşük olduğu ve AB ihracatının tehlikeye düştüğü durumlarda ihracatı mümkün kılmaktadır. Dahilde işleme sisteminde yurtdışından gümrüksüz mal temin edilebilmekte ve bunlar daha sonra işlenip ambalajlanarak tekrar yurtdışına ihraç edilebilmektedir. Böylece, üretim miktarının düşük olduğu dönemlerde bile ihracat sürekliliği sağlanabilmektedir.

DTÖ Anlaşmalarına göre büyük ölçüde kısıtlamalar getirilen zeytinyağı için gümrük vergileri hala yüksek seviyededir. Söz konusu gümrük vergileri ham zeytinyağı için 122,6/100 Euro/g, sızma ve natürel zeytinyağı için 124,5/100 Euro/kg, natürel olmayan zeytinyağı için 134,6/100 Euro/kg, prina yağı (olive-residue oils) için 130,3/100 Euro/kg ve ham zeytin ya da koruyucu salamuraadaki zeytin için 13,10/100 Euro/kg'dır (Dönmez, 2004, s.116).

AB'nin zeytinyağı için gerçekleştirdiği bir başka uygulama da insancıl amaçlarla zeytinyağının satın alınması konusundadır. 136/66/EEC sayılı Tüzük Madde 36'ya göre gıda yardımı olacak kullanılacak yağlar Topluluk iç piyasasından veya müdahale kuruluşlarının stoklarından temin edilmelidir. Bu yollarla gerekli ürün elde edilemezse veya ortada acil bir durum varsa gelişmekte olan ülkelere yağ alınmalıdır. Madde 3'e göre ise gıda yardımı amacıyla ihraç edilen yağlara ihracat iadesi verilirken başvuru yapılması ve bir ihracat lisansı sunulması gerekliliklerinden taviz verilebilir (Güldoğan ve Tan, 2002, s.39).

AB zeytinyağı ihracatı 1990'ların ilk yarısında yaklaşık 170.000 ton civarında iken, 1996/97 döneminde önemli ölçüde artış göstererek yaklaşık 320.000 ton

seviyesine yükselmiştir. Birlik ihracatının hemen hemen %90'ını temsil eden İtalya ve İspanya bu dönemde ihracatlarını neredeyse ikiye katlamışlardır (Tablo 11).

Tablo 11: Yıllara Göre AB Zeytinyağı İhracat Miktarları (1000 ton)

Yıllar	İtalya	%	İspanya	%	Yunanistan	%	Portekiz	%	Toplam
1999/00	182.7	63	87.7	28	8.2	3	17.5	6	296.1
2000/01	173.0	60	88.3	30,6	10.0	3,4	17.3	6	288.6
2001/02	182.9	56.8	112.5	35	10.0	3.2	16.2	5	321.6
2002/03	176.1	56.5	107.0	34.3	15.0	5	13.1	4.2	311.2
2003/04	181.5	56.4	114.2	35.5	10.0	3.1	15.9	5	321.6
2004/05	191.5	58.3	110.9	33.7	10.0	3	16.6	5	329
2005/06	215.0	63.4	97.0	28,6	10.0	3	17.0	5	339
2006/07	220.0	59.6	115.0	31.1	15.0	4	19.0	5.3	369

Kaynak: www.internationaloliveoil.org

Tablo 11'e görülmektedir ki; 1999/2000 döneminden bu yana, AB ihracat rakamları genel olarak artış eğilimindedir. Bu artış eğiliminde periyodisiteden kaynaklanan miktar farkları ise dikkate alınabilecek düzeyde değildir. Oransal olarak bakıldığında bu dönemler içerisinde AB İhracatının yaklaşık %60'ı İtalya tarafından gerçekleştirilmiştir. İspanya ise ortalama olarak ihracatta %32 paya sahiptir. Yunanistan ve Portekiz ise AB zeytinyağı ihracatının kalan %8'lik bölümünü gerçekleştirmektedir. Bu tabloya göre İtalya ve İspanya'nın dünya piyasasında oldukça etkin bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

AB'de yapılan zeytinyağı ihracatının tamamına yakını ABD, Avustralya, Kanada, Japonya ve Brezilya'ya yapılmaktadır. AB son yıllarda bu pazarların yaklaşık %90'ına sahiptir. Bu ülkelerde kalan pazar payı ise Türkiye, Tunus ve Arjantin arasında paylaşılmıştır.

6.2. AB’de Zeytinyağı İthalatı

AB, zeytinyağında net bir ihracatçı olmasının yanı sıra dünyanın en önemli ithalatçısı konumundadır. Bununla birlikte Birliğin İthalat miktarı, üretim döneminde görülen verimliliğe göre de farklılıklar göstermektedir. Bunun sonucu olarak da düşük üretim dönemlerinde daha yüksek ithalat, üretim veriminin yüksek olduğu dönemlerde ise düşük düzeyde ithalat gerçekleşmektedir.

AB ülkeleri genellikle diğer ülkelerden (Türkiye, Tunus) yüksek miktarlarda dökme zeytinyağı ithal ederek, bu yağları ambalajlayarak ihraç etmektedirler. Bu nedenle AB zeytinyağı ithalatı içinde dahilde işleme anlaşmaları oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Birliğin ithalat hacmi %60-80 arasında değişen oranlarda dahilde işleme anlaşmalarına göre gerçekleştirilen ithalattan oluşmaktadır.

Dahilde işleme anlaşmaları, dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan anlaşmalardır. Dahilde işleme rejimi, ihraç ürününün elde edilmesinde kullanılan girdilerin ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın gümrük muafiyetli olarak ithal edilmesidir (www.egelihracatcilar.com) . Tanımdan da anlaşıldığı gibi dahilde işleme rejimi ihracata yönelik bir rejim olup; ihracatçı firmaların uluslararası rekabet koşullarında rekabet gücünü artırmak, dünya piyasa fiyatlarında hammadde temin etmek, ihraç pazarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla uygulanmaktadır (www.de-ka.com.tr).

AB, dahilde işleme kapsamında gerçekleştirdiği ithalatı büyük bir kısmını Tunus’tan karşılamaktadır. 2001 yılında sıfır gümrük vergisiyle Tunus’a verilen kota 53.000 ton iken 2005 yılından itibaren bu kota 56.000 tona çıkarılmıştır. 2003 yılı itibariyle Lübnan’a da benzer bir uygulama yapılmış, 1000 ton olarak belirlenen kota için yine sıfır gümrük vergisi uygulaması gerçekleştirilmiştir. Tunus ve Lübnan’a sıfır gümrük vergisi ile zeytinyağı ithalatı imkanı sağlayan AB, aday ülke konumunda olan Türkiye’ye böyle bir ayrıcalık tanımamakta ancak çok cüzi miktarlarda vergi indirimi uygulamaktadır (Dönmez, 2004, s.56).

1999-2000 döneminden itibaren AB'nin zeytinyağı ithalatı Tablo 12'de görülmektedir.

Tablo 12: AB Zeytinyağı İthalat Miktarları (1000 ton)

Yıllar	İtalya	İspanya	Portekiz
1999/00	101.9	13.2	1.4
2000/01	110.8	15.8	0.0
2001/02	40.7	1.6	0.0
2002/03	74.3	18.2	0.2
2003/04	180.2	49.4	1.4
2004/05	144.0	39.2	1.8
2005/06	134.0	44.0	4.0
2006/07	110	45.0	4.0

Kaynak: www.internationaloilveoil.com

Tablo 12'de görülmektedir ki; zeytinyağı ithalatında İtalya birinci sırada yer almaktadır. Bunun en önemli nedeninin, İtalya'nın diğer ülkelerden ithal ettiği zeytinyağlarını işleyerek yeniden ihraç etmesi olduğu söylenebilir.

7.TÜRKİYE'DE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ VE UYGULANAN ZEYTİNYAĞI POLİTİKALARI

7.1.Türkiye Zeytinciliği'nin Tarihçesi*

Ülkemizin gelişmesine ilişkin her önemli alanda olduğu gibi zeytinciliğimizin gelişmesinde de büyük Atatürk'ün çok önemli katkıları olmuştur. Atatürk, bugün adı Yalova Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsü olan, Yalova Millet Çiftliği'ni 1929 yılında ziyaret ettiği zaman yörenin tek geçim kaynağı olan zeytinciliğin geliştirilmesi ve çiftlik yanında bulunan 4000 ağaçlı verimden düşmüş, yaşlı zeytinliğin gençleştirilerek örnek bir zeytinlik haline getirilmesi talimatını

* 2006/07 Dönemi Zeytin ve Zeytinyağı Üreticilerinin Sorunlarını Araştırma Komisyonu Raporu'ndan yararlanılmıştır.

vermiştir. Bunun üzerine çiftlikte hızlı bir budama, gübreleme, bakım ve sulama faaliyeti başlatılarak zeytinlik verimli bir hale getirilmiş; İtalya'dan çoğunluğu salamuralık 6000 fidan getirilip Türkiye'nin ilk yabancı zeytin çeşitleri koleksiyon bahçesi kurulmuştur. İtalya'dan zeytincilik teknisyeni getirtilerek zeytinci köylerde kurslar açılmıştır. 1931 yılında da 4 ziraat mühendisi 3 yıl süre ile İtalya'ya gönderilmişler ve İtalya'nın en önemli zeytincilik ve zeytinyağcılık araştırma enstitülerinde uzmanlık eğitimini tamamlayarak 1934 yılında Türkiye'ye dönmüşlerdir. Tarım Bakanlığı Balıkesir, İzmir, Muğla ve Aydın'da "Çevre Zeytincilik Uzmanlığı" örgütü kurarak bu 4 uzmanı kurulan örgütlerin başına getirmiştir. Daha sonra yeni örgütler ve ilçe örgütleri kurularak, ziraat okulu mezunu genç teknisyenler "zeytin bakım fen memuru" adıyla bu ilçelerde görevlendirilmiştir. Köylerde açılan kurslar genişletilerek tüm zeytinci yörelere yayılmışlardır. 15 gün süreli kursları başarıyla bitirenler usta diploması almışlardır. Bütün bu çalışmalar halkta zeytincilik sevgisi yaratmış, aşılı fidan isteyenler hızla artmıştır. Bugün Zeytincilik Araştırma Enstitüsü olarak bilinen kurum Bornova'da 1937 yılında "Zeytincilik İstasyonu" adı altında açılmıştır. Teknisyenler köy köy dolaşırken dağların yabani zeytin, yani delice ağaçlarıyla kaplı olduğunu, bu ağaçların sayısının kültüre alınmış olanlardan 3-4 kat fazla olduğunu belirlemişlerdir. Bu ağaçların değerlendirilmesi için Ocak 1939 tarihinde "Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşıltilması Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Zeytincilik Yasası, devlet ormanları ile boş arazide bulunan yabani zeytinliklerin belirlenmesi ve isteyene ücretsiz dağıtımını, aşılmasını öngörmekte ve zeytinlik sahiplerinin zeytinliklerine bakmalarını, vaktinde budamalarını, zeytinliklerine hayvan bırakılmamasını yasal yaptırımlara bağlamıştır. Yasaya dayanılarak çıkarılan tüzükte de zeytinlerin ancak, zeytincilik örgütünün belirleyeceği tarihte toplanacağı, elle toplanması mümkün olan zeytinlerin sırıkla silkelenmemesi, kurslara katılıp usta ehliyeti almayanların zeytin budaması yapamayacağı gibi hususlar yer almıştır. Tüzükte yalnız yaptırımlar olmayıp ödül maddeleri de yer bulmuştur. Örneğin, budama ustalarına budama ve aşı takımının bedava verileceği, zeytinliğinde yeterli bakım işlemi olan üreticilere Tarım Bakanlığı tarafından belirlenecek miktarlarda nakit ödül verileceği maddeleri Tüzükte bildirilmiştir.

Zeytin bakım örgütünün çalışma yaptığı yıllarda, zeytin bakım örgütü elemanları devlete ait boş alanları ve ormanları tarayarak dekarında en az 15 yabancı zeytin ağacı bulunan alanları belirlemişler ve bu alanları yöredeki topraksız köylüye dağıtarak tapularını törenlerle vermişlerdir. Gerek yağlık ve gerekse salamuralık aşı kalemleri hazırlanarak binlerce sandık halinde Ege ve Akdeniz Bölgeleri'nin yabancı zeytin ağaçlarının aşılması için gereksinimi olan illere gönderilmiş ve bu illerin zeytinlikleri aşılanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında devraldığı 26 milyon zeytin ağacı, zeytin bakım örgütünün özverili çalışmaları sonucu hızla artmıştır. Zeytin bakım örgütü 1950 yılında kaldırılmıştır. Zeytincilik Yasası ve Tüzüğü ortada kalmıştır. 1951 – 1960 arasındaki dönem Türkiye zeytinciliğinin örgütsüz dönemi olmuştur.

1960'dan sonraki planlı dönem, zeytincilikte yeni bir atılım hamlesinin gerçekleştirildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü her bakımdan geliştirilerek, zeytincilik sorunlarına yanıt verebilecek duruma getirilmiştir. Ayvalık, Edremit ve Havran'da "Zeytin ve Zeytinyağı Müstahsilleri Derneği" kurulmuştur. 1963 yılında zeytin ağacı sayımızı arttırmak üzere köylüye bedelsiz delice fidanı dağıtım projesi yürürlüğe konmuştur. Yabancı zeytin fidanı dağıtım yanında aşıllı yabancı zeytin yetiştirilmesi ve dağıtımına da başlanmıştır. Bu program başarılı olunca, Edremit zeytin fidanlığı kurulmuş, Yalova ve Dalaman Devlet Üretme Çiftlikleri'ne zeytin fidanı yetiştirme görevi verilmiştir. 150 zeytinci ilçe ve köyde örnek zeytinlikler kurulmuş, üreticiye gözüyle görüp inanacağı güzel örnekler verilmiş, köy düzeyinde budama kursları açılmıştır. Bu çalışmalar zeytin ağacı sayısındaki artışı hızlandırdığı gibi zeytinyağı üretiminde de artış sağlamıştır.

Zeytinyağı ve yemeklik zeytin standartları da bu dönemde hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. 1970 yılından sonra zeytincilikte yeniden bir duraklama olmuştur. Oysa, 1970'den sonra da köylüye bedelsiz yabancı zeytin ağacı dağıtım sürseydi, bugün 100 milyon dolayında olan zeytin ağacı sayımız 150 milyona ulaşmış olacak, zeytin yağı üretimimiz de bugünkünün yaklaşık, 1,5 katına yükselecekti. Son 5-6 yılda zeytinciliğimizde planlı olmasa da yeniden bir hareketlenme görülmektedir (www.zeytindostu.org, 2006, s.2).

7.2. Türkiye’de Zeytin Üretim Bölgeleri ve Zeytinciliğin Genel Durumu

Ülkemizde zeytin üretim alanları başta Ege ve Marmara’da olmak üzere; Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve düşük bir oranda da olsa Karadeniz Bölgelerine yayılmış durumdadır. Yaklaşık 27 milyon hektar olan toplam tarım alanının 644.000 hektarını bu bölgelere yayılmış olan zeytinlikler oluşturmaktadır ([www.tuik.gov.tr/tarım](http://www.tuik.gov.tr/tarim) istatistikleri). Bu bölgelerde zeytinciliğin durumu genel olarak şöyledir (VIII. BYKP (2001-2005), 2000, s.11-12-13):

Ege Bölgesi: Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla illerini kapsayan Ege zeytincilik bölgesi, zeytin ağacının en iyi yetişme şartlarına sahiptir. Bu bölgede elde edilen zeytinin büyük bir bölümü yağlık olarak değerlendirilmektedir. Bölge, Türkiye zeytinciliğinin en önemli bölümünü teşkil etmekte ve ağaç varlığının %67,2’sine sahip bulunmakta, tane üretiminin de %65,7’sini vermektedir.

Marmara Bölgesi: Çanakkale, Bursa, Bilecik, Sakarya, Kocaeli, İstanbul, Yalova, Tekirdağ, Eskişehir illerinde zeytin üretimi yapılmaktadır. Türkiye zeytin ağaç varlığının ortalama %15,4’nü ve toplam tane üretiminin %14,2’si bu bölgeye aittir. Üretim sofralık zeytin ağırlıklı olup, ağaç yapısı Ege Bölgesi’ne göre daha küçüktür.

Akdeniz Bölgesi: Antalya, Isparta, Burdur, İçel, Adana, Osmaniye, Hatay, Kahramanmaraş, Karaman illerini kapsayan güneydeki bu zeytincilik bölgesinde zeytinciliğin geçmişi çok eski olmasına karşın, Ege ve Marmara’ya göre oldukça geride kalmıştır. Bu duruma turizmin etkisi büyüktür. Ülke zeytin ağaç varlığının %11,4’ü ve üretimin %16’sı bu bölgeye aittir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi: Bölgenin zeytincilik yönünden önemli illeri; Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Şanlıurfa ve Mardin’dir. Diğer yandan GAP bölgesindeki Şanlıurfa’nın eğimli arazilerinde zeytincilik açısından büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Bölgenin ağaç varlığındaki payı %5,6, tane üretimindeki payı ise %3,8’dir. Bölgede önemli bir potansiyel olmasına rağmen yüksek sıcaklığın yanı sıra düşük yağış oranı zeytinciliğin yayılmasını olumsuz etkilemektedir.

Karadeniz Bölgesi: Bu bölgede Zonguldak, Kastamonu, Sinop, Samsun, Ordu, Trabzon ve Artvin illeri zeytincilik yönünden ekstrem şartlara sahiptir. Bölgenin kuzey rüzgarlarında korunaklı olan kısımlarında zeytinciliğe müsait mikro klimalarda Zonguldak'tan Artvin'e kadar aile ekonomisine dayalı zeytincilik yapılmakta ve ürün genelde sofralık olarak değerlendirilmektedir. Bölgenin ağaç varlığındaki payı %0,4, tane üretimindeki payı ise %0,2'dir.

Ülkemizde, sayılan bu bölgelerde 2004 yılı verilerine göre zeytinlik alan dağılımına bakıldığında ise %59'luk payla Ege Bölgesi'nin en önemli zeytincilik bölgesi olduğu söylenebilir. Marmara Bölgesi Türkiye Zeytinlik alanlarının %23.6'sına sahip olarak ikinci sırada yer almaktadır. Zeytinlik alanına en az sahip olan bölge ise Karadeniz olup, bu durumun coğrafi koşullar ve iklim özelliklerinden doğduğu söylenebilir (Tablo 13).

Tablo 13: Zeytin Alanlarının Bölgelere Göre Dağılımı (2004)

Bölgeler	Alan (ha)	%
Ege	380.182	59,0
Marmara	152.160	23.6
Akdeniz	73.520	11.5
Güneydoğu Anadolu	37.525	5.8
Karadeniz	613	0.1
TOPLAM	644.000	100

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Türkiye'de tane zeytin üretim miktarı verimlilikte “var yılı” ve “yok yılı” dönemlerine göre değişim göstermektedir. 1934 yılından bu yana yapılan çalışmalar ve alınan tedbirler sonucunda üretim miktarında artış planlı dönemler boyunca devam etmiştir. Planlı dönemler boyunca yani 1963-1997 yıllarını kapsayan yedi kalkınma planının sonunda alan dağılımı, ağaç sayısı ve tane zeytin üretimi Tablo 14'te gösterilmiştir. 5. BYKP'de kuraklığa bağlı üretim düşüşü dışında yıllar içinde tane üretiminde genel bir artış görülmektedir. 1. BYKP süresince ortalama 64.534.000 olan ağaç varlığı, 7. BYKP sonunda 89.672.000'e yükselerek yaklaşık %39'luk bir artış göstermiştir. Yine aynı dönemlerde toplam tane üretimi 608.618 tondan 955.000 tona

çıkarak yaklaşık %57'lik bir artış göstermiştir. Ağaç başına verimdeki değişime bakıldığında ise 1.BYKP sonunda ortalama 9,4 kg olan ağaç verimi 7. BYKP sonunda 10,7 kg'a yükselerek %13.8'lik bir artış göstermiştir. Buradan da açıkça görülmektedir ki üretimdeki artış, verimdeki artıştan çok, ağaç sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır. 7. BYKP döneminde dikkat çeken üretim alanlarındaki azalmanın nedeni 1995 yılından itibaren istatistiklere yalnızca kapama zeytin bahçelerinin dahil edilmesi ve ormanlık alanlardaki zeytinliklerin bu istatistiklerin dışında tutulmasıdır (Özışık, 2006, s.4).

Tablo 14: Türkiye'nin Zeytin ağaç sayısı, alan ve üretim miktarı (1934/2005)

Yıl	Alan (1000 ha)	Ağaç Sayısı (1000 adet)	Üretim (ton)				Verim (kg/ağaç)
			Toplam	Sofralık	Yağlık	Zeytinyağı Üretimi	
Teşkilatlı (1934/50)		28.263	196.209			37.079	7,0
Teşkilatsız (1951/62)	488.264	47.690	388.600			68.074	8,1
1.BYKP (1963/67)	655.436	64.534	608.617	95.017	513.600	103.780	9,4
2.BYKP (1968/72)	734.118	73.249	631.160	92.429	538.731	111.700	8,6
3.BYKP (1973/77)	797.580	79.763	646.100	118.280	527.660	119.060	8,1
4.BYKP (1978/82)	816.000	81.586	920.000	198.000	722.000	149.800	11,3
5.BYKP (1983/97)	828.400	82.826	682.000	179.216	502.784	95.600	8,2
6.BYKP (1988/92)	865.442	86.542	818.000	225.800	592.200	95.000	9,4
7.BYKP (1993/97)	707.000	89.672	955.000	278.200	676.800	114.800	10,7

Kaynak: www.die.gov.tr

Türkiye planlı dönemde üretim artışı yanında bazı yapısal değişimler de yaşamıştır. Bu değişimlerin en önemlisi 1963 yılında UZK'ya üye olmamızdır. Bununla birlikte 1. BYKP dönemi sonunda yani 1967 yılında ilk kez ihracat yapılmış ve böylece ihracatçı ülkeler arasında yer almayı başarmıştır. Ancak bu durum günümüzde bile süregelen, ihracatçı olan başka bir ülkenin zeytinyağı arz açığını kapatmaya yönelik olan

ambalajsız (dökme) olarak yapıldığından, Türkiye'nin dış pazarı açısından önemli bir getiri sağlayamamıştır (www.dazb.org.tr).

VIII. BYKP' na göre 2001-2005 dönemi verileri ise tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15: VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Verileri

Yıl	Toplu Meyveliklerin Alanı (dekar)	Üretim (ton)	Ağaç Başına Ortalama Verim (kg)	Meyve Veren Yaşta Ağaç Sayısı	Meyve Vermeyen Yaşta Ağaç Sayısı	Toplam Ağaç Sayısı
2001	6.000.000	600.000	7	90.000.000	9.000.000	99.000.000
2002	6.200.000	1.800.000	20	91.700.000	9.900.000	101.600.000
2003	6.250.000	850.000	9	92.250.000	10.500.000	102.750.000
2004	4.820.000	1.200.000	18	65.850.000	6.800.000	72.650.000
2005	4.910.000	800.000	12	67.350.000	8.560.000	75.910.000

Kaynak: www.tuik.gov.tr

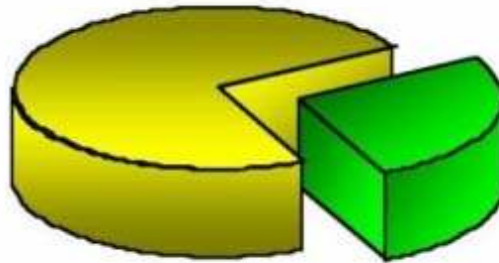
VIII. BYKP döneminde görülen alan miktarının bir önceki BYKP'na göre düşüş göstermesinin nedeni, bu dönemde yalnızca toplu zeytinlik alanlarının dikkate alınması, dağınık haldeki zeytinlerin bu alan kapsamının dışında bırakılması olarak açıklanabilir. Bununla birlikte, ortalama olarak toplam ağaç sayısına baktığımızda VII. BYKP dönemine göre yaşanan artış, toplu zeytinlik alanlarındaki ağaç miktarının artmış olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu artış ise Doğrudan Gelir Desteği'nin 2001 yılından itibaren uygulamaya konulması ile ilişkilendirilebilir.

Ülkemiz zeytinciliği konusunda son yıllarda yapılan çalışmalarda görülmektedir ki; ağaç sayısı artışı devam etmektedir. 2006/07 döneminde Rekolte Tahmin Heyetinin belirlemelerine göre 108.985.441 olarak belirtilmiştir. Belirlenen bu ağaçların 92.549.080 adedi meyve veren ağaç özelliğini taşıırken, 16.436.361 adedi henüz meyve vermemektedir. Ancak bu sayının kesinliği üzerinde de çeşitli tartışmalar sürmeye devam etmektedir. Bunun nedeni, az da olsa üretim yapılan yerlerden bazılarının (Antalya gibi) sayım raporlarında yer almaması, diğer illerde de eksik ya da fazla olduğu yönünde iddiaların olmasıdır. Bu konuda ülkemizdeki kayıt sisteminin

yetersizliği göze çarpmaktadır. Kayıt sisteminin yetersizliği ise sektörle ilgili yapılabilecek planlamaları, strateji oluşturma çalışmalarını ve dolayısıyla sektörün ülke ekonomisi açısından net bir şekilde değerlendirilmesini engellemektedir (www.tarimmerkezi.com).

Türkiye’deki zeytin üretiminin değerlendirilmesi de, yetiştirilen zeytinlerin büyük oranda yağlık olarak ayrılması şeklinde gerçekleşmektedir. Konuya bölgesel olarak bakıldığında, 1997-2004 yılları ortalamasına göre; Ege Bölgesi üretiminin yaklaşık %76’sı yağlık olarak değerlendirilirken, Marmara’da bu oran yaklaşık olarak %27 ‘ye düşmektedir. Ancak Şekil 2’de görüldüğü gibi zeytinlik alanların büyük bir bölümünün Ege’de olmasının yanı sıra diğer bölgelerin üretimlerini değerlendirme biçimlerine bakıldığında, Türkiye genelinde üretilen zeytinlerin %70.6’sı yağlık olarak değerlendirilmekte, kalan %29.4’lük kısmı ise sofralık üretime ayrılmaktadır (www.zae.gov.tr).

Şekil 2: Türkiye Zeytin Üretiminin Değerlendirilmesi (1997-2004)

Yağlık %70.6

Sofralık %29.4

Kaynak: www.zae.gov.tr

Ülkemiz zeytincilik sektöründe üretim bölgeleri ve gelişimi bu yöndeyken, sektörün kurumsal yapısı da bu sektörde yer alan çeşitli kuruluşlardan oluşmaktadır. Tane zeytin üretimi ve üretici örgütleri açısından bakıldığında Ege Bölgesi’nde Tariş, Marmara Bölgesi’nde Marmara Birlik, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Güneydoğu Birlik ve merkezi Adana olmak üzere Doğu Akdeniz Zeytin Birliği’nin zeytincilik sektöründe en yaygın üretici, işleyici, pazarlayıcı ve ihracatçı kooperatif kuruluşlar olduğu görülmektedir.

Tariş, zeytinyağı alımlarına ilk olarak 1942 yılında başlamış olup, bu ilk yılında yaklaşık 75 ton rafine yağı ve 123 ton naturel yağ alımı gerçekleştirmiştir. Ancak bir sonraki dönemde zeytinyağı konusunda sıkıntılar yaşanmış, miktar düşüşü dolayısıyla zeytinyağı fiyatları artış göstermiştir. Bunun üzerine zamanın Ticaret Bakanlığı, üreticinin elindeki zeytinyağının %15'ine devlet el koyma hissesi, %15'ine ise aynı muamele vergisi olmak üzere toplam %30'unu alma yoluna gitmiş ve bu görevin yürütülmesi yetkisini Tariş'e vermiştir. Tariş ise bu yağları ordu ve halkın ihtiyaçlarını gidermek üzere devlet denetimine vermiştir. Bunun yanı sıra Birlik, piyasadan önemli ölçüde yağ alıp işleme ve işlediği yağları kademeli olarak piyasaya sürme yoluyla da zeytinyağı konusunda piyasada yaşanan sıkıntının giderilmesi için katkıda bulunuyordu. Bu yıllarda zeytinyağında böyle bir kooperatifleşmeye gidilmesinde asıl amaç, 2. Dünya Savaşı nedeniyle bu ürünün fiyatlarında yaşanan dalgalanmaları önlemek ve üreticiyi korumaktı. Ancak, üreticiler aleyhine muhtemel fiyat dalgalanmalarını önlemek ve zeytinyağının iç ve dış piyasada değer fiyatla satışının sağlanması amacıyla Bakanlar Kurulu 1966 yılında destekleme alımlarının yapılması kararına varmıştır. Burada dikkat çeken nokta bu alımların yapıldığı ilk yıldan itibaren ortaklar tarafından teslim edilen miktarların, taahhüt edilen miktarlardan düşük olmasıdır. Örneğin ilk yıl için teslimatın taahhüde oranı %61.25 olarak gerçekleşmiştir. Yani; 6374 ton taahhüt edilmiş ancak 3904 tonluk teslimatla sınırlı kalmıştır. Aynı yıl içerisinde Türkiye rekoru ise 120 bin ton olarak tespit edilmiştir. Bunun anlamı Tariş'in ilk yıl yaptığı alımın ülke rekorunu yaklaşık %3'ü oranında olduğudur. Takip eden yıllarda bu alım oranının genellikle düşük seyrettiği ancak 1984/1985 döneminde ülke rekorunun %5.35'ine ulaştığı görülmektedir. Genel olarak bu oranlara bakıldığında ürün teslimatının en yüksek olduğu dönem 1976/77 olup, teslimat %80.30 oranındadır. En düşük oran ise 1969/70 döneminde %0.23 olarak gerçekleşmiştir (Tariş Tarihi, 1993, s.297-305). Günümüzde ise Tariş, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, İzmir, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Muğla ve Manisa illerinde toplam 33 kooperatif, 28.000 üretici ortak, 28 modern sürekli sistem zeytin sıkma tesisi, 14 salamura işletmesi, zeytin ve zeytinyağı kombinasyonu ve prina entegre tesisi, Ar-Ge bölümü, Uluslararası Zeytinyağı Konseyi'nce akredite laboratuvarları ile sektörün en iyi örgütlenmiş

kuruluşlarından biridir. Tüm bu kapasitesiyle Tariş özellikle zeytinyağı üretiminde yoğunlaşmış bir kurumdur (www.ta-ze.com.tr).

Sektördeki bir diğer önemli kuruluş ise Marmarabirlik olup, bulunduğu bölgenin üretimi doğrultusunda daha çok sofralık zeytin konusunda faaliyet göstermektedir. Marmara Birlik'in Bursa, Balıkesir ve Tekirdağ illerinde toplam 8 adet kooperatifi ve 42.000 ortağı bulunmaktadır. Güneydoğu Birlik ise genellikle zeytinyağı alımı yapmakta ancak bu alımların bölge rekoltesindeki payı düşük gerçekleşmektedir. Birlik, ürünün yok yıllarında alım yapmazken var yıllarında %10 oranında alım yapabilmektedir. 24.01.2001 tarihinde ilk genel kurul toplantısını gerçekleştiren Doğu Akdeniz Birliği ise faaliyet bölgesinde yaptığı çeşitli çalışmalarla bölge zeytinciliğinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Tarım kredi kooperatifleri de belli ölçüde sektörde faaliyete bulunmaktadır. Zeytin üreticilerine verilen ayni ve nakdi krediler yanında özellikle körfez bölgesinde (Balıkesir, Bursa ve Çanakkale) bulunan bazı kooperatiflerde sofralık zeytin alımı yapmaktadır. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı organizasyonu içinde İhracat Genel Müdürlüğüne bağlı değişik sektörlerde ve bölgelerde faaliyet gösteren İhracatçı Birlikleri de bu kurumsal yapının içinde bulunmaktadır. Bunlardan Ege, İstanbul, Akdeniz, Güneydoğu, Doğu Anadolu İhracatçı Birliklerinde zeytin ve zeytinyağı ihracatı söz konusu olmaktadır. Ege İhracatçı Birlikleri çatısı altında bulunan ve toplam zeytinyağı ihracatının %90'ından fazlasını gerçekleştiren Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği, ihracatçıları temsil eden sektörün en önemli organlarından biridir. Türkiye zeytin ve zeytinyağı sektörünün kurumsal yapısı içerisinde ayrıca; Türkiye Ziraat Odaları Birliğine bağlı olan ziraat odaları zeytin üreticilerini de kapsayan geniş meslek kuruluşları olarak yer almaktadır. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı araştırma enstitüleri, üretme istasyonları, tarım il ve ilçe müdürlükleri, il kontrol laboratuvarları ve üniversiteler de yeni teknolojilerin üretilmesi, bunların üreticilere aktarılması, modern tekniklerin kullanımını önerme, kalite kontrolünü sağlama gibi görevlerle tarımsal verimliliğin artırılması yönünde çalışmalar yapmaktadırlar. Ayrıca, Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde Vakıf Zeytinlikleri İşletme Müdürlüğü de faaliyet göstermektedir. Yine Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM) koordinatörlüğünde zeytin ve zeytinyağı konusuyla ilgili politikaların oluşturulmasına

yardımcı olmak, sektörle ilgili pek çok konuda sorunları tespit etmek, çözüm önerilerinde bulunmak gibi amaçlarla 1. Tarım Şurası kararları doğrultusunda 05.01.1999 tarihinde ulusal düzeyde Zeytin ve Zeytinyağı Danışma Kurulu oluşturulmuştur (Dönmez, 2004, s.66). Son olarak yönetmeliği 05.04.2007 tarihli 26484 sayılı Resmi Gazete ilan edilen Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi (UZZK) sektörün kurumsal yapısında dahil olmuş ve 5488 sayılı Tarım Kanununda belirlenen ulusal tarım politikaları çerçevesinde çalışmalar yapmak, teknolojik, tarımsal ve ticari politikaların oluşturulmasında işbirliği sağlayacak sürekli, kalıcı ve etkin bir ortam yaratmak ve çalışma ve danışma niteliğinde ortak görüş belirlemek amaçlarıyla bu sektörde yerini almıştır (www.mevzuat.adalet.gov.tr; Dönmez, 2004, s.68).

Son yıllarda özel sektörde de zeytinyağı pazarına yönelik girişimler artış göstermiştir. Piyasada mevcut köklü isimlerin yanında yeni markalar da bu sektörde pazar arayışı içerisine girmişlerdir.

7.3. Türkiye’de Zeytinyağı Üretimi

Türkiye, konumu ve sahip olduğu Akdeniz İklimi özellikleriyle İtalya, İspanya, Yunanistan ve Tunus gibi diğer Akdeniz ülkeleriyle birlikte dünyanın önde gelen zeytin ve zeytinyağı üreticilerindendir. Bununla birlikte; yağlık zeytin üretiminde uygulanan hasat teknikleri modernizasyonunun hala yeterli düzeyde olmaması dolayısıyla, zeytinin doğasında zaten var olan periyodisite ülkemizde daha şiddetli yaşanmakta ve var yılı ile yok yılı arasında önemli ölçüde miktar farkları doğmaktadır.

Ülkemizde yaklaşık 93 milyon meyve veren zeytin ağacı bulunmaktadır (www.tarimmerkezi.com; Yeniay, 2005, s.1). Üretilen zeytinyağı miktarı da son on üretim döneminin ortalaması alındığında yaklaşık 120 bin ton civarında gerçekleşmiştir. Türkiye’de toplam zeytin ağacı son 10 yıllık dönemde artış göstermiştir. Ancak meyve veren ağaçların oranı bu dönemde gerilemiştir. Oransal olarak bu gerilemenin nedeni, yeni dikilen zeytin ağaçlarının sayısındaki artış olarak açıklanabilir. Özellikle son birkaç

yılda zeytinyağına olan ilginin artması ve bu sektöre yönelik çalışmaların yoğunluk kazanması nedeni ile ülkemizde yeni ağaç dikimleri hız kazanmıştır.

Türkiye'nin son on yıllık zeytinyağı üretim miktarları ise Tablo 16'da gösterildiği gibidir. Tabloda da görüldüğü gibi; üretimde var ve yok yılları arasındaki fark oldukça önemli boyutlardadır. Bununla birlikte var yıllarında zeytinyağı üretim miktarlarına bakıldığında önemli bir değişim eğiliminin yaşanmadığı görülmektedir. Ayrıca; tane zeytin üretimine bakıldığında miktar olarak bir artış yaşanmasına karşın bu artışın net olarak zeytinyağı üretimine yansımamasının nedeni ise son yıllarda üretimin daha çok sofralık zeytinde yoğunlaşmış olmasıdır.

Tablo 16: Yıllara Göre Türkiye Zeytinyağı Üretim Miktarları (1996-2007)

Yıllar	Üretim Miktarı (1000 ton)
1996-1997	200
1997-1998	40
1998-1999	170
1999-2000	70
2000-2001	175
2001-2002	65
2002-2003	140
2003-2004	79
2004-2005	145
2005-2006	115
2006-2007	166

Kaynak: www.internationaloliveoil.org

Zeytinyağında 2006-2007 sezonu üretimine bakıldığında ise ülkemizin çeşitli yöreleri dikkate alınarak, zeytinyağı fabrikalarından prina fabrikalarına intikal eden yağlı prina miktarlarından yola çıkarak belirlenen 2006-2007 Üretim Dönemi Türkiye Zeytinyağı Rekoltesi Kesin Tesbit Raporu'nda açıklanan rakamlara göre verimlilik oranları (100 kg tane zeytinden elde edilen yağ miktarları) Tablo 17'de verildiği gibidir.

Tablo 17* : Belirlenen Merkezlerde Zeytinyağı Verimlilik Oranları (2006-2007)

İller	Verim Oranı (%)
Balıkesir	21.7
Hatay	22.5
Muğla	25
İzmir	21.2
Gaziantep	22.5
Aydın	20

Kaynak: Anonim, 2007, 2006-2007 Üretim Dönemi Türkiye Zeytinyağı Rekoltesi Kesin Tesbit Raporu

Ancak tablo 17’den de görüldüğü gibi; Türkiye zeytinyağı rekoltesinin hesaplanmasında zeytinciliğin yapıldığı tüm bölgeler değil, yalnızca zeytin ve zeytinyağı üretiminde yoğunluğu ön plana çıkan belirli merkezler dikkate alınmaktadır. Böyle bir hesaplama yöntemi de gerçek rekoltenin bilinmesini mümkün kılmamaktadır. Bu durum genel olarak sektörde kayıtdışılığa da neden olmakta ve ekonomik anlamda değer kaybına yol açmaktadır.

7.4. Türkiye’de Zeytinyağı Tüketimi

Türkiye’de zeytinyağı tüketimine bakıldığında; tüketimin tamamına yakınının üretim bölgelerinde gerçekleştiği söylenebilir. Nüfusa oranlandığında zeytinyağı tüketimi konusunda sıkıntı yaşandığı görülmektedir.

Zeytinyağı tüketimi konusunda ülkemizde yıllardır aşılamayan bu durumun en belirgin nedenleri; zeytinyağı ile diğer ikame yağlar arasındaki fiyat farkı ve zeytinyağı tanıtımı konusunda yeterli çalışmaların yapılmıyor olmasıdır. Diğer yağlar için yapılan yoğun promosyon çalışmalarının da tüketiciyi yönlendirdiği bir gerçektir.

1970’li yıllarda Türkiye’de kişi başına zeytinyağı tüketim miktarı 2,21 kg iken bu sayı, 1980’li yıllarda 1,28 kg’a düşmüş, 1990’lı yıllardan bu yana da yaklaşık olarak 1 kg düzeyinde kalmıştır. Önemli bir zeytinci ülke olan Türkiye’nin zeytinyağı tüketimi,

* Tablo 16’da yer alan illerden Balıkesir için Ayvalık, Muğla için Milas, Hatay için Antakya ve Gaziantep için Nizip ilçeleri dikkate alınmıştır.

diğer önemli zeytinci ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşük seviyede kalmaktadır (Tablo 18). Türkiye’de yıllık kişi başı tüketim 1 kg civarında iken bu miktar İtalya’da yıllık kişi başına 11,5 kg, İspanya’da 13,5 kg ve Yunanistan’da 20,8 kg civarındadır (www.kobifinans.com.tr).

Tablo 18: AB ve Türkiye’de Kişi Başına Zeytinyağı Tüketimi (kg/kişi)

	İspanya	İtalya	Yunanistan	Türkiye
Tüketim	13,5	11,5	20,8	<1

Kaynak: Tunaliolu, 2006, s.522

Türkiye’de kişi başına tüketimin bu kadar düşük olmasında üretime yönelik politikaların yeterince sağlıklı olmaması faktörü de rol almaktadır. Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği Yönetim Kurulu Başkanı tarafından yapılan çeşitli açıklamalarda; zeytinyağının piyasada diğer yağlara oranlara daha yüksek fiyatla satılmasının tüketimdeki miktar düşüklüğünün nedenlerinden biri olabileceğini ancak bu durum karşısında fedakarlığın üreticiden beklenmemesi gerektiğini, bunun yerine tüketicinin zeytinyağına özendirilmesini sağlayacak çalışmaların yapılarak, üreticinin de prim sisteminde yapılacak iyileştirilmelerle desteklenmesi gerektiğini belirtilmiştir. Bunun yolunun da AB’de olduğu gibi, üretici fiyatıyla tüketici fiyatı arasındaki farkın prim sistemi ile aşılması olduğunu vurgulanmış ve AB’de 1.32 Euro (yaklaşık 2.32 YTL) seviyesinde olan primle karşılaştırıldığında ülkemizde verilen prim miktarının (11 Krş) üretimi teşvik etmediğini, bu yönüyle de kaynak israfına yol açtığı açıklanmıştır.

Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği’nin 28.02.2006 tarihinde yaptığı açıklamada; son yıllarda belirli bir kesimin daha fazla zeytinyağı tüketmeye yöneldiği ve markalı yağların yılda yaklaşık 25 bin ton civarında satışının olduğu, markasız ya da yerel denilebilen yağların ise 10 bin tonu bulduğu, üreticilerin kendilerinin ise 15-20 bin ton civarında tüketim gerçekleştirdikleri, sonuç olarak yıllardır tüketimin 50-60 bin ton arasında olduğu, bu miktarın fiyata göre değiştiği ancak 60 bin tonu geçmediği de belirtilmiştir (www.gidasanayii.com). Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2004 yılı verilerinde, Türkiye’de zeytinyağının fiyat talep esnekliğinin -0,87, gelir talep esnekliğinin ise 0,68 olduğu belirtilmiştir (http://ekutup.dpt.gov.tr). Fiyat talep

esnekliğinin -0,87 olmasının anlamı; zeytinyağı fiyatlarında meydana gelecek %1 oranında bir artışın tüketiciler üzerinde önemli ölçüde etkili olacağı ve talebin %0,87 düşeceği. Benzer şekilde gelir talep esnekliğinin 0,68 olmasının anlamı ise; tüketici gelirlerinin %1 artması durumunda zeytinyağı talebinin %0,68 oranında artacağıdır. Burada görülmektedir ki; zeytinyağı fiyatında meydana gelecek değişim, talep miktarını, gelirden gerçekleşecek değişimden daha yüksek oranda etkileyecektir.

Sonuç olarak denilebilir ki; ülkemizde zeytinyağı tüketimine ilişkin yeterli düzeyde çalışmaların yapılmaması, tanıtım ve ilgili tüm promosyon çalışmalarının birkaç firmanın ya da son yıllarda gerçekleştirilen sivil oluşumların çalışmalarından öteye gitmemesi ve devletin tüketime yönelik teşvik edici çalışmalara ilişkin herhangi bir politika belirleyememesi ülkemizde hala tüketim alışkanlığının zeytinyağına doğru yönelmesini önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir. Ancak; zeytinyağı tüketiminin tüm dünyada artış eğilimi gösterdiği gerçeği dikkate alındığında, ülkemizde de zeytinyağının tüm boyutlarıyla ele alınabileceği ve dolayısıyla tüketici bilincinin ve tercihlerinin zeytinyağı lehine gelişme gösterebileceği de göz ardı edilmemelidir. Buradaki temel unsur, üreticinin devlet tarafından yeterli düzeyde desteklenmesi yoluyla tüketici fiyatlarının daha makul seviyede tutulabilmesi ile konuyla ilgili tüketiciyi bilinçlendirme çalışmalarına da gerekli özenin gösterilmesi olacaktır.

7.5.Türkiye Zeytinyağı Sektöründe Yasal Düzenlemeler ve Politikalar

Türkiye’de zeytin yağı sektöründeki en belirgin yasal düzenlemelerden biri; Tarih’in görevlerini yürütmesini sağlayan 30.04.1985 tarih ve 3186 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği Hakkında Kanun’dur. Bu kanunun 5. maddesinin C bendine göre; kooperatif ve birlikler, Bakanlar Kurulu veya Bakanlar Kurulu’nun yetki vereceği bakanlık ya da kurullarca görevlendirildiğinde üreticiden devlet adına destekleme alımında bulunmaktadır. Bu alımların yapılmasında bedellerinin ödenmesine ilişkin esas peşin ödeme şeklinde olmasına karşın gerektiğinde taksitli olarak da ödeme yapılabilmektedir (Yücel, 1994, s.40). Zeytinyağına destekleme alımlarının yapılması kararında etken olan nedenler; zeytinyağının geniş bir üretici kitlesi tarafından üretiliyor olması, milli gelire önemli ölçüde katkı sağlaması, önemli bir ihracat ürünü olması,

tarıma dayalı sanayiye hammadde sağlaması ve üreticisinin yeterli düzeyde örgütlenme sağlayamamış olması olarak sıralanabilir (Dönmez, 2004, s.131). Ancak 2001 yılında Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, bağlı 33 kooperatif ve 28.000 üreticinin sermayesi ile Tariş Zeytin A.Ş adı altında bir şirket kurmuş ve TA-ZE Markasıyla yurt içi ve yurt dışı satışlarına da başlamıştır (www.ta-ze.com.tr).

Zeytinyağı'na ilişkin bir başka yasal düzenleme de Türk Gıda Kodeksi'nde yer alan zeytinyağı ve prina yağına ilişkin 2007/36 sayılı tebliğdir. Bu tebliğde gıda olarak tüketime uygun olan zeytinyağı ve prina yağlarının tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretim, hazırlama, işleme, muhafaza, depolama, taşıma ve pazarlamasını sağlamak üzere özelliklerini belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca bu tebliğe göre natürel zeytinyağlarına hiçbir gıda katkı maddesinin eklenemeyeceği gibi, zeytinyağı diğer sıvı yağlara ya da diğer sıvı yağlar zeytinyağına kesinlikle karıştırılmaz (<http://rega.basbakanlik.gov.tr>).

Türkiye'de zeytinyağına dönük belirli amaçları ve araçları olan bir madde politikası izlenmemekte, bu nedenle sektörün üretimden dış ticarete kadar her noktasında kendine özgü sorunları bulunmaktadır. özellikle üretici, sanayici, ihracatçı ve tüketiciyi destekleyen bir organizasyona sahip olunmaması, istikrarlı bir politikanın uygulanmasını engellemekte hatta aynı kampanya dönemleri içerisinde bile farklılıklar yaşanmasına neden olabilmektedir (Gümüş, 2005, s.70).

7.5.1. Zeytinyağı Üretimine Yönelik Fiyat ve Destekleme Politikaları

Tarımsal olarak uygulanan fiyat politikası kavramı; devletin veya görevlendirdiği kurumların, tarımsal ürünlerin fiyat mekanizmasının işleyişine etki ve müdahale ederek, bu mekanizmanın toplum için daha olumlu sonuçlar doğurması bakımından aldığı kararlar ve başvurduğu önlemlerin tümü olarak tanımlanabilir (Işıklı, 1985, s.5-6).

Fiyat politikasının tanımı doğrultusunda; zeytinyağının 1966 yılında destekleme kapsamına alınmasına neden olarak üretimde periyodisitenin olması, mili gelire katkı sağlayan bir ürün olması, üreticilerinin yeteri kadar örgütlenememiş olması, depolama

olanaklarının sınırlı olması, tarıma dayalı sanayiye hammadde sağlaması, geniş bir üretici kitlesi tarafından üretilmesi ve önemli bir dışsatım ürünü olması gibi özellikleri gösterilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak 1966/67 yılında uygulamaya konulan alımlar ile üreticinin zararına olabilecek fiyat dalgalanmalarının önlenip, zeytinyağının iç ve dış pazarlarda uygun fiyatlardan satışını sağlamak amaçlanmış ve politikanın en belirgin amacı olarak destekleme fiyatı uygulanmıştır (Akay, 1993, s.45).

Türkiye’de, önceki yıllara bakıldığında, iki türlü fiyat oluşumu görülmektedir. Bunlardan biri devletin belirlediği fiyatlar olan birlik alım fiyatları, diğeri ise önemli ölçüde bu fiyatların etkisiyle piyasada oluşan fiyatlardır. Ticaret borsaları ile üretim bölgelerinde alım satım yapan tüccarların ve yağhanelerin fiyatları piyasa fiyatı olarak kabul edilmektedir. Tariş ve diğeri bölgesel birlikler faaliyet gösterdikleri bölgelerde fiyat oluşumunu önemli ölçüde etkilemektedirler. Böyle bir etkinin görülmediği bölgelerde ise fiyatlar serbest piyasa fiyatlarının etkisiyle oluşmaktadır.

Zeytinyağına ilişkin fiyatın devlet tarafından belirlenmesinde, söz konusu fiyat destekleme alım fiyatı olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu’nun destekleme alım fiyatlarını belirlemeden önce çeşitli kuruluşların görüşlerini aldığı, söz konusu fiyatların saptanmasında Dünya ve Türkiye zeytinyağı üretimlerini, Türkiye ve diğeri üretici ülkelerin stoklarını, üretim maliyetlerini ve benzeri kriterleri dikkate aldığı bilinmektedir (Olgun, 1988, s.139). Destekleme fiyatı 5 asit zeytinyağı dikkate alınarak belirlenmekte ancak; destekleme alımlarında ürün bedelleri üreticiye ödenirken belirlenen fiyatlardan bir takım kesintiler yapılmaktadır. Bu kesintiler, birliğe ortak olan üreticilerden yapılıyorsa, alım yapan birlik için belirlenen oranda sermaye payı, belirlenen oranda stopaj gelir vergisi, stopaj gelir vergisinin belli bir oranı olarak belirlenen savunma sanayi payı, yine belirlenen oranda (genellikle %1) reklam ve tanıtım fonu ile kooperatif yönetim kurulunca karar alınmış ise tesis fonu; ortaklar dışındaki üreticilerden alım yapılıyorsa stopaj vergisi, savunma sanayi vergisi, reklam ve tanıtım fonuna ek olarak, sermaye payı yerine birlik hizmet karşılığı ve yine belirlenen oranda borsa tescil ücreti olarak yapılmaktadır (Akay, 1993, s.50). Buradan da anlaşılmaktadır ki; Türkiye’de zeytinyağı fiyat oluşumunda etken olan bir başka

piyasa da vadeli işlem piyasaları yani borsalardır. Borsalarda fiyat oluşumu arz ile talebe göre belirlenen şekilde seyreder.

Zeytin yağının fiyatlandırılması konusunda etken olan bir başka konu da; ülkemizdeki hasat tekniklerinin hala yeterince bilinçli olarak yapılmamasından kaynaklanan periyodisitenin oldukça keskin ve işletmelerin de genellikle küçük ölçekli olması sorunudur. Bu iki nedenden kaynaklanan üretim hacmi düşüklüğü, üretim birimlerinin pazarlama hizmetini kendileri yapamamaları, ürünü kendi bölgelerindeki toplayıcı veya yağhanelere satmak zorunda kalmaları gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun sonucu olarak da zeytinyağı fiyatlarının oluşumunda bu araçların belirgin etkileri görülmektedir. Bu araçların zeytinyağı fiyatlarında etkili olmasının bir diğer nedeni de; bazı yörelerde özellikle önemli bir maliyet unsuru olan hasat masraflarını ödeyebilmek için üreticinin nakit sıkıntısı içine girdiği hasat öncesi veya hasattan hemen sonraki dönemde yağını araçlara vermek zorunda kalmasının düşük fiyat oluşumuna yol açıyor olmasıdır.

1985 yılında, Bakanlar Kurulu'nun Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin ana sözleşmeleriyle ilgili almış olduğu karara göre; kooperatif ortakları, kooperatiflerinin çalışma grubuna giren ürünlerinin ailede tüketilecek miktarı dışındaki kısmını kooperatife teslim etmek zorundadır. Bu karara göre üreticiler, her üretim döneminde kooperatife teslim edecekleri ürünü, ürün hasadından önce taahhüt etmek zorundadırlar. Aksi halde üreticilere, taahhüt ettikleri yükümlülüklerini normal koşullara karşın yerine getirmedikleri için bir dizi yaptırım uygulanabilmektedir. Ancak bu tip yaptırımlar yine de üreticilerin Tarih'e yüksek düzeylerde ürün teslim etmelerinde etkili olamamaktadır. Destekleme alımları yapılmaya başladığından bu yana, ortak olan üreticilerin taahhüt ettikleri zeytinyağı miktarları ile teslim edilen ürün miktarı ve taahhüdün gerçekleşme oranı incelendiğinde, üreticiler tarafından taahhüt edilen miktarların yerine getirilmediği, sadece 1968/69 ve 1976/77 dönemlerinde teslimatın taahhüde oranının %75'in üzerine çıktığı ifade edilmektedir. Bu konuda en büyük etken fiyatların düzeyi olup, destekleme veya Tarih'in alımlarında uyguladığı barem fiyatın düzeyi ile doğru orantılı olarak teslim edilen miktarın taahhüt edilen miktara oranı da artmaktadır. Bir diğer etken ise Tarih'in üreticiye yaptığı ödemeleri taksitlendirmesi, bu durumun da dayanma gücü az

olan üreticiyi, ürününü Tariş dışında pazarlama zorunda bırakması olarak düşünülebilir (Olgun, 1988, s.217; Akay, 1993, s.52).

1994 yılına gelindiğinde ise; destekleme alımlarının kaldırılması ile fiyatlar nispeten serbest piyasada oluştu. Ancak; Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (TSKB), başta Tariş olmak üzere birlikler, devletten aldıkları Devlet Fiyat İstikrar Fonu Kredileri (DFİF) ile sadece ortaklarının ürünlerini almaya devam ettiler.

Genel olarak bakıldığında; uygulanan fiyat sisteminde belirli bir politikanın istikrarlı bir biçimde uygulanmadığı, destekleme alımlarının da yeterince etkin olmadığı görülmektedir. Bu nedenle de örgütlenme konusunda da yeterli düzeye ulaşamamış üreticiler, fiyatların oluşumunda etkin bir rol oynayamamaktadırlar. Bunun sonucu olarak da üretici fiyatları ile tüketicinin zeytinyağına ödediği fiyatlar arasındaki farktan üretici yeterince yararlanamamakta, dolayısıyla yağlık zeytin üretim konusunda fiili olarak kalite ve verimlilik artışı yönünde çoğu zaman gerekli özeni gösterememektedir. Bu durum aynı zamanda üreticiyi kayıt dışılığa da itmektedir.

Türkiye’de üretime yönelik politikalar, üretici bazında genellikle destekleme alımları ile sınırlı kalmıştır. Zeytinyağında destekleme alımları ilk olarak 1966 yılında başlamış ve 1986 yılına kadar aralıksız devam etmiştir. 1987-1990 yılları arasındaki dönemde zeytinyağı, destekleme alımları kapsamından çıkarılmış, 1991 yılında yeniden destekleme alımı kapsamına alınmıştır. 5 Nisan 1994 kararları ile birlikte, yeniden destekleme alımları kapsamından çıkarılarak, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve AB politikalarına uyum sağlamak, üretici ve sanayiciyi teşvik etmek, tarımsal kayıt ve envanter tutulmasını sağlamak gibi amaçlara yönelik olarak 26.11.1998 tarih ve 98/12122 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile zeytinyağında destekleme primi uygulaması başlatılmıştır. 1998/99 üretim döneminde 1 kg zeytinyağı için 40 cent prim tutarı ile ortalama 500 bin TL/kg (50 kuruş) prim ödenmiştir. 1999/2000 döneminde prim ödemesi yapılmamış, 2000/01 döneminde tekrar prim ödemesi uygulamasına devam edilmiş ve bu kez tutar 28 cent/kg olarak belirlenmiştir. Sonraki yıllar için zeytinyağı prim ödemelerinde değişimler meydana gelmiş, 2004-2005 dönemi için 25 kuruş/kg

prim ödemesi belirlenmiştir (Gümüş, 2005, s.71). Son üretim dönemine (2006/07 dönemi) ait kg başına prim miktarı ise 11 kuruşa kadar gerilemiştir (www.tarim.gov.tr).

Türkiye’de üretime yönelik olan prim desteklemesi Bakanlar Kurulu’nun almış olduğu kararlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Ancak üreticilere verilecek prim miktarları, son başvuru tarihi ve ödeme şekli Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulunca karar alınarak belirlenir. Bununla birlikte Destekleme Kurulu tarafından alınan kararın uygulamasına dair iş, işlemler ve prim tutarları Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın çıkaracağı genelge ile duyurulur. Destekleme primi için gerekli finansman ise bütçenin ilgili kaleminden karşılanmaktadır. Bu kararın uygulanmasıyla ilgili olarak üstlendikleri hizmetlerinden dolayı üreticilere ödenen prim tutarının %0,5’i oranında hizmet komisyonu T.C. Ziraat Bankası A.Ş.’ye ayrıca ödenmektedir (<http://www.turkiyeyembir.org.tr>).

Destekleme priminden yararlanma koşullarının başında, ilgili yıla ait çiftçi kayıt sisteminde özlük, ürün ve arazi bilgileri kayıtlı olmakla birlikte bu arazilerinde prime esas ürünü ürettiği il/ilçe tarım müdürlüklerince tespit edilen gerçek ve tüzel kişi (kamu tüzel kişileri hariç) olunması gerekliliği gelmektedir. Bu sistemde üreticiler kayıtlı oldukları yer dışında başka yere başvuru yapamazlar. Mevcut sistemde gerektiğinde ürün ekolojisi, kalite ve verimlilik kriterlerine uygun üretim yapılabilen bölgelerde ve ürünlerde farklı prim ödemeleri yapılmasına Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu yetkilidir (<http://www.turkiyeyembir.org.tr>).

Destekleme prim ödemelerinin denetimini sağlayacak tedbirleri alma yetkisi Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’na aittir. Bu amaçla yapılacak çalışmalar için gerekli görüldüğü takdirde diğer kamu kurum ve kuruluşları, kooperatifler ziraat odaları ve birliklerin hizmetlerinden de yararlanılır. Bununla birlikte haksız yere prim ödemesi yapıldığı tespit edilirse, bu miktardaki prim, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde haksız ödemeyi sağlayan belge veya belgeleri kullanan gerçek kişilerden, belge veya belgeleri düzenleyen gerçek/tüzel kişilerden, kooperatifler, birlikler, zeytin sıkma tesisleri ve diğer ilgililerden müteselsilen geri alınır. Ayrıca, destekleme priminden yararlanmak üzere sahte ve

içeriği itibarıyla gerçek dışı belge düzenleyen ve kullananlar ile borsada gerçek dışı fiyatla alım satım tescili yaptırdığı anlaşılan üreticiler prim uygulamasına ilişkin uygulamadan yararlandırılmazlar (<http://www.turkiyeyembir.org.tr>).

Uygulaması bu şekilde gerçekleştirilmekte olan prim sisteminin genel olarak amacı; üreticinin eline geçmesi gereken fiyatın, dış piyasa karşılığının üzerinde olması bu nedenle de üretici maliyetlerinin karşılanması, üreticinin gelir düzeyinin korunabilmesi, gelecek dönemlerde de zeytinyağı üretiminin teşvik edilebilmesi, zeytinyağı üretiminin ve zeytinliklerin kayıt altına alınabilmesi ve sanayiciye dış piyasa fiyatı düzeyinden hammadde temin edilebilmesi olarak belirlenmiştir (II.Tarım Şurası Sonuç Raporu, 2004, s.374).

Tüm bu yasal düzenlemelerin ve amaçların yanı sıra son yıllarda zeytinyağına verilen primin gittikçe düşüş göstermesi, özellikle 2006 yılında 11 kuruş olarak açıklanması üretici üzerinde olumsuz etkiler doğurmuştur. Ülkemizdeki tarım üretiminin büyük çoğunluğunun kayıt dışı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, uygulanan prim sisteminin üreticiyi kayıt altına almaya özendirecek düzeyde olması gerektiği, bunun sağlanması durumunda devletin önemli ölçüde vergi geliri de sağlayacağı dikkate alınmalıdır. Düşük prim miktarı üretici ile tüccar arasında pazarlık konusu olabileceğinden amacına ulaşmayan bir sistem uygulanmış olacak bu da kayıt dışılığı daha çok teşvik etmek yoluyla kaynak israfına yol açacaktır. Ayrıca bu şekilde düşük prim uygulaması, ülkemizde zeytinyağı üreticilerinin rakip ülke üreticileri karşısında rekabet gücünü de düşürdüğünden dış pazara kadar yansımaları görülecek olan kayıplara yol açmaktadır. Söz konusu sistemde görülen bir diğer aksaklık da prim miktarlarının açıklanma zamanında görülmektedir. Ürüne ne kadar prim verileceğinin açıklanması, ürünün elde edilmesinden önce olmalı iken, genel olarak ülkemizde bu açıklama çok daha sonraya bırakılmaktadır (<http://www.gidasanayii.com>). Bu durum da üreticinin ürününe özen göstermemesine, dolayısıyla kalite ve verimlilik açısından daha üretimin ilk basamağında aksamaya neden olmaktadır.

Prim uygulaması dışında zeytin üreticilerinin faydalandığı bir diğer destek, 2001 yılından bu yana uygulanan Doğrudan Gelir Desteği (DGD), zeytin üreticisine dekar

başına belirli miktarlarda ödeme yapılması şeklinde uygulanmaktadır. Ancak ilk olarak 2005 yılında, sertifikalı fidan dikimi de doğrudan destekleme kapsamına alınarak dekar başına 30 YTL destek ödemesi yapılmıştır. Bu destek 2006 yılında 250 YTL'ye çıkarılmıştır (<http://www.ziraatcilerdernegi.org.tr>). Ancak bu uygulamanın sonucunda üretici, piyasada sertifikalı fidanların büyük bir çoğunluğunun tek cins (Gemlik) olması nedeniyle, yağlık zeytin fidanı dikimini önemli ölçüde göz ardı etmiştir. Bunun üzerine, 2007 yılı için bu zeytin türü, destek kapsamından çıkarıldı.

7.5.2. Zeytinyağına İlişkin Dış Ticaret Politikaları

Zeytinyağına ilişkin dış ticaret politikaları, dış alım (ithalat) ve dış satım (ihracat) yönüyle ele alınmaktadır. Genel olarak sektöre bakıldığında, özellikle yıllık kişi başına tüketim miktarının, dolayısıyla zeytinyağının yıllık tüketim miktarının oldukça düşük düzeyde olması nedeniyle Türkiye, zeytinyağı sektöründe genellikle kendine yeten bir ülkedir. Ülkemizde üretilmekte olan zeytin yağı daha çok ihracata ayrılmaktadır.

Zeytinyağına ilişkin dış ticaret uygulamaları mevcut ithalat ve ihracat rejimleri doğrultusunda yapılmaktadır. Sektörde ihracata yönelik destekleme politikaları da uygulanmaktadır.

7.5.2.1. Zeytinyağında İthalata Yönelik Uygulamalar

Zeytinyağı 1985 yılına kadar ithalatı izne tabi olan bir ürün olarak kabul edilmekteydi. 1985 yılından sonra ise dış ticareti serbestleştirme politikaları ile özellikle üretim yetersizliğinin olduğu dönemlerde serbestçe ithal edilmeye başlanan ürünler arasına girmiştir (Akay, 1993, s.52).

1988 yılında Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu karar doğrultusunda; ekstra natürel, ince natürel, lampant (dökme), natürel zeytinyağı ithalatında 120 \$/ton, rafine ve karma zeytinyağı ithalatında 200 \$/ton karşılığı TL'nin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu karardan yaklaşık bir yıl sonra 24.05.1989 tarihli resmi gazetede ithalat rejimi ile ilgili yayınlanan kararlar zeytinyağı fon ödenmek

sureti ile ithal edilecek maddeler listesinden çıkarılmıştır. Aynı yıl içerisinde (27.12.1989) alınan bir başka Bakanlar Kurulu kararı ile de dökme rafine zeytinyağı ithalatında 200 \$/ton karşılığı TL'nin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na ödenmesi kararlaştırılmıştır (Akay, 1993, s.53). Ancak genel olarak Türkiye'nin zeytinyağı ithalatı, seksenli yıllardan bu yana çok düşük rakamlarda ve yalnızca gerekli görülen yıllarda, Tunus, İtalya, Suudi Arabistan ve Mısır'dan yaptığı alımlarla gerçekleşmiştir (<http://www.ihracatdunyasi.com>). Tablo 19'da Türkiye'nin bazı yıllarda gerçekleştirdiği zeytinyağı ithalatı miktarları gösterilmektedir.

Tablo 19: Türkiye Zeytinyağı Üretimi ve İthalatı (1000 ton)

Yıllar	Üretim	İthalat
1992/1993	56,0	1,5
1998/1999	170,0	1,0
1999/2000	70,0	2,0

Kaynak: www.internationaloliveoil.org

Görüldüğü gibi Türkiye'nin zeytinyağı ithalatı oldukça sınırlı miktarlarda kalmıştır. Bu durum ülkemizi zeytinyağında kendine yeten bir ülke olarak göstermekle birlikte, bunun altında yatan temel neden zeytinyağının iç tüketiminin ülkemizde son derece düşük düzeyde olmasıdır.

Türkiye'de ithalatın genellikle kayıtlara geçmeyecek kadar düşük düzeyde olmasına karşın son yıllarda bu konunun tartışmalara neden olması sonucu, Dış Ticaret Müsteşarlığı yayınladığı bir genelge ile 25.12.2007'de itibaren geçerli olmak üzere zeytinyağının Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ithalatını yasaklamıştır (www.dtm.gov.tr).

7.5.2.2. Zeytinyağında İhracata Yönelik Uygulamalar

Zeytinyağı Türkiye'nin geleneksel ihracat ürünlerinden biridir. Bununla birlikte zeytinyağı ihracatı, zeytinin var yılı ile yok yılı arasındaki farktan önemli ölçüde etkilenmektedir. İşleme teknolojileri, depolama ve stok koşulları, pazarlama politikaları

ve diğ er zeytinyağı üreticisi ülkelerin üretimindeki artış ya da azalışlar da bizim ihracatımızı etkileyen faktörler arasındadır.

7.5.2.2.1. Zeytinyağı İhracatına Yönelik Yasal Düzenlemeler

Önceleri zeytinyağı ihracatında vergi iade sistemi var iken, 1984 yılında zeytinyağı ihracatı sıfır vergi iadesi kapsamına alınmıştır. İhracatı geliştirme amacıyla uygulanan teşvik araçlarından olan vergi iadesi, ihraç edilen ürünlerin ihracatına kadar alınmış olan vergi, resim ve harçlar ile benzeri etki yapan eklerin hesaplanarak, belirlenen oranda ihracattan sonra ihracatçıya iade edilmesidir. Ancak bu uygulama kaldırıldıktan bir yıl sonra, 1985 yılında, 1 kg.'lık ambalajlı ihracat için yeniden hayata geçirilmiştir. 1986 yılına gelindiğinde ambalajlı zeytinyağı ihracatı için verilen vergi ödemesi yeniden kaldırılmıştır. Aynı yıl içerisinde Para Kredi Kurulu tarafından en fazla 5 kg.'lık kutuda zeytinyağı ihracatına Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'ndan ton başına 75 \$ ödeme yapılması kararı alınmıştır. Ancak bu kararın uygulamasına 1987 yılında başlanmıştır. 1988 yılına gelindiğinde; yine Para Kredi Kurulu'nun tebliği ile ekstra natürel zeytinyağı ihracatında (azami 5kg.'lık ambalajlarda) Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'ndan yapılan ödeme 200 \$/ton olarak değiştirilmiştir. Yine aynı tarihte Para Kredi Kurulu tebliği ile azami 5 kg.'lık ambalajlarda ekstra natürel, ince natürel, rafine ve karma (rafine edilmiş ve natürel zeytinyağı karışımı) zeytinyağı ihracatında Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'ndan 75 \$/ton karşılığı TL ödemesi, Para Kredi Kurulu tarafından alınan bir diğ er kararla aynı tip zeytinyağı için aynı miktar ödeme miktarının devam etmesi yönünde şekillenmiştir. 1990 yılında Resmi gazetede yayınlanan 90/3 sayılı Para ve Kredi Kurulu Tebliği ile zeytinyağı ihracatında Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'ndan yapılan ödeme miktarının aynen devam ettiği belirtilmiştir. Ancak; Para ve Kredi Kurulu tarafından alınan 11.02.1991 tarih ve 91/2 sayılı karar ile zeytinyağı, rafine ayçiçek yağı, rafine mısır özü yağı ihracatında ödenecek primler yeniden düzenlenmiş ve bu tebliğin birinci maddesinde ekstra natürel, ince natürel, rafine ve karma olmak üzere en fazla 1 kg.'lık ambalajlarda yapılacak zeytinyağı ihracatına Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'ndan yapılan ödemenin 200 \$/ton olarak belirlendiği ve azami ödeme oranının ise %10 olacağı kararı alınmıştır (Akay, 1993, s.56; Yücel, 1994, s.26-27).

Görülmektedir ki zeytinyağı ihracatına ilişkin yasal düzenlemelerde oldukça sık değişiklikler yapılmaktadır. Bu da zeytinyağı sektöründe pazarlama alanında faaliyet gösteren işletmelerin çoğu zaman belirsizlik yaşamalarına neden olan bir durum olmaktadır.

Son olarak 2000’li yıllara gelindiğinde zeytinyağı ihracatına ilişkin son tebliğ; Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması çerçevesinde, Bakanlar Kurulu’nun 27/12/1994 tarihli ve 94/6401 sayılı “İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı”na dayanılarak hazırlanan, Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu’nun 13/03/2007 tarihli ve 2007/2 sayılı Kararı’na istinaden hazırlanmıştır. 23.03.2007 tarih ve 26470 sayılı Resmi gazetede yayınlanan bu tebliğde belirtilen kavramlardan miktar barajı; ürün bazında ihracat iadesi yardımlarına esas olacak kısmı belirten oranı ve azami ödeme oranı kavramı da; mamulün ihracat bedeli dikkate alınarak yapılacak azami ödemeyi belirleyen oranı ifade etmektedir. Bu tebliğe göre zeytinyağı için ihracat iade miktarı 125 \$/ton olarak belirlenmiştir. Ancak; net ağırlığı 2-5 kg arasında (5 kg dahil) olan ambalajlarda, “tescilli Türk Markaları” ve “Made in Turkey” ibaresi ile ihraç edilen zeytinyağları için ihracat iadesi miktarı 175 \$/ton olarak; net ağırlığı 1-2 kg arasında (2 kg dahil) olan ambalajlarda ürünün Türkiye menşeli olduğunu belirten, yine aynı ifadelerle ihraç edilen zeytinyağları için ihracat iadesi miktarı 250 \$/ton olarak ve net ağırlığı 1 kg.’a kadar olan ambalajlı yağlarda yine “tescilli Türk Markaları” ya da “Made in Turkey” ibaresi olmak koşuluyla ihracat iadesi miktarı 400 \$/ton olarak belirlenmiştir. Tüm bu ihracat biçimleri için miktar barajı %100 ve azami ödeme oranı %15 olarak uygulanmaktadır. Yine aynı sayılı tebliğde imalatçı firmaların, kendi dış ticaret şirketleri ya da şirketlerinin de yer aldığı aynı kuruluş bünyesindeki bir dış ticaret firması kanalıyla ihracatı gerçekleştirmesi ve dış ticaret firmalarının hakedişlerini imalatçı firmalarına devretmesi durumunda teşvikten yararlanabileceği ve ihracatçı firmaların hakedişlerini ürünü satın aldıkları imalatçı firmalara devredebilecekleri belirtilmiştir. Ancak söz konusu hakedişin devredilebilen kısmının, ödemenin ancak %50’si olduğu da tebliğde belirtilmiştir (<http://rega.basbakanlik.gov.tr>).

İhracata yönelik tüm bu geri ödemelerin finansmanı ise; ilgili ürün için belirtilen ihracat iade miktarı ve azami ödeme oranı dikkate alınarak ABD Doları karşılığı Türk Lirası üzerinden Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdinde ihracatçı adına açılacak hesaptan, ilgili banka kanalıyla mahsup edilmesi yoluyla karşılanır. Genel olarak; ihracat iadesi ödemelerinde, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasında öngörülen limitler içinde kalınır (<http://rega.basbakanlik.gov.tr>).

7.5.2.2.2. Türkiye'nin Yıllar İtibarıyla Zeytinyağı İhracatı

İlk ihracatına 1967 yılında başlayan Türkiye net İhracatçı konumunda olan bir ülkedir. Türkiye'nin ihracatı üretime bağlı olarak dalgalanmalar göstermektedir. Ancak genel olarak ihracatta bir artış yaşandığı da söylenebilir. 1970'li yılların ilk yarısında yapılan ihracat miktarlarına bakıldığında, 1999-2003 dönemi ihracat rakamları %214 oranında artış göstermiştir (Dönmez, 2004, s.81). Türkiye'nin yıllara göre ihracat miktarları Tablo 20'de gösterildiği gibidir.

Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler sıralamasına bakıldığında, yıllara göre farklılık göstermekle birlikte, İtalya, İspanya ve ABD ilk sıraları almaktadır. Bunlara ek olarak 2004/05 döneminde Kanada da bu sıralamadaki yerini almıştır (<http://ihracat.dtm.gov.tr>).

Tablo 20: Yıllar İtibarıyla Türkiye Zeytinyağı İhracatı (1000 ton)

Yıllar	İhracat Miktarı	Yıllar	İhracat Miktarı
1991/92	10,5	1999/00	16,5
1992/93	5,50	2000/01	92,0
1993/94	9,00	2001/02	28,0
1994/95	55,0	2002/03	74,0
1995/96	19,0	2003/04	46,0
1996/97	40,5	2004/05	93,5
1997/98	35,0	2005/06	73,0
1998/99	86,0	2006/07	75,0

Kaynak: <http://www.internationaloliveoil.org>

Türkiye'nin 2006/07 dönemi ihracatına bakıldığında ise genel kanı; var yılı dönemi olmasına karşın, dünya piyasalarında fiyatların beklenenin altında olması nedeniyle ihracat miktarının olması gerekenin çok daha altında olduğu şeklindedir. İhracatın büyük bir bölümünü gerçekleştiren Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçı Birlikleri kayıtlarına göre; son 12 ayda, yok yılının yaşandığı önceki 12 aya göre ihracat değerinde yaklaşık %32'lik bir gerileme yaşanmış ve 201 milyon dolarlık ihracatta kalınmıştır. Bu durumun altında yatan temel sebep, 2006 yılında tonu 4 bin Euro'ya kadar çıkan zeytinyağının, 2007 yılında 2 bin Euro'ya kadar düşmesi nedeniyle orta ve büyük çaplı üreticinin ürününü elde tutarak satmaması ve dolayısıyla 50-70 bin tonluk yağın üretici stoklarında bekliyor olması olarak düşünülebilir. Fiyatların beklenen düzeyin altında olmasının yanı sıra; 2006/07 döneminde yalnızca Ziraat Bankasının değil, ilk kez özel bankaların da üreticilere stok desteği amaçlı kredi vermesiyle yaklaşık 100 milyon YTL'ye yakın çiftçi kredisi sağlanarak, üreticinin depolama koşullarını oluşturmaya başlaması da bu durum üzerinde etken olarak düşünülebilecek bir noktadır. Çünkü böylece üretici sezon içerisinde 4,5 YTL'ye kadar çıkan yağ fiyatının daha da artmasını bekleme şansına sahip olmuştur (Yeni Ekonomi Gazetesi, 2007, sayı:9887).

7.5.2.3. Türkiye'de Zeytinyağının Uluslararası Kalite Standartlarına Uygunluğu Yönündeki Çalışmalar

Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde ülkemizde zeytinyağının uluslararası kabul gören kalite standartlarına ulaşması yolunda, tane zeytin üretiminden itibaren konunun ele alınacağı düzenli bir politikaya ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak genel olarak zeytin ve zeytinyağı sektöründe, esaslı bir politika oluşturma konusunda yaşanan sıkıntılar, kalite konusunda yapılması gerekenlerin geri planda kalmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de kalite ve standardizasyon konusunda son yıllarda bazı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni, uluslararası çapta ürünün kalitesinin kanıtlanmasında bu çalışmaların gerekliliğinin farkına varılması ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, özellikle laboratuvar hizmetlerinin ne denli önemli olduğunun görülmesidir. Çünkü AB'de malların serbest dolaşımı için en temel gereksinimlerden

biri, ilgili ürün için “bir kez test edildiğinde her ülkede kabul görür” sloganının kabul edilmesidir. Bunun için de ürün bir uygunluk değerlendirmesine tabi tutulur. Bunun anlamı; ürün ile ilgili mevzuat şartlarının yerine getirilip getirilmediğinin belirlenmesidir. AB’de ürünün zorunlu şartları taşıyıp taşımadığının ve kalitesinin kanıtlanmasının temel koşulu olan test edilerek onaylanması ise Akredite Laboratuarlarda yapılmak zorundadır. ISO-EN 17025 Laboratuvar Akreditasyonu da, test hizmeti sunan kuruluşun uluslararası düzeyde tanınırlık ve kabul edilebilirliğinin güvencesidir. Akreditasyon kavramı tanım olarak; “yetkili bir kurum tarafından bir kuruluş veya kişinin spesifik uygulamaları yapabilmek konusunda yetkin olduğunun tanımlanmasına yönelik prosedür” anlamına gelmektedir. Laboratuvar akreditasyonu ise spesifik parametrelerin analizinde laboratuvarın yetkinlik ve yeterliliğinin belirlenmesi ve belgelenmesidir. Bu anlamda uluslararası platformda, uygulanan laboratuvar akreditasyon programları için gerekli uluslararası işbirliğini gerçekleştirme görevi 1996 yılında 44 ülkenin akreditasyon kurumlarınca imzalanarak kurumsal bir yapı kazanan International Laboratory Accreditation Cooperation (ILAC) tarafından yerine getirilmektedir. Türkiye’de ise akreditasyon çalışmaları 27.10.1999 tarihinde 4457 sayılı kanunla kurulan Türk Akreditasyon Kurumu (TURKAK) ile başlamıştır. TURKAK’ın uluslararası tanınırlık süreci ise 2006 yılında European Accreditation Cooperation (EA) tarafından tamamlanmıştır. TURKAK’ın hizmet alanı; ülkemizde bulunan ve teknik düzenlemelere konu olan ürün güvenliği, kalite, deney, muayene ve belgelendirme çalışmaları yapan laboratuvarlar ve belgelendirme kuruluşlarının yeterliliklerini tescil etmek ve uluslararası geçerliliklerini sağlamaktır. Bu kurumun görev tanımı ise akredite edilmek için başvurmuş laboratuvar, ürün, hizmet, sistem ve personel belgelendirme konularında faaliyet gösteren özel veya kamu kurum ve kuruluşlarının ilgili standartlara ve kriterlere göre değerlendirmesini yapmak, değerlendirme sonucunda akredite edilip edilmemesine karar vermek, akredite edilen kuruluşları izlemeye almak, gerektiğinde akreditasyonu geçici olarak askıya almak veya tamamen geri çekmek, bu alanda faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamaktır. TURKAK’ın yanı sıra, ülkemizde konu ile ilgili bir de sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermektedir. Türkiye’de laboratuvar sektöründe hizmet sunan tüm kuruluşları çatısı altında buluşturmaya hedefleyen ulusal nitelikli bir sivil toplum kuruluşu olan TÜRKLAB, 05.02.2004 tarihinde resmen kurulmuş, ardından

26.10.2004 tarihinde Bratislava’da yapılan üye ülkeler toplantısında, Avrupa ülkelerinde kurulmuş olan laboratuvarları politik ve teknik açıdan temsil eden EUROLAB tarafından üyeliğe kabul edilmiştir. TÜRKLAB’ın faaliyet konuları arasında ulusal kalite kontrol programlarının ve sonuç güvenilirliğinde kriterlerin oluşturulmaları konuları yer almaktadır (Güzel, 2006, s.299)

Buradan anlaşılmaktadır ki; Türkiye’de, özellikle uluslararası ölçütlerde kabul görececek kaliteye ve belgelendirilmesine ilişkin çalışmalar henüz çok yenidir. Bu nedenle; hizmet kalitesine önem veren laboratuvarlar uluslararası yeterlik ve yetkinlik programlarına katılsalar da ulusal düzeyde yapılan kısıtlı çalışmalar henüz yaygınlık ve süreklilik kazanmamıştır.

8. AB’YE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE ZEYTİNYAĞI PİYASASININ AB ZEYTİNYAĞI ORTAK PİYASA DÜZENİ İLE GENEL OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI

Genel olarak AB, dünya zeytinyağının %70’inden fazlasının üretimini ve tüketimini gerçekleştirerek bu piyasada lider konumdadır. AB’nin zeytinyağı üretiminde lider üç ülkesi olan İspanya, İtalya ve Yunanistan’dan sonra genel ortalamalara bakıldığında dördüncü sırada ise Türkiye gelmektedir.

AB içinde zeytinyağı üreticisi ülkeler aynı zamanda en büyük tüketici konumundaki ülkelerdir. Birlik tüketiminin yaklaşık %85’i yine bu üç büyük üretici olan İspanya, İtalya ve Yunanistan tarafından gerçekleştirilmektedir.

Üretimin tüketime yeterliliği açısından karşılaştırıldığında, AB’nin tüketim ve ihracattan oluşan toplam talebin tamamına yakınına karşılayabilecek bir üretimi olduğu söylenebilir. Türkiye ise zeytinyağı üretim ve tüketim miktarları açısından AB’den oldukça gerilerde olmasına karşın, stoklarla birlikte değerlendirildiğinde kendine yeterli bir ülke olarak değerlendirilebilir (Gümüş, 2005, s.57).

2001-2004 yılı ortalamalarına bakıldığında AB ile Türkiye arasında oldukça önemli miktar farklılıkları olduğu görülebilir. Ancak bu dönemde Türkiye açısından görülen en önemli gelişme, 1992-1995 yılları ortalamalarına göre yapılan ihracatın %118 oranında artmış olmasıdır (Gümüş, 2005, s.58). 2006/2007 dönemine gelindiğinde ülkelerin yeterlilik düzeyleri de Tablo 21’de açıkça görülmektedir.

Tablo 21: 2006/2007 Türkiye ve AB’de Zeytinyağı Üretim-Tüketim Durumu (1000 ton)

Ülkeler	Üretim	İthalat	Tüketim	İhracat
İspanya	1095	45	620	115
İtalya	630	110	753	220
Yunanistan	370	0	270	15
AB	2295	155	2110	340
Türkiye	206	0	68	75

Kaynak: www.internationaloliveoil.org

Bununla birlikte kişi başına tüketim miktarlarına bakıldığında, Yunanistan’da kişi başına ortalama 25 kg., İspanya’da 12,6 kg., İtalya’da 12,3 kg. zeytinyağı tüketilirken, Türkiye’de bu ortalama kişi başına yalnızca 1 kg. olarak gerçekleşmektedir. Türkiye’de kişi başı tüketimin bu kadar düşük olmasının temelde yatan nedenleri, zeytinyağı fiyatının diğer bitkisel yağlardan daha fazla olması, tüketim alışkanlıklarının zeytinyağı aleyhine olması olarak gösterilebilir.

Türkiye ile AB zeytinyağı sektörlerinin genel karşılaştırılmasında göze çarpan farklılıklardan ilki, üretici bazında örgütlenmeler arasındaki farktır. AB’de yüksek düzeyde örgütlenme görülürken, Türkiye’de ulusal anlamda örgütlülük görülebilmekte ancak burada da etkinlik düzeyinin düşüklüğü dikkat çekmektedir. Yine zeytinyağının üretim ayağında AB’de coğrafi bilgi sistemi sayesinde güvenilir bilgi akışı ve kontrol sağlanabilmektedir. Türkiye’de bu sisteme geçiş için son yıllarda bazı çalışmalar yapılmış da olsa henüz somut bir adım atılamamıştır. Türkiye’de zeytinyağı üretimi konusunda yapılan en etkin uygulama, yeterlilik düzeyi tartışılır olmakla birlikte, üreticiye destekleme primlerinin veriliyor olmasıdır. Ayrıca AB, zeytinyağında

belirlediği kalite standartlarına göre üretim yaparken Türkiye için bu standartlara uyumun gerçekleştirildiği söylenememektedir. Zeytinyağında tüketim açısından bir karşılaştırmaya gidildiğinde AB’de güçlü bir tanıtım söz konusuken Türkiye’de bu durum sektörün önde gelen firmalarının yapmış olduğu, ulusal bir tanıtım ve bilinçlendirme için yetersiz düzeydeki reklam çalışmalarından ibarettir. Dolayısıyla AB’de tüketici bilincinin çok daha yüksek olduğu da söylenebilir. Dış ticaret açısından AB ve Türkiye arasındaki farklılıklar iki ana başlıkta toplanabilir. Bunlardan birincisi yapılan ihracatın biçimidir. AB ihracatta ambalajlı satış yaparken, Türkiye ihracatının büyük bir bölümünü AB ülkelerine dökme yağ satışı olarak gerçekleştirmektedir (Artukoğlu ve Gençler, 2003, s.146).

Ayrıca genel olarak, zeytinyağı üreticisi büyük ülkeler Birleşmiş Milletler çatısı altında yer alan Uluslararası Zeytinyağı Konseyi (UZK)’nın ekonomik, teknik ve tanıtım konularındaki koruyuculuğu altında bulunmaktadır (Tunalıoğlu ve Karahocagil, 2005, s.4). Türkiye ise bu konseyden 1999 yılında kendi isteğiyle ayrılmıştır. Ancak son yıllarda durumun aleyhimize olduğu, dünya piyasasında çok daha etkin bir konumda olabilecekken, hiçbir şekilde söz sahibi olmadığımız değerlendirmeleriyle yeniden Konseye girme konusu gündeme getirilmektedir. Ancak bu arada Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi kurulması yolundaki çalışmalar sonuç vermiş ve 05.04.2007 tarih ve 26484 sayılı Resmi gazete yayınlanan yönetmelikle Konsey resmen kurulmuştur.

9. TÜRKİYE’DEKİ YAĞLIK ZEYTİN ÜRETİCİLERİNİN MEVCUT DURUMLARININ VE UYGULANAN POLİTİKALARA BAKIŞ AÇILARININ ORTAYA KONULMASINA İLİŞKİN UYGULAMA

9.1. Zeytin Üreticileri Hakkında Genel Bilgiler

Bu bölümde üreticilerin öğrenim durumları, kaç yıldır zeytin üreticiliği yaptıkları, bir birlik, kooperatif ya da Tarış’e üye olup olmadıkları, üretim tipleri ve zeytincilik dışında bir gelire sahip olup olmadıkları hakkındaki bilgileri ortaya konulacaktır.

İncelenen işletmelerde üreticilerin %61,4'ü ilköğretim mezunu, %29,5'i ise ortaöğretim mezunudur. Zeytin üreticilerinin ancak %9'u önlisans ya da lisans mezunudur (Tablo 22). Üreticilerin %50'den fazlasının ilköğretim mezunu olması, üretime yönelik eğitim ihtiyacının da bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Çünkü bu kesim, üretimi genellikle geleneksel yöntemlerle gerçekleştirmekte ve bilgiye ulaşmada yetersiz kalmaktadır.

Tablo 22: Üreticilerin Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Üretici Sayısı	Oran (%)
İlköğretim	102	61,4
Ortaöğretim	49	29,5
Önlisans	6	3,6
Lisans	9	5,4
Toplam	166	100,0

Üreticilerin %68,1'lik kısmı 20 yıldan fazla süredir zeytincilik yapmaktadır. %19,3 oranında üretici 11 ile 20 yıl arasında değişen sürelerde üretimde bulunmaktadır. Zeytin üreticilerinin önemli bir bölümünün uzun zamandır bu üretim dalıyla uğraşıyor olmaları aslında, geleneksel üretim şeklini iyi bilmeleri yanında, arazi yapısı ve iklim koşullarının bu üretim tarzına uygun olmasına da bağlanabilir. Görüşme yapılan üreticilerden %12'si 6-10 yıl arasında zeytin üretimi yaptığını açıklamıştır.

Üreticilerin %42,2'si en az bir tarımsal kooperatife üyedir. %57,8 oranında üretici ise herhangi bir kooperatife üye değildir. Bu durum, üreticiler arasında örgütlenme bilincinin ve düzeyinin yetersiz oluşuna bağlanabilir.

Elde edilen verilere göre zeytin üreticilerinin, zeytin ve zeytinyağı konusunda önemli bir kooperatif olan, Tariş'e üyelik oranları da düşük seviyededir. Nitekim üreticilerin %40,4'ü Tariş üyesidir. Üreticilerin büyük çoğunluğu başlangıçta Tariş'e

üye olduğunu ancak daha sonra Tariş'in ödemeler konusunda kendilerine sıkıntı yarattığını, özellikle ödemeleri taksitlendirmesinin üreticiyi zor duruma soktuğunu bu nedenle ürünlerini Tariş'e vermeyi reddettikleri için üyelikten çıkarıldıklarını ifade etmişlerdir.

9.2. Zeytin Üreticilerinin Arazi-Ağaç Varlığı ve Zeytinlik Mülkiyet Durumu

Üreticilerin %74,1'ü sadece zeytin arazisine sahiptir. Ankete katılan üreticilerin %25,9'u aynı zamanda tarla tarımı da yaptıklarını beyan etmişlerdir. Ancak bazı üreticilerin zeytinlik alanı içerisinde ara tarım yaptığı, anketler sırasında üreticilerin yapmış olduğu açıklamalarda ortaya çıkmıştır.

Anket sonuçları incelendiğinde, üreticilerin arazi mevcutlarının küçük ölçekli sayılabileceği görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre üreticilerin yalnızca %34,9'unun arazi mevcutlarının 90 dönümün üzerinde olduğu görülmüştür. Ancak 10 dönümden az arazisinin olduğu üretici sayısı ise oldukça düşüktür. Genel olarak üreticilerin zeytinlik alan dağılımı 11 ile 70 dönüm arasında değişmektedir (Tablo 23).

Tablo 23: Üreticilerin Sahip Oldukları Zeytinlik Alanlarının Dağılımı

Zeytinlik Alanı (Dönüm)	Üretici Sayısı	Oran (%)
10'dan az	7	4,2
11-30	23	13,9
31-50	25	15,1
51-70	23	13,9
71-90	30	18,1
90'dan fazla	58	34,9
Toplam	166	100

Zeytin üreticilerinin işledikleri zeytinlikler %76,5 oranında kendilerine aittir. Geri kalan %23,5'lik kısmı ise ya bir zeytinliğe ortak ya da bir zeytinlikte yarı yarıya usulüne göre çalışarak ürün elde etmektedirler.

Tablo 24: Zeytinlik Mülkiyeti

Mülkiyet Durumu	Üretici Sayısı	Oran (%)
Kendisine ait	127	76,5
Ortak	27	16,3
İcar	12	7,2
Toplam	166	100,0

Ankete katılan 166 üreticilerden 89'unun, oransal olarak da %53,6'sının en fazla 500 adet meyve veren ağaca sahip olduğu görülmüştür. Meyve veren ağaç sayısı 1300'ün üzerinde olan üreticinin oranı ise %29,5'dir.

Tablo 25: İşletmelerde Meyve Veren Zeytin Ağacı Sayısı

Ağaç Sayısı	Üretici Sayısı	Oran (%)
100-500	89	53,6
501-900	14	8,4
901-1300	14	8,4
1300'den fazla	49	29,5
Toplam	166	100,0

Anket sonuçlarının analizinde ortaya çıkan sonuca göre; ankete katılan üreticilerin henüz meyve vermeyen ağaç sayıları Tablo 26'da görülmektedir. Tabloya göre kümülatif olarak değerlendirdiğimizde üreticilerin %69,3'ü ağaç varlıklarının bir kısmının henüz meyve vermeyecek yaşta olduğunu beyan etmişlerdir. Bu sonuç

doğrultusunda; Ege Bölgesi için, üretimin önümüzdeki yıllarda artış göstereceğini söyleyebiliriz.

Tablo 26: İşletmelerde Meyve Vermeyen Zeytin Ağacı Sayısı

Ağaç Sayısı	Üretici Sayısı	Oran (%)
100-500	34	20,5
501-900	24	14,5
900'den fazla	57	34,4
Yok	51	30,7
Toplam	166	100,0

Zeytin üreticilerinin büyük bir çoğunluğunun arazi değerlendirmesini ağaç başına birim değerle yaptığı görülmektedir. Üreticilerin %80,1'i ağaç başına birim değeri 500 ile 1000 YTL arasında belirlemektedir. Ancak anketler sırasında yapılan yüzyüze görüşmelerde, özellikle Kuzey Ege'de (Balıkesir ve çevresi) ağaç başına birim değer 3000 YTL'nin üzerine çıktığı görülmüştür. Bu bölgede yetiştiricilik konusunda daha bilinçli ve yenilikçi bir yapıya sahip olduğu, dolayısıyla verimin daha düzenli (periyodisitenin etkisinin azaldığı) gerçekleştiği anketler sırasında tespit edilen bir diğer konudur (Tablo 27).

Tablo 27: Ağaç Başına Birim Değer

Birim Değer (YTL)	Üretici Sayısı	Oran (%)
500-1000	133	80,1
1000'den fazla	33	19,9
Toplam	166	100,0

Araştırma alanında zeytinliklerin sulanması amacıyla belirli ve sabit bir düzeneğe sahip olanların oranı oldukça düşüktür. Günümüzde her geçen gün önem kazanan damlama sulama sistemi de arazilerin büyük çoğunluğunun meyilli alanlarda olması

nedeniyle çok yüksek maliyete sebep olmakta bunun için bu sistem de, verilen kredilere rağmen, yeterince uygulanamamaktadır. Elde edilen verilere göre zeytinliklerin %88,6'sında sulama çalışması ya hiç yapılmamakta ya da geçici yöntemler kullanılarak yapılmaktadır. Ancak %11,4'lük bir kısmında sulama amaçlı tesis bulunmaktadır.

9.3. Üretim Miktarı

Ankete katılan üreticilerin %83,7'sinin yağlık zeytin ürettiği, yalnızca %16,3'ünün sofralık olarak değerlendirdiği görülmektedir (Tablo 28).

Tablo 28: İşletmelerde Zeytin Üretim Biçimi

Üretim Biçimi	Üretici Sayısı	Oran (%)
Yağlık	139	83,7
Sofralık	27	16,3
Toplam	166	100,0

Ankete katılan yağlık zeytin üreticilerinin yarısından fazlası ürünün var yılında en fazla 10 ton zeytinyağı elde edebilmektedir. 20 tondan daha fazla miktarda zeytinyağı elde eden işletme oranı %8,4'tür (Tablo 29).

Tablo 29: Var Yılı Zeytinyağı Üretim Miktarı

Üretim Miktarı (ton)	Üretici Sayısı	Oran (%)
1'den az	30	18,1
1-10	97	58,4
11-20	25	15,1
20'den fazla	14	8,4
Toplam	166	100,0

Yok yılında üreticilerin %64,5'i 1 tondan az yağ elde etmişlerdir. Üreticilerin yalnızca %3,6'lık bölümü yok yılında 11-20 ton arasında zeytinyağı elde edebilmektedirler. %14,5'lik bir kısmı ise yok yılında hiç ürün alamamaktadır (Tablo 30). Bu durumun en önemli nedeni; üreticinin bilinçli ve düzenli bir bakım konusunda yetersiz donanımına sahip olmasıdır.

Tablo 30: Yok Yılı Zeytinyağı Üretim Miktarı

Üretim Miktarı (ton)	Üretici Sayısı	Oran (%)
1'den az	107	64,5
1-10	29	17,5
11-20	6	3,6
Yok	24	14,5
Toplam	166	100,0

9.4. Pazarlama Şekli ve Sorunları

Öztüketim, üreticinin pazara çıkarmayıp kendisinin tükettiği miktarı ifade etmektedir. Veri analizleri sonucunda üreticilerin %65,1'inin öztüketim miktarının 300 kg.'dan daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak %34,9'luk bir kısmı ise var yılında 300 kg.'ın üzerinde öztüketim gerçekleştirdiği görülmektedir (Tablo 31). Bunun nedeni üreticilerden bazılarının var yılında, ürünün yok yılı için de kendi tüketecekleri miktarı ayırmalarıdır.

Tablo 31: Var Yılında Öztüketim

Öztüketim (kg)	Üretici Sayısı	Oran (%)
100'den az	17	10,2
101-200	41	24,7
201-300	50	30,1
300'den fazla	58	34,9
Toplam	166	100,0

Elde edilen veriler ışığında üreticilerin %5,4'ünün var yılında 15 tonun üzerinde satış yaptığı ortaya konmuştur. Üreticilerin yarıdan fazlasının yani %55,4'ü ise var yılında 1 ile 5 ton arasında ürün sattığı belirlenmiştir (Tablo 32).

Tablo 32: Var Yılı Satış Miktarı

Satılan Miktar (ton)	Üretici Sayısı	Oran (%)
1'den az	13	7,8
1-5	92	55,4
6-10	17	10,2
11-15	18	10,8
15'den fazla	9	5,4
Yok	17	10,2
Toplam	166	100,0

Üreticilerin yarısına yakını yok yılında da 300 kg.'dan fazla öztüketim gerçekleştirmektedirler. Bunun nedeni yok yılında ürettiği miktarın hemen hemen tamamını öztüketime ayırıyor olmasıdır. Kalan %51,8 oranındaki üretici ise yok yılında öztüketime çok az bir miktar ayırmaktadır (Tablo 33). Ancak bu durum da, söz konusu üreticilerin bir önceki yılda yani var yılında, yok yılı için de öztüketime yağ ayırmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 33: Yok Yılı Öztüketim Miktarı

Öztüketim (kg)	Üretici Sayısı	Oran (%)
100'den az	30	18,1
101-200	17	10,2
201-300	39	23,5
300'den fazla	80	48,2
Toplam	166	100,0

Yok yılında üreticilerin %65,1'i hiç satış yapmamaktadırlar. Kalan %34,9 oranında üretici ise 15 tonun altında satış yapmaktadır (Tablo 34). Bu kadar yüksek oranda üreticinin yok yılında hiç satış yapmamasının nedenlerinin başında uygun depolama koşullarının olmayışı ve uygun bakımın yapılmaması nedeniyle düzenli ürün alınamayıp, var yılı ile yok yılı arasında yüksek miktar farklarının olması gelmektedir.

Tablo 34: Yok Yılı Satış Miktarı

Satış Miktarı (ton)	Üretici Sayısı	Oran (%)
1'den az	17	10,2
1-10	29	17,5
11-15	12	7,2
Yok	108	65,1
Toplam	166	100,0

Anket sonuçlarından elde edilen verilere göre üretici son yıllarda ürününü Tariş'e vermekten çok tüccar kanalıyla pazarlamayı tercih etmektedir (Tablo 35). Üreticilerle yapılan görüşmelerde bu durumun en önemli nedeninin Tariş'in ödemeleri taksitlendirmesi olduğu sonucuna varılmıştır. Analiz sonuçlarına göre üreticilerin %84,3'ünün ürününü tüccara sattığı görülmektedir. Ankete katılan üreticiler, genellikle bölünecek kadar yüksek miktarlarda ürün almamaları nedeniyle, ürünlerini tek bir pazarlama kanalına yönlendirdiklerini de beyan etmişlerdir.

Tablo 35: Üreticinin Zeytinyağı Pazarlama Kanalları

Pazarlama Kanalı	Üretici Sayısı	Oran (%)
Tariş	26	15,7
Tüccar	140	84,3
Toplam	166	100,0

9.5. Zeytin Üreticilerinin Giderleri

Yapılan çalışmada üreticilerin muhasebe kaydı tutmamaları nedeniyle yapmış olduğu masraflar kalemlere ayrılamamış, bu nedenle net sonuçlar elde edilememiş ve işletmelerin zeytincilik için gerçekleştirdiği harcamalar yıl boyu genel olarak yaptıkları harcamalar olarak belirtilmiştir. Ancak üreticilerin yapmış olduğu harcamalar arasında en önemli yeri hasat masraflarının oluşturduğu görülmüştür.

Zeytin üreticilerinin ürünün var yılına ait harcamalarına bakıldığında %21,1'inin yıl boyu en fazla 500 YTL harcama yaptığı görülmektedir. Bu cevabı veren üreticiler genellikle arazilerinde kendileri çalışmaktadırlar. Ankete katılan 166 kişiden 51'inin, var yılı hasat döneminde, 500 ile 1500 YTL arasında harcama yaptığı görülmüştür. 1500 ile 3000 YTL arasında masraf yapan üretici sayısı 22, oranı ise %13,3'tür. 3000 YTL'den 4500 YTL'ye kadar harcama yapan üretici sayısı ise 10 kişi ile sınırlı kalmış ve yalnızca %6'lık bir oranı oluşturmuştur. 48 üreticinin vermiş olduğu yanıtlar doğrultusunda, üreticilerin %28,4'ü arazi büyüklüğüne ya da parsel sayısına bağlı olarak 6000 YTL'nin üzerinde masraf yaptığı görülmektedir.

Ürünün yok yılına gelindiğinde araştırmaya konu olan üreticilerin 116'sının yani; %69,9'unun hasat dönemi harcamaları 500 YTL'yi geçmemektedir. diğer 50 üreticiden yalnızca 1 üretici (%0,6) 1500-300 YTL aralığında masraf yaptığını, 45 üretici (%27,1) en fazla 6000 YTL masrafının olduğunu, 4 üretici (%2,4) ise masrafının 6000 YTL'yi geçtiğini belirtmiştir. Anketlerin cevaplanması sırasında üreticiden alınan yanıtlar doğrultusunda; yok yılında büyük çoğunluğun çok düşük düzeyde masraflarının olması durumu, üreticinin hala elde ettiği ürün miktarında önemli ölçüde bir düşüş yaşamaması ya da hiç ürün alamaması olarak açıklanabilir. Ayrıca özellikle hasat zamanında aile işgücü ve değişik (ödünç) olarak adlandırılan yardımlaşma sonucu işçilik giderleri oldukça düşük beyan edilmiştir.

Araştırmaya konu olan üreticilerin yıl boyunca zeytinlik arazisi ve ağaç bakımı için yapmış olduğu sulama, gübreleme, arazi temizliği, budama, ilaçlama gibi kalemlerin harcamalarında ise 23 üreticinin yani üreticilerin %13,9'unun 1000 YTL'den az masraf yaptıkları ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni ya arazinin küçük miktarlarda

olması ya da üreticilerin arazi ve ağaç bakımına yeterli özeni göstermemeleri olarak açıklanabilir. Anketteki bu soruya verilen cevapların %42,8'ini oluşturan 71 üreticinin yanıtı; yıl boyunca yalnızca zeytinliğe yapılan harcama miktarının en fazla 2000 YTL'ye ulaştığı şeklindedir. Bu masrafın büyük bir çoğunluğunu budama masrafı olduğu anket sorularının yanıtlanması sırasında belirlenmiştir. Bu soruyu yanıtlayan 166 çiftçiden 54'ünün yani %32,5'inin 3000 YTL'nin üzerinde yıllık masraf yaptığı görülmüştür. Ancak araştırmaya katılan üreticilerin %6,6'sının yıl boyu zeytinlikleri için hiçbir harcamada bulunmadıkları ortaya çıkmıştır. Bunun anlamı da üreticinin yalnızca var yılında hasat için zeytinliğine gidiyor olmasıdır.

Elde edilen verilere göre araştırmaya katılan üreticilerin zeytincilik dışındaki tarımsal faaliyetlere olan masrafları ise çok daha fazladır. Sonuçlar göstermektedir ki; üreticilerin %33,1'i yıl boyunca zeytincilik dışı tarımsal faaliyetlerine 4000 YTL'den fazla harcama yapmışlardır. Bununla birlikte bu orana en yakın oran olarak görülen %28,9 oranında üreticinin zeytincilik dışında hiçbir tarımsal faaliyet harcaması görünmemektedir. Ancak; başta da belirtildiği gibi üreticilerin muhasebe kaydı tutmamaları dekar başına yapılan maliyetlerin çıkarılmasını engellemiştir.

Üreticilerin %75,3'ü zeytin ve zeytinyağı dışında, hayvancılık ve diğer tarımsal faaliyetler yoluyla da gelir elde etmektedir. Bu durum, anketler sırasında yapılan yüzyüze görüşmelerden de yola çıkarak, iki yönlü bir yorum yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Buna göre; üreticiler ya zeytincilikten yeterli gelir sağlayamadıkları için farklı tarımsal faaliyetlere yönelmekte ya da farklı tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri gelirin yeterlilik düzeyine göre zeytinciliğe gereken önemi vermemektedirler. Çalışmaya dahil olan üreticilerin %8,4'ü ise tarımsal faaliyet dışında geliri olan üretici grubudur. Anketlerde yapılan görüşmelerde bu üretici grubunun farklı sektörlerden emekli olduğu görülmüştür. Üreticilerin yalnızca %16,3'lük bir kısmı gelirin tamamını zeytinyağı üretiminden sağlamaktadır (Tablo 36).

Tablo 36: Zeytincilik Dışı Gelir Kaynağı

Gelir Kaynağı	Üretici Sayısı	Oran (%)
Diğer Tarımsal Faaliyet	51	30,7
Hayvancılık	74	44,6
Diğer	14	8,4
Yok	27	16,3
Toplam	166	100,0

9.6. Üreticilerin Kredi Kullanma Oranları

Yapılan anket çalışmasında üreticilere son iki yıl içerisinde kredi kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur. Sonuç olarak %63,3 oranında üreticinin kredi kullanmadığı, %30,1 oranında üreticinin ise bankalardan kredi kullandığı ortaya çıkmıştır. Kooperatifler yoluyla kredi kullanımı ise %6,6'lık gibi düşük bir orandadır. Anketi yanıtlayan üreticiler arasında her iki kaynaktan kredi kullanan üreticinin olmadığı görülmüştür.

Tablo 37: Üreticinin Kredi Kullanımı

Kredi Kaynağı	Üretici Sayısı	Oran (%)
Bankalar	50	30,1
Kooperatif	11	6,6
Kredi kullanmayan	105	63,3
Toplam	166	100,0

Elde edilen analiz sonuçlarına göre kredi kullanan üreticilerin yalnızca %15,7'si bu krediyi zeytincilik amaçlı kullanmıştır. Toplamda ise %38,6 oranında üretici aldığı krediyi zeytincilik, hayvancılık ve diğer tarımsal faaliyetlerinin tamamında kullanarak değerlendirmiştir. Ancak tarımsal amaçlı kredi aldığı halde bu krediyi farklı alanlarda

kullanan üretici sayısı, ankete katılanlar içerisinde oldukça yüksek olup, %61,4'lük bir orana denk gelmektedir.

Tablo 38: Kredi Kullanma Amacı

Amaç	Üretici sayısı	Oran (%)
Zeytincilik	26	15,7
Diğer tarımsal faaliyet	17	10,2
Hayvancılık	13	7,8
Hepsi	8	4,8
Hiçbiri	102	61,4
Toplam	166	100,0

Özetle; üreticilerin büyük bir çoğunluğu tarımsal amaçla aldıkları kredileri, tarım dışında amaçlar doğrultusunda kullanarak ihtiyaçlarını gidermektedirler.

9.7. Zeytinyağına Prim Alma Oranı ve Primin Zeytinciliğe Katkısı

Üreticilerle yapılan anket çalışmasında son iki üretim döneminde prim alıp almadıkları sorulmuş, elde edilen verilerin sonucunda yapılan analize göre; zeytinyağına prim alma oranının %70,5 olduğu görülmüştür. Kalan %29,5 oranında üretici ise prim için başvuru yapmamış ve verilen prim miktarının gerek fiyat desteği açısından gerekse kültürel işlemlere katkısı açısından yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir.

Her ne kadar üreticilerin zeytinyağına prim alma oranı yüksek de olsa, %87,3 gibi büyük bir çoğunluk prim miktarının düşüklüğü nedeniyle zeytincilikte kültürel işlemlere katkısının olmadığını söylemiştir. Zeytinyağına alınan primin kültürel işlemlere katkısının olduğunu söyleyen üretici oranı %12,7 ile sınırlı kalmıştır. Zeytinyağına verilen primin yıldan yıla düşüş göstermesi ve son olarak 11 kuruşa kadar düşmesi,

anket çalışması sırasında alınan görüşlere göre; üretici için anlamlı bir katkı olmaktan oldukça uzaktır.

9.8. Üreticilerin Mevcut Zeytinyağı Politikalarına Bakışı

Yapılan anket çalışmasında farklı zeytinyağı politikaları ya da yasal uygulamalarının, üreticinin beklentilerini ne ölçüde karşıladığını tespit etmeye yönelik değerlendirmeler bir soruda sorulmuştur. Likert Ölçeği ile değerlendirilen bu soru sekiz değişkenden oluşmaktadır. Bu sorunun analizi yapılırken her bir üretici için, yapmış olduğu kodlamaların ortalaması alınarak, genel bir bakış açısı oluşturulmuştur. Buna göre sekiz değişkenin ortalama kodları ve oranlar Tablo 39’da verilmiştir.

Tablo 39: Zeytinyağına İlişkin Uygulamaların Üretici Beklentilerini Karşılama Oranları

Değerlendirilen Uygulama	Kodlama	Üretici Sayısı	Oran (%)
Üretime Devletin Katkısı	1,00	55	33,1
Fiyatlandırmada Devletin Katkısı	1,13	49	29,5
Fiyatlandırmada Koperatifler ve Özel Sektörün Katkısı	1,25	20	12,0
İç piyasa satışlarına yönelik çalışmalarda devletin katkısı	1,38	15	9,0
İç Piyasa satışlarına yönelik çalışmalarda özel sektörün katkısı	1,50	17	10,2
Dış satıma Yönelik Çalışmalarda devletin katkısı	1,63	5	3,0
Dış satıma Yönelik Çalışmalarda özel sektörün katkısı	1,75	2	1,2
Prim Sistemi	1,88	1	0,6
Destekleme Politikaları	2,00	1	0,6
Fiyat Politikaları	2,13	1	0,6
Toplam		166	100,0

Anket çalışmasının bu sorusuna ilişkin hesaplamada kodlamalar belirlenirken; öncelikle her bir üreticinin değişkenlere yaptığı kodlamaların ortalaması alınarak kodlama belirlenmiştir. Bu şekilde ankete katılan üreticilerin, Türkiye’de zeytinyağına

ilişkin değerlendirmeleri genel bir yorum açısından daha belirgin hale gelmiştir. Sonuçları değerlendirirken 1,50 ve altındaki kodlamalar 1, 1,50'nin üzerindeki kodlamalar 2 olarak değerlendirilecektir. Analiz sonucunda elde edilen verilere göre; ankete katılan üreticilerin %33,1'i söz konusu değişkenler kriter alındığında, kodlamaya 1 yanıtını vererek beklentilerini hiçbir şekilde karşılanmadığını belirtmişleridir. %60,7 oranında üretici ise kodlamaya 1 ile 1,50 arasında yanıt verdiğiinden, bu gruba giren üreticilerin de beklentilerinin karşılanmadığı sonucuna varılabilir. Toplamda uygulanan zeytinyağı politikalarıyla beklentileri karşılanmayan üretici oranı %93,8 gibi oldukça yüksek bir rakamdır. Anket çalışmasına katılarak soruya ilişkin kodlamalara yanıt veren üreticilerin yalnızca %6,2 oranında kalan bir kısmı ise kodlamaya 1,63 ile 2,13 ortalama kodları arasında yanıt vererek, mevcut uygulamaların beklentilerini çok düşük düzeyde karşıladığını ortaya koymuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, zeytin ve zeytinyağı sektörünün hem tarımsal hem de ekonomik anlamda özel bir yeri vardır. Bu sektör, önemli bir girdi maliyeti olmadan net ihracat getirisi elde etmemizi sağlayan çok az sayıdaki sektörün başında gelmektedir. Yaklaşık 400.000 aile geçimini bu sektörden sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye, hem sofralık zeytin üretiminde hem de zeytinyağı üretiminde dünya sıralamasında ilk beşte yerini almış durumdadır. Ancak yine de ülkemizde üretimin, yanlış ya da eksik uygulamalar sonucunda, zeytinin doğasında zaten var olan periyodisite sorununun daha şiddetli yaşanmasından etkilenerek dalgalanmalar göstermesi sektörün dengeli bir yapı gösterememesine neden olmaktadır.

Türkiye’de, yetersiz de olsa prim sistemi dışında, amaçları ve araçları belirli, sürekliliği olan bir zeytin ve zeytinyağı politikasının olduğunu söylemek güçtür. Bu nedenle yapılan uygulamalar genellikle siyasi beklentilere göre yön değiştirmekte, bu durum da öncelikle sektörün ilk halkasını oluşturan üreticiden başlayarak tüketiciye kadar yansımalarını hissettirmektedir. Sektörde var olan bu belirsiz ortam dolayısıyla, sürekliliği olan bir zeytinyağı politikasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Üretici anketlerine bakıldığında üreticilerin özellikle fiyat politikası ve uygulanan prim sistemi konusunda beklentilerinin karşılanmadığı görülmektedir. Bununla birlikte zeytinyağının iç pazardaki tanıtım faaliyetlerine yönelik çalışmaların son derece yetersiz olduğu, bu konuda da özel sektörle birlikte devletin de çok yönlü çalışmalar yapması gerektiği sonucuna da ulaşılmıştır. İç pazarda görülen tanıtım eksikliği dış pazarda da göze çarpmaktadır. Bu konudaki çalışmalar son yıllarda özel sektörün ve Ta-ze Markasıyla dış pazara da açılan Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği’nin küçük çaplı çabalarıyla sınırlı kalmaktadır. Prim sistemine bakıldığında, üreticilerin bu konuda da beklentilerinin karşılanmadığı, zeytinyağına verilen primin her yıl biraz daha düşürülerek en son 11 Yenikuruşa kadar düşmesi ile bu konunun üretici ile tüccar arasında pazarlık konusu olarak kayıt dışılığı da artırdığı saptaması yapılmıştır. Ayrıca verilecek primin hasattan önce açıklanmaması da önemli ölçüde güvensiz bir ortamın yaratılmasına neden olmaktadır. Mevcut destekleme sisteminin değerlendirilmesinde ise

anket çalışması sırasında görüşleri alınan üreticiler, sertifikalı fidan dikiminde dekar başına 250 YTL destek verilmesinin son derece olumlu bir gelişme olduğunu vurgulamışlardır. Ancak burada gözden kaçan bir konu, bu uygulamada özellikle tek bir tür zeytin fidanı (Gemlik) üzerinde yoğunlaşılması nedeniyle, yetiştirilen tür ve üretilen yağ miktarında dengesizliklerin ortaya çıkabileceği konusudur. Böyle bir destekleme uygulaması, her bölgenin kendi coğrafi koşullarına uygun, “yerli” olarak tanımlanan türünün sertifikalı fidanının sağlanmasına yönelik dengeleyici bir başka politikayla desteklenmesi ile daha sağlıklı olacaktır. Öte yandan zeytinyağının ihracatı konusunda yaşanan tartışmalar da sektörde önemli yer tutmaktadır. İşlenmemiş haldeki dökme zeytinyağı ihracatına izin verilmesi yolundaki tartışmalarda sektör ikiye bölünmüş durumdadır. Dökme zeytinyağı ihracatına izin verilmemesi gerektiğini düşünenler, bu tür yağların diğer ihracatçı ülkeler tarafından alınarak üzerinde menşeyinin belirtilmeden yeniden dünya pazarına ihraç edilmesinin ülkemizin dış pazara açılması konusunda önemli bir engel oluşturacağını savunmaktadırlar. Tüm bu tartışmalar ülkemizin net ve sürdürülebilir bir zeytin ve zeytinyağı politikasının olmamasından kaynaklanan belirsizliklerin ortaya çıkardığı fikirler çarpışmasından kaynaklanmaktadır.

Bu anlamda zeytin ve zeytinyağına ilişkin önerilebilecek politikalar şöyle özetlenebilir:

- Eski zeytinliklerin ıslahı, yeni zeytin bahçelerinin tesisi ve uygulanacak kültürel tedbirlerin AB mevzuatına uyum çerçevesinde bilimsel verilere dayandırılarak standartlarının oluşturulmasına yönelik bir yönetmelik hazırlanmalıdır.
- Bölgesel çeşitler tescil edilerek, bu çeşitlerle sertifikalı fidan üretimi ve bahçe tesisi teşvik edilmelidir.
- Mevcut zeytin çeşit ve tipleri belirlenmeli, genetik haritaları çıkarılmalıdır.
- Sertifikasyon işlemi işler hale getirilmelidir.

- Araştırma- eğitim- yayım konularında Ziraat Fakülteleri ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Kooperatif Birlikleri arasındaki işbirliği yasal zemine oturtulmalıdır.
- Zeytinyağlarının duysal özelliklerinin belirlenmesine yönelik UZK tarafından da akredite laboratuvarların sayısı artırılmalıdır.
- Kaliteli zeytinyağı için çeşide uygun zamanda hasat teşvik edilmeli ve zeytin üretiminde periyodisitenin mümkün olan en düşük düzeye indirilebilmesi için doğru hasat teknikleri konusunda üreticiler bilgilendirilerek, sırkla hasat önlenmelidir.
- Zeytinyağına verilen prim yağlık zeytinin tanesine verilmeli ve prim miktarı yükseltilmelidir.
- Sektörde HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points; “Tehlike Analizleri ve Kritik Kontrol Noktaları” standartları) ve EUROP GAP (İyi Tarım Uygulamaları standartları) uygulamaları teşvik edilmelidir.
- Zeytinyağının iç tüketiminin artırılmasına yönelik kitle iletişim vasıtaları kullanılarak sistemik tanıtım kampanyaları düzenlenmelidir.
- Zeytin alanlarının artırılmasına yönelik öncelikli zeytincilik bölgeleri tespit edilmelidir.
- Uzaktan algılama sistemleri ile zeytin varlığı tespit edilmeli, veri tabanı oluşturulmalı ve bu bilgiler hizmet içi kullanıma açılmalıdır.
- Üreticiler mutlaka kooperatif ve birlikler altında örgütlenmeli ve dünyadaki örnekler gibi teşviklerin bunlar aracılığıyla yapılması sağlanmalıdır.
- Zeytin Zeytinyağı Danışma Kurulunca alınan kararların uygulanmasının takibi için İzleme Komitesi kurulmalıdır. Bu komitenin faaliyetleri web sitesinde yayınlamalıdır.

- Zeytinyağı sektöründe oligopol piyasa oluşumunun engellenmesi amacıyla Lisanslı depoculuk yasası çıkartılmalıdır. Zeytinyağı özel stoklama sistemi için gerekli yönetmelik çıkarılmalı ve üreticiye depo yardımı verilmelidir.
- Zeytin Sineğine karşı uçakla ilaçlama yapılan alanların içinde organik tarım alanlarının var olması nedeniyle bu alanların zarar görmemesi için çevreye ve doğal dengeye zararı bulunmayan preparatlara öncelik verilmelidir.
- Henüz herhangi bir ilaçlama ile tedavisi bulunamamış olan Verticillium (solgunluk) Hastalığı nedeniyle ağaçların kaybedilmemesi için gerekli tedbirler alınmalı, araştırma, eğitim ve yayım hizmetlerine ağırlık verilerek önlemler konusunda üreticiler bilgilendirilmelidir..
- Zeytinyağı ihracatında özellikle ambalajlı ihracat teşvik edilmelidir. Böylece zeytinyağımız, Türk markaları ile dünya piyasalarında hak ettiği yeri alabilecektir. Ayrıca bu amaç doğrultusunda, tüketimin yoğun olduğu ülkelerde reklam kampanyalarının düzenlenmesi de ambalajlı ihracatta gelişimi hızlandıracaktır.
- Sağlıklı bir coğrafi işaret sistemi uygulanarak kaliteli zeytinyağlarımız güvence altına alınmalıdır.
- İhracatımızın istikrarlı bir hale gelmesi için, yeni pazarlara yönelinmeli ve mevcut pazarlar geliştirilmelidir.
- Zeytin ve zeytinyağına yönelik TSE standartları ve Türk Gıda Kodeksi'nde değişiklikler yapılarak, standartların AB ve UZK'ya uyumlaştırılması sağlanmalıdır.

Sonuç olarak Türkiye, zeytinyağı sektöründe mevcut yasal uygulamaları AB'ye uyum çerçevesinde yeniden irdelleyerek, bu konuda köklü bir yapılanma gerçekleştirmelidir. Özellikle üretimin daha etkin bir şekilde desteklenmesi ile kalite ve verimlilik artışı sağlanmasına yönelik politikalar, öncelikle iç piyasada tüketimi artırmaya ilişkin politikalarla desteklenmelidir. Bunun yanı sıra özel sektör girişimleri

ve markalaşmanın teşvik edilmesi ile ambalajlı ihracata yapılan desteklemelerin sürdürülmesi de Türkiye'nin dünya piyasalarında hak ettiği yeri almasında etkin rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), İzmir: Bitkisel Ürünler Özel İhtisas Komisyonu, Meyve Grubu Özel İhtisas Alt Komisyonu, Bornova, 2000

Akay Z. (1993); **Türkiye’de ve Avrupa Topluluğu’nda Zeytinyağı için Uygulanan Destekleme Politikalarının Çeşitli Yönlerden Karşılaştırılması**, İzmir: Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Yayınları, 58, Bornova.

Atakan M., (1998); **Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’nin Uyumu**, Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, AT ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.

Tan A. Ş. (2006); **TAYEK**, Bahçe Bitkileri Grubu, 2006 Yılı Bilgi Alışveriş Toplantısı Bildirileri.

Dönmez S. (2002); **Avrupa Birliği’nde Zeytinyağı Sektöründe Yeni Düzenlemeler**, Ankara: Avrupa Birliği’ne Uyum Aşamasında Bahçe Bitkileri Tarımı.

Dönmez S. (2004); **AB’de Zeytinyağı Piyasa Düzeni ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Göksu Ç. (2003); **Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Zeytinyağı Sektörü**, Ankara: İGEME Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı Tarım Dairesi.

Güldoğan E. (2006); **Avrupa Birliği’nin Zeytin ve Zeytinyağı Reformu ve Türkiye’nin Topluluk Müktesebatına Uyumu**, İzmir: Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyum ve Sergisi.

Güldoğan E., Tan M. (2002); **Avrupa Birliği Zeytinyağı Mevzuatı Dış Ticaret Uygulamaları**, Tarış Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü

Güzel . (2006); **Akredite Laboratuvarlar, Uygunluk Değerlendirme ve TÜRKLAB**, İzmir: Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyumu ve Sergisi, 15-17 Eylül 2006.

Gnuğur H. (1998); **Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşma**, Ankara.

Karluk R. (1996); **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası.

Martinez H. M. B. (1997); **Dünya Zeytin Ansiklopedisi**, Madrid: Uluslararası Zeytinyağı Konseyi.

Newbold P. (1995); **Statistic for Business and Economics**, NewJersay: Prentice-Hall International.

Oktay D. (2004); **Econometric Analysis of Turkish Olive Oil Sector with Special Reference to E.U Membership**, Mediterranean Agronomic Institute of Chania, Crete, Greece.

Olgun A. (1988); **Uygulanmakta Olan Destekleme Politikasının Türkiye’de ve özellikle Ege Bölgesinde Zeytin ve Zeytinyağı Ekonomisindeki eşitli Etkileri zerine Bir Araştırma**, İzmir: Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı.

Tan S., Dellal İ. (2003); **Avrupa Birliği’nde Ortak Tarım Politikası’nın İşleyişi ve Türk Tarımının Uyum Süreci**, Ankara: TC Tarım ve Köy İşl. Bakanlığı, T.E.A.E.

T.C. Ottawa Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği (2007); **Kanada Zeytinyağı Pazar Araştırması**, Nisan.

T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (29.11.2004-01.12.2004); **II.Tarım Şurası Sonuç Raporu**, Ankara.

Tunalıoğlu R. (2006); **Dünya Zeytinyağı Tüketimindeki Gelişmelerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, İzmir: Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyumu ve Sergisi,.

Yiğit U. (1996); **Avrupa Topluluğu Ortak Tarım Politikası**, Ankara: Türkiye Ziraat Odaları Birliği.

Yücel S. (1994); **Türkiye’de İzlenen Zeytinyağı ile İlgili Politikalar ve Değerlendirilmesi**, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Zeytinoğlu G. (2007); **Türk Tarım Politikası’nın Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası’na Uyumu Sürecinde Zeytinyağı Sanayisi ve Değerlendirilmesi**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, Avrupa Birliği Programı, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi.

MAKALELER

Artukoğlu M., Gençler F. (2003); “Türkiye ve AB’de Zeytinyağına İlişkin Son Uygulamaların Değerlendirilmesi”, **Türkiye 1. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri**, İzmir.

Demiröz İ. (2005); “Cumhuriyet Tarım/Hayvancılık”, **Ziraat Mühendisleri Odası Birliği Yayınları**, Ankara.

Demiröz İ. (2005); “Devlet Üretim Planlaması ile Zeytinciye Yönlendirmeli”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Dergisi**, Yıl:1, Sayı:14.

Güldoğan E., Tan M. (2002); “Avrupa Birliği Zeytinyağı Mevzuatı Sıvı ve Katı Yağlar Piyasası Ortak Örgütlenmesi”, **Tarış Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını**, İzmir.

Gümüş G. S. (2005); “AB’de Tütün ve Zeytinyağında Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi”, **Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu Yayınları**, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Yayın no:134.

Işıklı E. (1985); “Türkiye’de İzlenmekte Olan Tarım Politikası ve Bunun Serbest Piyasa Ekonomisi ile Uyum Derecesi”, **Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçişin Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri Sempozyumu**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği, İzmir.

Kayahan M. (1984); “Türkiye’de Zeytincilik Nasıl Canlandırılır”, **Türkiye Zeytincilik Sempozyumu**, Turyağ A.Ş., İzmir.

Lobianco A., Esposti R. (2006); “The Regional Model For Mediterranean Agriculture”, **IDEMA Deliverable**, No.17, Lund: Swedish Institute for Food and Agricultural Economics.

Onurlubaş E. H. (2007); “Zeytinyağı”, **T.E.A.E. Bakış**, Sayı: 9, Nüsha:9, Haziran.

Özkan Y. (2005); “Türkiye’nin Doğal Zenginliği: Zeytinyağı”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Dergisi**, Yıl:1, Sayı:14, 11 Ekim.

Tan S., Dellal İ. (2003); “Avrupa Birliği’nde Ortak Tarım Politikasının İşleyişi ve Türk Tarımının Uyum Süreci”, **Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları**, Ankara.

Tunalıoğlu R., Karahocagil P. (2005); “Zeytinyağı, Sofralık Zeytin ve Prina Yağı, Durum Tahmin Raporu”, **Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü**, Yayın No:128, Ankara.

Tunalıoğlu R. (2002); “Zeytinyağı”, **T.E.A.E Bakış**, Sayı:1, Nüsha: 4.

Uysal Y. (2006); “Küreselleşme ve AB’ye Tam Üyelik Perspektifinde Ege ve Türkiye Tarımında Yeniden Yapılanma”, **Ege Genç İşadamları Dernekleri Federasyonu (EGİFED) Bilimsel Araştırmalar Dizisi**, Yayın No:1, İzmir.

Yeniay A. (2005); “Türkülerin Ölümsüz Ağacı”, **Cumhuriyet Gazetesi Tarım ve Hayvancılık Dergisi**, Yıl:1, Sayı:14, 11 Ekim.

İNTERNET KAYNAKLARI

Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, Ekonomi ve İstatistik Bölümü/ B- Türkiye’de Zeytincilik, B-3. Türkiye’de Zeytinyağı Sektörü,
< <http://www.zae.gov.tr/ekonomi/2.asp>> (Erişim Tarihi: 04.03.2007).

Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, 2006 Yılı Ocak-Haziran Dönemi İhracatının Genel ve Sektörel Değerlendirilmesi,
<[http://ihracat.dtm.gov.tr/dtm/files/files-web/File/2006%20Ocak_Haziran\(1\).doc](http://ihracat.dtm.gov.tr/dtm/files/files-web/File/2006%20Ocak_Haziran(1).doc)>,
(Erişim Tarihi: 11.11.2006).

Gıda Sanayii, Tarış’ten Zeytinyağı İçin Açıklanan Prim Miktarına Tepki,
<<http://www.gidasanayii.com/modules.php?name=News&file=article&sid=10765>>
(Erişim Tarihi, 17.05.2007).

International Olive Oil Council (IOOC), Exports,
<http://www.internationaloliveoil.org/downloads/exportations1_ang.PDF>
(Erişim Tarihi: 01.05.2007).

İhracat Dünyası, Zeytinyağı, Türkiye’nin Dış Ticareti,
< <http://www.ihracatdunyasi.com/zeytinyagitrticaret.html>> (Erişim Tarihi, 04.03.2007).

Resmi Gazete (22.03.2007/sayı: 26470), Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği, Tebliğ No: 2007/1, <<http://rega.basbakanlik.gov.tr/#>> (Erişim Tarihi, 09.07.2007).

Türkiye Yem Birliği, Kütlü Pamuk, Yağlık Ayçiçeği, Soya Fasulyesi, Kanola, Dane Mısır, Aspir, Zeytinyağı ve Sofralık Ham Zeytin Üreticilerine Destekleme Primi Ödenmesine Dair Karar,

<<http://www.turkiyeyembir.org.tr/portal/index.php?area=1&p=news&newsid=169>> (Erişim Tarihi, 25.09.2006).

Zeytindostu Derneği (2006), Zeytin ve Zeytinyağı Üreticilerinin Sorunlarını Araştırma Komisyonu Raporu, < <http://www.zeytindostu.org/#> > (Erişim Tarihi, 05.07.2007).

Zeytin Ve Zeytinyağı Üreticilerinin Sorunlarını Araştırma Komisyonu Raporu, <www.zeytindostu.org> (Erişim Tarihi, 04.01.2006).

<www.fao.org> (Erişim Tarihi, 05.06.2007).

<www.europa.eu.int> (Erişim Tarihi, 04.06.2007).

<www.egelihracatcilar.com> (Erişim Tarihi, 25.05.2007).

<www.de-ka.com.tr> (Erişim Tarihi, 27.05.2007).

<www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi, 03.07.2007).

<www.zae.gov.tr/ekonomi/zeytinuretiminindegerelendirilmesi> (Erişim Tarihi, 30.05.2007).

<www.die.gov.tr/kutuphane/dieyayin/tarim.html> (Erişim Tarihi, 01.05.2007).

<http://www.dazb.org.tr/upload/zeytin_yetisticiliginin_bugunku_durumu_ve_sorunlari.pdf> (Erişim Tarihi, 29.04.2007).

<http://www.tarimmerkezi.com/haber_detay.php?hid=27> (Erişim Tarihi, 05.05.2007).

<<http://www.ta-ze.com.tr/hakkimizda/birlik.aspx>> (Erişim Tarihi, 06.07.2007).

<<http://www.tarim.gov.tr>> (Erişim Tarihi, 05.07.2007).

<<http://www.gidasanayii.com/>> (Erişim Tarihi, 17.03.2006).

<<http://rega.basbakanlik.gov.tr>> (Erişim Tarihi, 03.08.2007).

DIĞER KAYNAKLAR

2006-2007 Üretim Dönemi Türkiye Zeytinyağı Üretimi Kesin Tesbit Raporu.

Working Paper of the Directorate-General for Agriculture, The Olive Oil and Table Olives Sector, 2003.

Yeni Ekonomi Gazetesi, 09.09.2007, Yıl:28, Sayı: 9887.

EK : ZEYTİN ÜRETİCİSİ ANKET FORMU

İli :
İlçesi :
Köyü :
Anket Tarihi :
Anket Grubu :

1. İşletmecinin yaşı:
2. İşletmecinin öğrenim durumu:

☐ İlköğretim ☐ Ortaöğretim ☐ Önlisans ☐ Lisans

3. Kaç yıldır zeytin üreticiliği yapmaktasınız?

☐ 1-5 ☐ 6-10 ☐ 11-20 ☐ 20 yıldan fazla

4. Herhangi bir tarımsal kuruluşa üye misiniz?

a. Kooperatif üyesi: ☐ Köy. Kal. ☐ Tar. Krd. ☐ Tar. Sat.
b. Ziraat odası:
c. Diğer:

5. Üretim tipi: ☐ Yağlık (%.....) ☐ Sofralık (%.....)

6. İşletmede kullanılan işgücü (yevmiye olarak) :

Cinsiyeti	Günlük yevmiyesi	Kaç gün çalıştığı	
		Var yılı	Yok yılı
Kadın			
Erkek			

7. İşletmenin arazi mevcudu:

Arazi nevi	Alanı	Mülkiyet durumu (Mülk) (Ortak) (İcar)	Parsel sayısı	Ağaç sayısı		Birim değeri (Ytl/da)	Toplam değeri
				Meyve Veren	Meyve Vermeyen		
TOPLAM							

8. İşletmenin arazi ıslahı varlığı:

Cinsi	Bu günkü değeri (Ytl.)	Kaç yıl daha kullanılır	Yıllık tamir-bakım masrafı (Ytl.)

(Sulama kanalı, su kuyusu, sulama havuzu gibi...)

9. İşletmenin var yılı gelirleri :

Ürünler	Üretim miktarı (Kg)	Satılan miktar		Evde tüketilen miktar (Kg)	İşçilere/fabrikaya verilen miktar (Kg)	Stoklar	
		Kg	Ytl/Kg			Miktar	Fiyat
Sofralık zeytin							
Yağlık zeytin							
Zeytinyağı (<1 asit)							
Zeytinyağı (1-5 asit)							
Zeytinyağı (>5 asit)							

10. İşletmenin yok yılı gelirleri :

Ürünler	Üretim miktarı (Kg)	Satılan miktar		Evde tüketilen miktar (Kg)	İşçilere/fabrikaya verilen miktar (Kg)	Stoklar	
		Kg	Ytl/Kg			Miktar	Fiyat
Sofralık zeytin							
Yağlık zeytin							
Zeytinyağı (<1 asit)							
Zeytinyağı (1-5 asit)							
Zeytinyağı (>5 asit)							

11. İşletme düzeyinde ürün pazarlama kanalları:

Pazarlama kanalları	Sofralık zeytin		Zeytin yağı (asit oranı)	
	Miktar (Kg)	Fiyat (Ytl/Kg)	Miktar (Kg)	Fiyat (Ytl/Kg)
TARİŞ				
Tarımsal Kalkınma				
Tüccar				
Fabrika				
Tüketici				
Stok				
TOPLAM				

12. İşletmenin zeytincilik dışındaki faaliyetlerden elde ettiği geliri var mı?

☐ Evet ☐ Hayır

13. İşletme zeytincilik dışında hangi faaliyetten gelir elde ediyor?

☐ İşgücü ☐ Diğer tarımsal faaliyetlerden ☐ Hayvancılıktan ☐ Diğer

14. İşletme masrafları:

Masraf kalemleri	2004-2005		2005-2006	
	Miktar	Tutar	Miktar	Tutar
Toprak işleme				
Gübreleme				
Fidan alımı				
Dikim işçilik gideri				
Aşılama gideri				
Sulama gideri				
Budama için kullanılan işçi				
Silkme için kullanılan işçi				
Toplama için kullanılan işçi				
İlaç alımı				
İlaçlamada kullanılan işçi				
Arazi temizleme				
Taşıma-nakliye				
Vergi-harç, koruma, v.s.				
Diğer				

15. İşletmenin yıl boyunca zeytincilik için yaptığı toplam harcama miktarı nedir?

16. İşletmenin yıl boyunca diğer tarımsal faaliyetlere yaptığı harcama miktarı nedir?

17. İşletme, son iki yıl içinde kredi kullandı mı?

☐ Evet ☐ Hayır

18. İşletme hangi amaçla kredi aldı?

19. İşletme kredi nereden aldı?

☐ Bankalar ☐ Kooperatif ☐ Fabrikalar ☐ Şahıslar

20. İşletme almış olduğu krediyi kaç yıl kullandı?

21. İşletmenin ödediği faiz miktarı kaç YTL?

22. Zeytinyağı için prim aldınız mı?

☐ Evet ☐ Hayır

23. Aldığınız primin zeytinciliğinizi geliştirme açısından yaptığınız kültürel işlemlere katkısı oldu mu?

☐ Evet ☐ Hayır

24. Aldığınız prim zeytinciliğinizi geliştirme yönünde hangi açılardan yardımcı oldu?

25. Beklentilerinizi karşılması açısından baktığınızda, aşağıda sözü geçen uygulamalarla ilgili değerlendirmeniz nasıl olur?*

	5	4	3	2	1
Zeytin ve Zeytinyağı üretimi konusunda devletin katkısı					
Zeytinyağı fiyat oluşumu konusunda devletin katkısı					
Zeytinyağı Fiyat oluşumunda Tariş ve diğer kooperatiflerin yeterlilik düzeyleri					
Zeytinyağının iç piyasa satışlarının artırılması konusunda devletin ve özel sektörün yaklaşımı					
Zeytinyağı dışsatımının artırılması konusunda devletin ve özel sektörün yaklaşımı					
Uygulanan prim sisteminin değerlendirilmesi					
Uygulanan destekleme politikalarının değerlendirilmesi					
Uygulanan fiyat politikalarının değerlendirilmesi					

*Değerlendirme; 5 (Kesinlikle karşılıyor), 4 (Karşılıyor), 3 (Biraz karşılıyor), 2 (Çok az karşılıyor), 1 (Hiç karşılmıyor) şeklinde yapılacaktır.

26. Zeytinyağı kalitenizi arttırmak için en çok üzerinde durduğunuz üç faaliyet hangileridir?

- ☐ Ağaç bakımına özen göstermek ve bu konuda teknik bilgi elde etmek
- ☐ Toprağın temizliğine ve kalitesine özen göstermek
- ☐ Hasat teknikleri konusunda taneye zarar vermeyecek ve yapısını bozmayacak yöntemler uygulamak
- ☐ Hasattan sonra zeytini uzun süre bekletmemek
- ☐ Sıkım işleminin yapıldığı ortamın temizliğine dikkat etmek
- ☐ Depolama koşulları konusunda bilgi edinmek
- ☐ Uygun saklama koşullarını sağlamak
- ☐ Diğer (.....)